

*Wij
varen!*

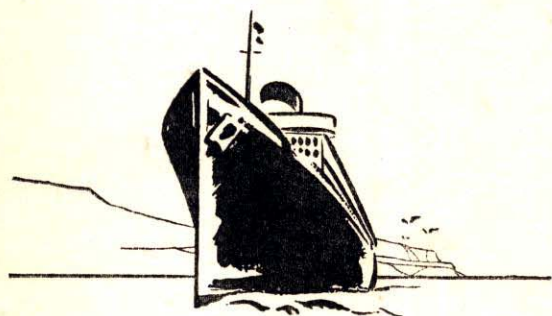

Op 12 Mei 1940 met de
Johan de Witt
van Amsterdam naar Batavia
via Kaap de Goede Hoop.

Wij varen . . .

Th. H. Schaff.

Wij varen...

OP 12 MEI 1940 MET DE
JOHAN DE WITT
VAN AMSTERDAM
NAAR BATAVIA VIA
KAAP DE GOEDE HOOP

•

EEN HERINNERING AAN DEZE
REIS, EN AAN DE MOEILIKHEDEN
WELKE DAARAAN VOORAFGINGEN

Inhoud

	Blz.
Mooi Holland — Vaarwel Holland	9
Enkele Gedachten	12
Het Bombardement van Schiphol	14
Een van de laatste Radiogesprekken Holland-Indië	19
Van Amsterdam naar Amsterdam	21
Het laatste Hollandsche Huwelijk vóór de Duitsche Bezetting	26
Een bruid vlucht	32
Van Arnhem per fiets naar Amsterdam	35
Pinkstervacantie	46
Uittreksel uit een brief naar West-Indië	57
De Voltreffer op den Blauwburgwal	67
Mededeelingen uit diverse plaatsen	73
Het Varen in Oorlogstijd	97
Stemmen uit het Troependetachment aan boord van de „Johan de Witt”	106
Nabetrachting van een passagier	120
Beknopt Verslag van de Reis	124
Slotwoord van den Gezagvoerder	161

Inleiding.

Het lijkt gewenscht, dit boekje van een kort inleidend woord te voorzien.

Immers, een reis met één der Hollandsche booten naar Nederlandsch-Indië is zoo iets gewoons en geschiedt zoo regelmatig, terwijl er bovendien al zoovele malen reisbeschrijvingen in velerlei vorm gepubliceerd zijn, dat er geen behoefte bestaat, daaraan nog een geschriftje toe te voegen.

Dat daartoe tòch werd overgegaan, is dan ook een gevolg van de bijzondere omstandigheden, waaronder deze reis werd aangevangen.

Ligt de uitgave dus juist in dit bijzondere, dan sluit dit in zich, dat hoofdzakelijk datgene is opgenomen, dat afwijkt van een gewone reis.

Omdat vooral de dagen, welke aan de reis zelve voorafgingen, zoo abnormaal waren, vele passagiers voor groote moeilijkheden plaatsten, en de verhalen daarover aan boord spoedig van mond tot mond gingen, kwam de gedachte naar voren, deze verhalen in eenvoudigen vorm vast te leggen en met een kort overzicht van de reis tezamen te voegen als blijvende herinnering aan deze buitengewone dagen.

De kapitein, hierover gepolst, verklaarde zich oogenblikkelijk bereid daaraan zijn volle medewerking te verleen en liet een circulaire onder de passagiers verspreiden, welke allen opwekte hun eigen ervaringen op te schrijven.

Zooals moge blijken, hebben velen aan dezen oproep gevolg gegeven en wij hopen, dat het resultaat inderdaad beantwoordt aan het gestelde doel.

De kans bestaat, dat ook velen, niet tot de opvarenden van de „Johan de Witt” behorende, belangstelling zullen hebben voor de opgeteekende belevenissen, welke eenigermate een beeld geven van de toestanden in het vaderland gedurende de eerste dagen van de Duitsche invasie. Te dien einde wordt een beperkt aantal exemplaren van dit werkje in den handel gebracht.

Wij hebben de inzenders gevraagd, slechts datgene mede te deelen, wat men persoonlijk gezien heeft, waaraan in het algemeen is voldaan.

Overigens blijve uiteraard de verantwoording voor het medegedeelde voor rekening van de inzenders, welke zij echter gaarne aanvaarden.

Mogen wij besluiten, met onzen hartelijken dank, in de eerste plaats aan den kapitein voor zijn medewerking, aan de inzenders van de verhalen, aan den passagier-teekenaar, die de bandversiering, de routekaart en eenige portretten teekende, en verder aan allen, die den verzamelaar van deze opstellen met raad en daad hebben bijgestaan.

T.

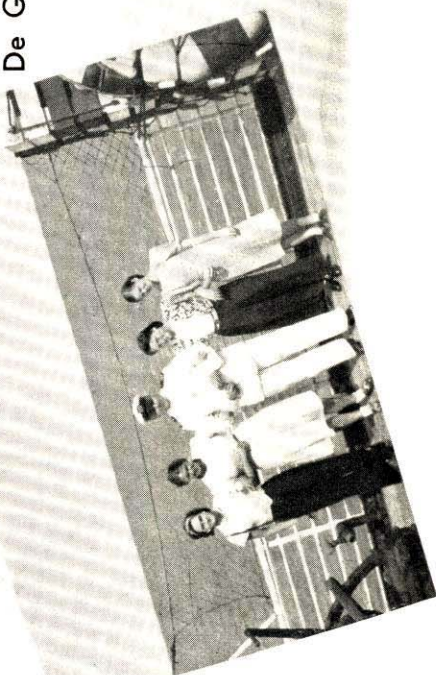

---OMDAT DE DAGEN, WELKE AAN DE REIS
VOORAFGINGEN, ZOO ABHORMAAL WAREN---

De Gezagvoerder met
beide eerste officieren

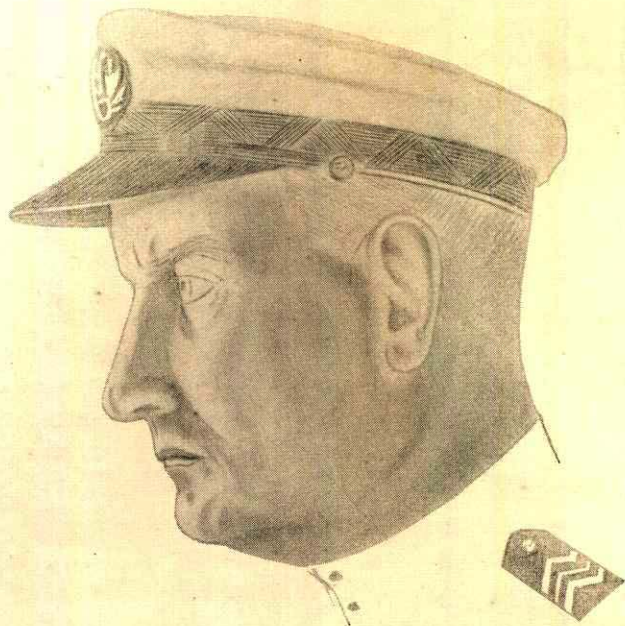

De Gezagvoerder

De Hoofdmachinist met
enkele jonge dames

MAÎTRE D'HOTEL
J. M. J. H. HULSEN

M. BÖDEKER
STEWARDESS

Mooi Holland - Vaarwel Holland.

(CHANSON TRISTE.)

Ik had je lief, mijn Nederland, met je blonde duinen, je Noordzee-strand, je groote, groene weiden, je bosschen en heiden en ik wist zelf niet wat mij ertoe dreef op zekeren dag weg te vliegen als een rustelooze libel op zoek naar nieuwe bloemen in den Europeeschen tuin.

Vreemde landen en steden doemden voor mij op. De wereld was groot en mooi en mijn zwerftocht eindeloos, zinneloos.... Dús kwam ik terug. Weer zag ik de lage weilanden met zwart-geklekte koeien, grazend, suffig en loom.

Ik trok mee met het troepje toeristen, dat Holland wilde zien in vierentwintig uur: Marken, Volendam, Nachtwacht, het Vredespaleis en het Loo.

Buiten groeide de lente tot vollen wasdom die zomer heet. Zomer : felle zonnevlekken en diep-zwarte schaduwen; lange, warme dagen en korte, zwoele nachten; oneindig groeiend verlangen en steeds minder wordende berusting.

Het was in deze vierentwintig uur dat ik verliefd werd op „Charming Holland”; dat ik het leven zélf leerde kennen. Het leven: een eindelooze symphonie-reeks, met zijn van smart doorstroomde adagio's, zijn jubel-scherzo's en zijn andante's.

Toen kon ik van mijn Holland niet meer scheiden en trok verder en verder. Daar was Friesland met zijn wijde luchten, zijn glinsterende plassen, zijn zon-doorstoofde weiden, waar ik de koeien beproefde te melken, zonder ooit een druppel melk op te vangen. Ruischend golfden de goudgele korenvelden in zoete cadans en het was mij ten eenenmale onmogelijk weerstand te bieden aan de verleiding het koren te maaien, op gevaar af levenslang invalide te worden. In het heerlijk geurende, zachte hooi luierde ik met de boerenknechts — een halmpje tusschen de lippen — totdat de avond viel en wij spekpannekoeken gingen eten, zóó veel, dat ik mijn maag voor goed bedorven wist.

Maar Holland bood nog oneindig veel meer! Ik toefde lange dagen op de Kager-plassen, waar ik zeilde en zonde, waar ik zwom en ging middagmalen in de herberg, (omdat het primus-

stel weigerde), om ten slotte te staren naar de maanspiegeling op het rimpelend wateroppervlak en te luisteren naar het zachte geklots en geruisch van zilver-verspoelende golfjes.

Op sombere en regenachtige dagen zwierf ik door de duister-dichte bosschen van het Gooi, waar een enkele vogel kwinkelde, angstig-verrukt.

En wanneer de zon de aarde overgoot met zijn gouduit-vloeiende stralen, dwaalde ik over de heide van de Veluwe die diep-purper vlamde als gloeiende wijn; blikte ik in de trouw-hartige oogen der schaapkens in de schaapskooi en droomde van broederschap en eeuwigdurenden vrede. Is er iets onbewuster en echter dan de poëzie van dergelijke droomen? Zijn ze niet geheimzinnig van sfeer, teer en ver als het sterrelicht, niet zangerig als de golfkabbel van een stille zomeravondzee? Is het niet het kweelen van het leven in de nog ongewonde ziel?

Toen kwam het festijn van boerenbruiloften in Brabant, waar ik mij liet meesleepen door de muziek en danste in stille verrukking. Ergens ver weg wachtte een tenger vrouwenfiguurtje op mij: ongeduldig, met steeds minder wordende berusting en pas veel te laat kon ik haar overtuigen, dat ik volkomen in mijn recht was te doen wat ik deed, wanneer de oude speelman achter den kam van zijn viool streek.

Zoo trok en zwierf ik en werd ten slotte verliefder dan ooit op het lage landje aan de zee.

Toen brak er een morgen aan, waarop goud zonnelicht speelde door teer-groen gebladerte. Eindeloos schoon, eindeloos wreed!

Kanongebulder. Een stem door de radio. Een proclamatie van Haar, die mijn land regeerde met vaste hand en onwankelbare trouw: De vijand heeft onze grenzen overschreden! O, lafhartigste aller daden!!!

Weerzin vervult mij en het is mij, alsof er nu nachten over mijn landje gaan vallen, duister en ontzaggelijk, vol oergeweld; nachten, waarin de Booze Geest zweeft over de woeste grimmige aarde, nog vol afgronden en zwarte geruchten.

Sirenes loeien, treinen rijden af en aan met gewonden die kermen en wier oogen vol tranen staan.

Toen brak mijn hart en ben ik weggevlucht! Niet uit angst, maar omdat mij elders nog een toekomst wachtte; misschien

ook, omdat ik diep in mij nog een herinnering wilde bewaren aan veel liefs en veel schoons; een herinnering, die ik niet op de vlucht wilde laten jagen door een andere: die van smart en ellende!

Een late avondzon glanst over het rimpelend Noord-Zee-kanaal. Aan weerszijden lage weilanden waar koeien grazen. Een laatste beeld van zoeten vrede!

Ik sta op den boeg en staar in het water beneden mij. IJmuiden doemt op in de avondschemering. Sluisdeuren sluiten zich, sluisdeuren openen zich. De zee golft in rusteloze deining. De nacht valt: somber en donker.

Onbewust, ongewild, zingt een lang-vergeten versregel na in het diepst van mijn ziel:

„En Holland is de bruid!”

Mijn hart stukt, even flitst een van-tevoren-nimmer-gekende pijn door mij heen. Van deze bruid is het, dat ik mij wreed voel weggerukt.

Vaarwel Holland! Mijn goddelijk Holland, mijn zilvrig, mistig en zonnig Holland! Vaarwel! Jou heb ik eens mijn hart verpand en het is tot in lengte van dagen, dat ik jou zal blijven liefhebben! Dank voor de herinnering die je mij nalaat en die ik steeds met mij zal medevoeren, totdat....., totdat.....

E. H. DE ROCHEMONT.

Enkele gedachten.

Voorjaar 1940.

Holland heb ik gezien, gedronken de weelde van het voorjaar. Gedwaald langs wegen en akkers, de eerste kieften zien vluchten, de boterbloemen de weiden doen kleuren; de wintersuffe, stramme koeien de lucht zien snuiven; 't was alles vrede.

Gejaagd over de wijde meren, hebben we de luchten gezien. Wolken in vaart, voortstuwend, elkaar vervormend, grillige beelden teekenend en wegdrijvend in verstillings van den wind tot aan den einder.

Daar was rust, en de boot wiegend in monotoon geding, het zeil slap, hebben we stil toegezien. Te zeggen was er niets, geen woord was van noode; een ieder wist dat in deze stilte hing de gedachte aan vrede, naast de moed van eigen overtuiging, de angst dat dit alles genomen zou worden, dat er een dag zou komen dat andere dingen gevraagd zouden worden, dat het leven genomen zou kunnen worden, dat het ons leven zou kunnen zijn.

En al werd misschien een klank gehoord die zeide: pluk den dag; dan klopte het weten, de realiteit met: zie deze wereld. Uit het duivelsch geheel van opmarcheerende legers zonder individualiteit, mechanische eenheden en kanonnen, bereid te vernietigen wat zij niet zien, waarde een hand vooruit, een klauw, ziek, besmettend het ongerepte.

In de stellingen heb ik ze gezien de Hollandsche jongens, paraat, geen machines, maar sterk in eigen overtuiging dat er een heilig doel was in den strijd zoo deze ooit over ons land mocht komen.

Vrouwen gesproken, moedig opvattend wat de man moest achterlaten; moeders die meenden dat hun taak was afgelopen, nieuwe opgaven gesteld worden; ouden van dagen in den nood van het vaderland verjongen.

Dan komt het oogenblik dat de verloven worden ingetrokken, wagens rollen door de straten, treinen daveren door de nachtelijke stilte, munitietransporten roffelen over de klinkers van binnenwegen, de overtollige uitrustingsstukken worden ingeleverd, opgetast, afgesloten. Een kort vaarwel, zoo mogelijk en de posten zijn ingenomen, kalm, vastberaden, het geweer

in den aanslag, de vinger aan den trekker, het aftrektouw in de hand, de uitkijk op zijn post.

De dief in den nacht is gekomen, maar heeft de bewoners niet slapend aangetroffen.

Als havikken die hun prooi zoeken en van het zweven in ijle hoogten neerduiken om hun slachtoffer te grijpen heb ik de machines zien dalen, hun verderf uitspuwend, zien stijgen, wenden, weer dalen; tot slechts een rookend veld hun spoor was. Toen was voor velen het verlof op deze wereld reeds ingetrokken. Anderen heb ik zien vervoeren in lange transporten, levend, nog een geest die dit alles beleefde, maar een lichaam dat geen schaduw van het wonder van zijn schepping, zijn geboorte was, maar slechts leed, tranen, een bloedende wonde.

Zooals het land een voorjaarsbereidheid had, open lag voor de vruchtbaarmaking, zoo is het gerucht gaan waren, hebben de stinkende schoonschijnende aloës hun zaad verspreid, wortel geschoten, voortgewoekerd.

Verwarring is ontstaan, met vertwijfeling hebben ze daar gestaan, met verschrikking in de oogen hebben ze gedood als een kind in het donker, tastend. Is dit waar? is dit bestaanbaar? waar is de steun, waar is de hand die ons leidt; en die gevonden moeten vragen, want het was zoo donker, zoo onzeker: is dit moeders hand?

En het kleed herkenkend zijn ze gevolgd, dieper het donker in, nog vertrouwend, en dan kwam het einde. Ontgoocheling, bitter, prangend, het hart verstikkend, maar toch met een glimlach van berusting; want er was een taak volbracht, de uitkomst niet tellend.

Dan vaart er stil een schip uit. Geen wegbrengers, ze zouden niet kunnen komen want ze weten wellicht niet dat we varen, dat wij dit gaan verlaten om weer te bouwen.

Onmerkbaar glijden we langs de verstilde havens waar geen schip meer rust. Als verlaten ligt de stad. Wij staan aan de railing, woorden zijn er niet, ik zie een enkele traan vallen, een hand zich spannen om niet toe te geven. En in elk hart rijst de vraag: zal er een weerzien zijn, wanneer, met wien?

Maar wij varen door omdat ginds ook Nederland ligt, dat ons noodig heeft meer dan ooit.

Verder gaan wij, elken dag. Varend met den schipper in Gods hand.

F. C. C. S.

Het bombardement van Schiphol.

Na een verblijf in Europa van ruim een half jaar zou ik naar Indië terugkeeren met het m.s. Indrapoera, welk schip den 15den Mei van Genua moest vertrekken.

Hoewel de oorlog in Europa reizen buiten Nederland onmogelijk, althans zeer bezwaarlijk, gemaakt had, kon ik toch terugzien op een welbesteed verlof; juist lang genoeg om weer te gaan terug verlangen naar mijn werk, familie en kennissenkring in Indië. Ik zag dan ook zonder tegenzin den 13den Mei, de datum waarop de boottrein voor de „Indrapoera” van den Haag vertrekken zou, naderen.

Een vage onrust bekwam mij wel zoo nu en dan wanneer ik dacht aan de mogelijkheid dat de toespitsing der internationale verhoudingen op een of andere wijze mijn vertrek verhinderen zou, maar verder dan rekening houden met de mogelijkheid dat Italië aan den oorlog zou gaan deelnemen, waardoor Genua als afvaarthaven onmogelijk zou worden, gingen mijn gedachten toch niet.

Mijn bagage werd begin Mei met een bagagetrein vooruit gezonden en teneinde zoo weinig mogelijk last te hebben van bagage in de boottrein werd slechts het allernoodzakelijkste voor 14 dagen achtergehouden en de rest, waaronder mijn geheele Indische uitrusting, weggezonden. Voor zoover mij bekend, bevindt deze bagage zich nu nog „ergens in Europa” en of ik die ooit terug zal zien is, op zijn minst genomen, twijfelachtig.

Mijn onrustgevoel begon bij het steeds meer naderen van den vertrekdatum hoe langer hoe meer te wijken en in de week voorafgaande aan dien datum begon ik mij al vrij safe te gevoelen. Alle maatregelen voor vertrek waren genomen, de meeste afscheidsbezoeken afgelegd, etc. Tot als een donderslag uit helderen hemel de nacht en morgen van 10 Mei kwamen. . . .

Ik verbleef de laatste dagen voor mijn vertrek bij mijn ouders in hun woning te Amstelveen op enkele kilometers afstand van het vliegveld Schiphol.

Op den fatalen datum, 10 Mei, schrok ik 's nachts te ongeveer half vier wakker door zwaar motorgeronk vlak boven het huis. Ook de scherpe knallen van afweergeschut en het geratel van mitrailleurs was hoorbaar en mijn eerste gedachte was dat hier een

nachtelijke militaire oefening aan den gang was. Ik draaide me eens om en trachtte weer den slaap te vatten, maar het lawaai was zoo oorverdoovend, dat hier geen sprake van kon zijn. Ik verwenschte de autoriteiten, die het noodig geoordeeld hadden vreedzame burgers zoo onverwacht in den slaap te storen en besloot maar van den nood een deugd te maken en de oefening te gaan bekijken. Ook de overige huisgenooten waren wakker geschrokken en gezamenlijk trokken wij naar de bovenste verdieping, waareensoort dakterrasje een prachtige observatiepost bood.

Het begon net te schemeren ; wij zagen vaag een groot aantal vliegtuigen in de lucht, sommigen hoog-, sommigen laagvliëgend overal om ons heen. Onderscheidingsteekenen waren door de duisternis nog niet zichtbaar, maar dat het toch iets anders dan een gewone oefening was, drong spoedig tot ons door, vooral toen we zagen dat de mitrailleurs der jagers niet zooals we vroeger wel gezien hadden op een schijf ver achter het vliegtuig maar op de machine zelf schoten. De banen der mitrailleurkogels waren precies te volgen door de vurige „trailers”, lichtgevende kogels, welke om de zooveel schoten worden afgevuurd en welke bedoeld zijn om den schutter gelegenheid te geven de baan van zijn kogels te controleren. Ik ging nu een stap verder in mijn veronderstelling en concludeerde dat het hier een groote Duitsche luchtaanval op Engeland betrof, waarbij de kortste weg nl. over Nederland gekozen was, waardoor wij gedwongen waren geworden deze toestellen aan te vallen. Het was een helsch kabaal van motoren-geronk en explosies overal om ons heen, terwijl de „trailers” der mitrailleurs over en langs ons heen vlogen als een regen van vallende sterren. Plotseling drong het tot mij door dat hier dus met scherp geschoten werd en onze positie een hoogst gevaarlijke was. De vrouwen werden naar beneden gestuurd en vader en ik zochten dekking onder een luifel, waardoor wij tenminste voor kogels van boven beschermd waren.

Een vermoeden van de waarheid begon tot ons door te dringen, toen uit de richting Schiphol eenige zware explosies weerklonken, welke alleen van bommen afkomstig konden zijn. Wij snelden omlaag en zetten het radiotoestel in de huiskamer aan om te hooren of dit ons wijzer maken zou. Al spoedig hoorden wij iemand van de Luchtwachtdienst met een niet geheel onder contrôle staande stem mededeelingen doen over het passeeren van groote aantallen Duitsche machine's over vele plaatsen in Nederland. Even later kwam het bericht, dat

parachutisten op vele plaatsen werden neergelaten en nu begrepen we de ernst van den toestand, nu drong het tot ons door, dat het hier een Duitsche aanval op Holland betrof en dat wij nu toch ook in den oorlog werden meegesleept.

Intusschen scheen de bomaanval op Schiphol voortgang te hebben, want steeds weer hoorden wij tusschen het andere lawaai de zware explosies van bommen. Ik snelde weer naar mijn observatiepost op het dakterras, mij wel bewust van het gevaar dat ik liep, maar ik wilde deze unieke gelegenheid, een bomaanval in werkelijkheid te aanschouwen, niet missen.

Het was lichter geworden en de aanvallende en verdedigende vliegtuigen waren nu goed te onderscheiden. Nog steeds waren gevechten gaande tusschen verscheidene formaties Duitsche bommenwerpers en enkele Hollandsche jagers, terwijl de Duitschers ook van den grond af zwaar met afweergeschut en mitrailleurs werden bestookt. Ik zag hoe escadrilles bommenwerpers, keurig in formaties van 3, 5 of 7 vliegend, van verschillende richtingen Schiphol naderden op naar schatting 1000 tot 2000 m hoogte en daar hun bommen deponeerden. Eén voor één verlieten de vliegtuigen in duikvlucht de formatie om boven Schiphol duidelijk zichtbaar twee bommen tegelijk te laten vallen en daarna snel te stijgen en weer keurig in formatie verder te vliegen. Het afweergeschut en de mitrailleurs der jagers, welke laatsten steeds maar weer onder of boven, voor of achter de escadrilles opdoken, hadden — tenminste voor zoover voor mij waarneembaar — niet het minste effect. Het kan haast niet anders of de Duitsche toestellen moeten een of andere pantsering gehad hebben, of anders moeten afweergeschut en mitrailleurs zeer slecht gericht zijn geweest. Later op den dag bleek uit de verhalen van verschillende ooggetuigen, dat hoogstens drie Duitsche toestellen in de omgeving van Schiphol waren neergehaald. Als leek lijkt dit mij bij een zoo goede trefkans op vele laagvliegende toestellen (zeker 50 à 60) een zeer slecht resultaat.

Dat Schiphol het zwaar te verantwoorden had, bleek wel uit de groote rook- en stofwolk welke er boven hing, waarboven uit bij elke bomexplosie groote zuilen stof en puin als erupties van een vulkaan zichtbaar waren. Rondom het vliegveld stonden verscheidene gebouwen in brand en ook in het „boschplan” waren twee branden waarneembaar, welke, zooals later bleek, de brandende resten van een Duitsch en een Hollandsch toestel waren.

Tegen een uur of half zes verdwenen de Duitsche toestellen successievelijk en nam het bombardement in hevigheid af; na omstreeks zes uur werd op Schiphol geen bom meer geworpen. Een van de laatste bomexplosies werd gevolgd door een serie snel opeenvolgende zeer zware ontploffingen, waardoor de huizen op kilometers afstand zwaar schudden en enkele ruiten van huizen in onze omgeving braken. Naar mijn meening is òf door deze bom een munitiedepot getroffen òf de Hollandsche militairen hebben op dit oogenblik het vliegveld onbruikbaar gemaakt door tevoren gelegde springstoffen te laten explodeeren.

Er bleef nog bedrijvigheid in de lucht; van tijd tot tijd passeerden alleenvliegende Duitsche toestellen, welke dan prompt onder vuur genomen werden, maar van actie tegen Schiphol was niets meer merkbaar.

Ik stapte nu op de fiets om de verwoesting wat van dichterbij te bekijken; maar militairen hadden alle toegangen tot Schiphol afgezet en ik moest mij tevreden stellen met een observatiepost bij de brug, welke aan het einde van de Karselaan naar het „boschplan” voert. Duidelijk was van hier de verwoesting van de gebouwen rondom Schiphol te zien; vele huizen stonden in brand of lagen in puin, terwijl van de huizen, welke nog stonden alle ruiten en dakpannen verdwenen waren. Vele menschen stonden hier met hetzelfde doel als ik, de een van hier, de ander van daar, de een wist dit te vertellen, de ander dat en uit de verschillende verhalen bleek wel, dat er een groot aantal slachtoffers te betreuren waren. Zoo moet een van de eerste bommen een voltreffer op een militaire barak geweest zijn, waar 200 man te slapen lagen; slechts 75 man zouden zich hebben kunnen redden. Deze overlevenden waren in nachtgoed gevlucht, over de ringvaart gezwommen en dwars door de weilanden over hekken, door slooten en greppels kletsnat en onder de modder geheel overstuurd op de Amsterdamscheweg terecht gekomen, waar verschillende burgers hun de eerste hulp verleend hadden.

De kweekschool van het Leger des Heils was getransformeerd in hospitaal; van den toren woei de roode kruisvlag, terwijl ditzelfde teeken op een groote witte doek voor het gebouw op straat werd gelegd. Dokters- en roodekruisauto's reden af en aan, maar veel gewonden werden niet binnengebracht; blijkbaar werd het meerendeel langs een andere route naar Amsterdam vervoerd.

Ook hoorde ik het verhaal van een vrouw, die met een baby op den arm op ongeveer denzelfden plaats waar wij ons bevonden gestaan had en waarvan de baby door een granaatscherf getroffen werd en op slag gedood. Dat niet meer slachtoffers door kogels of bomscherven gemaakt werden, mag een wonder heeten, want overal op straat en in tuinen werden deze projectielen gevonden, terwijl overal groepjes menschen de gebeurtenissen bespraken en gadesloegen. De sirenes voor luchtalarm hadden den geheelen dag druk werk, maar velen stoorden zich hier niet aan. Integendeel, veeleer bleek dit het sein voor nieuwsgierigen om zich op straat te begeven en de luchtgevechten gade te slaan. Ik vermoed, dat deze houding niet zoozeer een gevolg is van koelbloedigheid of onvoorzichtigheid als wel van een nog niet volkomen realiseeren van het gevaar. Bij later luchtalarm tenminste, als een enkel toestel op groote hoogte passeerde en het gevaar belangrijk minder groot was dan 's morgens, verdween een ieder wel binnenshuis of in schuilkelders.

Nog een angstig moment volgde toen wat later, uit Westelijke richting op zeer geringe hoogte (niet hoger dan 50 m), drie Deutsche toestellen naderden, welke kennelijk de bedoeling hadden op Schiphol te landen. Er werd even boven het vliegveld rondgecirkeld, maar blijkbaar was een landing om een of andere reden niet mogelijk. Al spoedig verdwenen de vliegtuigen in Oostelijke richting, en passant nog even een aantal grondwerkers in het „boschplan” onder vuur nemend, waarvan enkelen gewond werden. Weer viel het op hoe deze vliegtuigen, die door hun geringe hoogte toch een uitstekend doelwit vormden, niettegenstaande het zware mitrailleur- en geweervuur, zich als het ware om dit vuur in het geheel niet bekommerden en kalm doorvlogen alsof het een oefening betrof.

Omtrent het verdere verloop van de gebeurtenissen voor mijn vertrek kan ik kort zijn; velen hebben hetzelfde of bijna hetzelfde beleefd en beschreven.

In den loop van Vrijdag vervoegde ik mij op het kantoor van den Rott. Lloyd, maar aangezien dit kantoor in het geheel geen verbinding met het hoofdkantoor in Rotterdam krijgen kon, werd ik daar niets wijzer.

In de krant las ik 's avonds, dat de S.M.N. misschien nog een gelegenheid kreeg om passagiers te vervoeren en hoewel uitsluitend passagiers, oorspronkelijk bestemd voor het m.s. „Joh. v. Oldenbarnevelt” werden opgeroepen, besloot ik toch maar mijn licht daar te gaan opsteken.

Na ongeveer den geheelen Zaterdag wachten in het Scheepvaarthuis kreeg ik de mededeeling, dat ik slechts een kans had als passagiers uit andere plaatsen Amsterdam niet konden bereiken, waardoor plaatsen vrij zouden komen. De beslissing hierover kon eerst Zondagmiddag kort voor vertrek van het schip genomen worden.

Zondagsmorgens heb ik de weinige bagage, die ik nog over had in twee handkoffers gepakt en van de familie afscheid genomen met de mededeeling, dat ik zou trachten naar Indië te komen en dat dit me waarschijnlijk gelukt zou zijn als ze mij 's avonds niet zagen terugkomen. Ze hebben mij niet teruggezien, vele passagiers uit andere plaatsen hebben niet de kans gekregen naar Amsterdam te komen en een anders ongeluk is mijn geluk geworden. De tocht met een taxi van Amstelveen naar het Scheepvaarthuis door Amsterdam, waar dan hier, dan daar parachutisten werden gerapporteerd, waar zelfs in de Leidsche straat vlak achter ons — ik weet niet waarop — geschoten werd, was een sensatie op zich zelf. Maar mijn verhaal zou te lang worden en ik laat de beschrijving van een dergelijke tocht gaarne aan anderen over.

Een van de laatste radiogesprekken Holland-Indië.

Vrijdag 's morgens 10 Mei ten $\pm$ 10 uur ontving ik een boodschap van het postkantoor te Amstelveen, bevattende de mededeeling, dat door mijn broer uit Bandoeng een telefoongesprek was aangevraagd. Waar de huistelefoon 's morgens vroeg reeds was uitgeschakeld, werd ik verzocht op het postkantoor te komen om vandaar het gesprek te voeren. Daar aangekomen, werd mij al spoedig medegedeeld, dat ik voorloopig wel weer weg kon gaan, omdat dit gesprek niet vóór 's avonds 6 uur aan de beurt zou zijn.

Precies 6 uur was ik weer present, maar weer werd mij verzocht voorloopig te wachten. Het werd half acht, de sluitings-tijd van het postkantoor. Nog weer werd eens aan de juffrouw gevraagd hoe het met dit gesprek stond, maar weer kwam het

verzoek voorloopig te wachten. De ambtenaren gingen naar huis, het kantoor werd overgegeven aan twee nachtwakers en ik werd in het kantoor van den chef bij de telefoon geïnstalleerd. Ik had niet op een lang wachten gerekend, geen overjas of eten meegenomen; het werd koud en donker; alles was verduisterd en het luchtalarm was niet van de lucht. Om een uur of half tien belde ik maar weer eens de juffrouw op om te vragen of wachten eigenlijk nog zin had, maar ze kon alleen zeggen, dat gesprekken zouden worden gevoerd zolang er verbinding was en dat mijn gesprek nog steeds niet aan de beurt was. Overigens had ik volgens haar nog geen reden tot klagen, want op het kantoor te Amsterdam zaten nog menschen te wachten van 's morgens 9 uur af. Deze mededeeling snoerde mij afdoende den mond en ik besloot maar weer te wachten. Ik begon in het donker een onderzoekingsstocht in het kantoor en vond als buit een oud tafelkleed tegen de kou en een sinaasappel tegen den honger. Ik prepareerde mij erop een goed gedeelte van den nacht hier te zullen moeten doorbrengen en probeerde op twee stoelen een beetje te slapen. Gelukkig was dit niet noodig, want om $\pm$ half elf rinkelde de telefoon en kreeg ik van de juffrouw het hoopvolle bericht, dat ik direct aan de beurt was. De verbinding kwam daarna spoedig tot stand, het gesprek was zeer duidelijk en ik kon mijn broer geruststellen omtrent de familie in Holland. Ook in Indië was het bericht omtrent het bombardement van Schiphol doorgedrongen en van zelfsprekend had hij zich ongerust gemaakt, wetende dat het ouderlijk huis zich in de onmiddellijke omgeving daarvan bevond.

Later hoorde ik van een „insider”, dat dienzelfden nacht Kootwijk verlaten was, zoodat dit een van de laatste gesprekken met Indië, voor de Duitsche bezetting, geweest is.

J. LORENZ.

Van Amsterdam naar Amsterdam.

Alle passagiers van de „Johan de Witt”, zijn doordrongen van het groote voorrecht, dezen zoo bijzonderen tocht, te mogen meemaken.

Maar vooral diegenen, die Amsterdam vanuit andere steden nog bijtijds hebben kunnen bereiken, zijn zich dubbel van dit voorrecht bewust. Zoo zijn er uit Den Haag, die wonder boven wonder, de boot op tijd hebben gehaald. En wanneer ik U vertel, dat ik in Amsterdam zat en alle moeite heb gedaan om Den Haag te bereiken, klinkt dit wel zeer vreemd. Wat was het geval?

Na ongeveer twintig maanden in dienst te zijn geweest, werd mij de gelegenheid geboden, naar Indië te vertrekken.

Ik werd namelijk uitgezonden door een handelslichaam en kwam zodoende veertien dagen voor mijn vertrek, met groot verlof, uit dienst.

Maandag dertien Mei zou mijn boottrein naar Genua vertrekken, alwaar ik met de „Indrapoera” de reis zou voortzetten, maar stop het was nog niet zoo ver.

Als vele anderen was ik den ochtend van den inval reeds vroeg op de been. Om drie uur werd ik gewekt met motorgeronk en afweergeschut; waren dit nachtoefeningen?

Deze vraag heb ik mij maar een moment gesteld, want het volgende moment begreep ik wel beter. Dit beteekende oorlog.

Het eerste wat ik nu te doen had, was mij onmiddellijk bij mijn Commandant terug te melden, ik was in Den Haag gelegerd; treinen liepen er niet en eenig ander voertuig evenmin, zoodat dit gauwer gezegd was dan gedaan.

In ieder geval had iedereen het te druk in deze vroege ochtenduren, zoodat ik hier voorloopig mee wachtte en mijn schreden naar de postspaarbank richtte.

Ik was blij zoo vroeg te zijn, omdat ik nu wel vlug aan de beurt zou komen, maar mis. Een eenigszins opgewonden menigte, drong zich, door de constant draaiende deur, naar binnen. Eenmaal binnen werd je ook zelf opgenomen in de oorlogsstemming, die je tot nu toe misschien nog niet zoo had gevoeld.

Het was een elkaar overstelpen met vragen, die men toch niet kon beantwoorden. Van alle kanten werd geduwd en

gedrongen, niemand wilde een handbreedte grond aan een ander afstaan.

Een mijnheer, die dit niet scheen te begrijpen, werd met eenige hardhandige tikken de deur uitgegooid.

De man achter het loket vormde op dit alles een uitzondering. Als een rechtgeaard ambtenaar, werd het loket geen minuut voor tijd geopend en het tempo van werken geen halven slag versneld.

Twee uur later stapte ik weer op straat, zeer tevreden dat het zoo vlug afgeloopen was. De menschen hadden zich in dien tijd vertiendubbeld en stonden nu in lange rijen op straat.

Op weg naar huis, scheen alles rustig en de menschen op straat deden je allermintst aan oorlog denken. Wie kon zich zelfs op dat moment voorstellen, dat de Duitschers ook in Amsterdam hun intrede zouden doen. Nee. . . . dat was te gek.

Den middag bracht ik door met alle autoriteiten zoowel op militair als op semi-militair terrein te bezoeken. Maar noch de een noch de ander scheen op mijn bezoek prijs te stellen. Ook de dienst van vrijwilliger werd met een woord van dank van de hand gewezen.

Zoo was er op een van de bureaux een vrijwilliger, die verzekerde het klappen van de zweep te kennen. Hij had namelijk in den Spaanschen burgeroorlog mee gevochten, daarna in Finland en wilde ook nu niet achter blijven. Dus geen amateur meer!

Met een soort van genoegen toonde hij de lidteekens van zijn vroeger opgelopen wonden. Tijdens het wachten legde hij mij uit, hoe je met een goeden bajonetsteek een tegenstander mordsdood prikt en andere praktijk-verhalen. „Wie volgt?“, riep de man achter de tafel.

Ik was niet veel verder gekomen, maar een ding was mij nu wel duidelijk, ik moest op eigen gelegenheid naar Den Haag zien te komen en daar mijn Commandant trachten te vinden. Voor dien dag was het te laat geworden, dus werd het Zaterdag voordat we met de auto zouden vertrekken.

In een klein koffertje werden een paar artikelen gestopt, maar ik moet zeggen, dat ik op dat moment niet wist wat ik mee moest nemen. Ging ik nu naar het front, dan behoefde ik toch geen toiletartikelen mee te nemen. Twee weken geleden had ik mijn veldkoffer klaar om zoo te vertrekken, met alles erin. Maar nu ach, laat ik maar niets mee nemen. Daar

komt een moeder echter tegen op en zoekt nog alles wat van eenig nut kan zijn.

Zoo gingen we dan met ons drieën in de auto, mijn vader aan het stuur en een ander — die van deze gelegenheid gebruik maakte om naar Wassenaar te komen — achterin.

Het afscheid was vluchtig. Veel tijd hadden we niet. Met een flinke snelheid stoven we er vandoor. Maar we waren nog geen vierhonderd meter van huis of daar begonnen de sirenes weer te loeien. Luchtalarm!

--- ZEGT U EENS : „SCHAAPSCHEERDER” ---

Een kwartier later vlogen we weer over den weg, richting Haarlem. De weg ligt open en er is geen dekking tegen lucht-aanvallen, zoodat we permanent op den uitkijk waren of er vliegtuigen naderden. Hoe vaak was ik dezen weg al niet gepasseerd, maar nog nooit in zoo'n doorloopende spanning. En dat, in ons eigen land.

Eindelijk naderden we Haarlem. Daar begon het geduvel al.

Om de paar meter een contrôle-post. Met mijn militaire zakboekje kon ik mij gemakkelijk legitimeeren en de controleerende militairen, die gevaarlijk met hun karabijnen op onze auto richtten, spraken me als collega aan.

Maar met de andere inzittenden ging dat niet zoo een twee drie. „Zegt U eens „Schaapscheerder” en U „Schietschijf”. Laat dat koffertje eens bekijken. Goed, rij maar weer door.”

Dit hebben we alleen in Haarlem reeds driemaal moeten

aanhooren. Overal op den weg waren militairen te vinden, maar ook langs den weg en in de weilanden, liepen groepen met mitrailleurs gewapend. Je vroeg je af of er nog over waren, om aan het front te vechten.

Zoo kwamen we aan een post, waar men ons het verder gaan sterk afraadde, aangezien Sassenheim zoojuist was gebombardeerd. We waren nu eenmaal op weg en zetten dus door, zoolang dat redelijkerwijs mogelijk was.

Hier en daar lagen langs den weg de lijken van parachutisten, maar ik verzweg dit voor de andere reisgenooten. Mijn vader scheen hetzelfde te doen, wat uit latere gesprekken bleek.

Eindelijk scheen het verder gaan onmogelijk.

Op den weg stond een uitgebrande bus, een taxi op zijn kop in een kuil en twee andere bussen zwaar gehavend er omheen. Een vliegtuig-raid op den openbaren weg; vijftig burgers verloren hierbij het leven, waaronder vele kinderen.

We stonden een beetje sip te kijken, toen een militair ons vroeg, of we misschien hetzelfde lot wilden ondergaan.

„Dat is gisteren gebeurd”, verklaarde hij ons nog nader. De menschen, die uit de bussen waren gevlucht, werden met machinegeweren uit hetzelfde vliegtuig bestookt. De anderen waren levend verbrand.

De rest van den grooten hoofdweg was met vrachtauto's bezet, om het dalen van vreemde vliegtuigen te beletten. Bij eventueel opstijgen van eigen toestellen, werden de auto's even weggereden, om daarna weer direct neergezet te worden.

Deze toestellen stonden gecamoufleerd in het terrein naast den weg. Voor ons was elk verder gaan langs dezen weg uitgesloten en we sloegen op aanraden van den militair links af richting Oegstgeest.

Hier stonden langs een rij boomen vele militairen en was het weer om de paar meter „waar komt U vandaan en waar gaat het naar toe?” Bij een contrôle-post stond een vrachtwagen met een zeil overdekt. Hieronder waren lijken geborgen, als waren het baksteen en voor het bouwen van een huis.

Plotseling hoorden we een zwaar artillerievuur en naarmate we verder reden werd het geluid sterker. Op een gegeven moment gierden de projectielen over onze auto en was het wenschelijk den wagen onder de boomen te zetten en het veege lijf te redden.

In een garage vonden we een goede schuilplaats. Het vuur kwam van Hollandsche zijde en was gericht op een steen-

A. LINDES
TECHNISCHE HULP

P. C. ZWEESAARDT
CHEF KOK

S. DIJKSTRA

A. VREEKEN

fabriek, waarin parachutisten zich verborgen hielden. Na een kwartier was het gebulder afgeloopen en was het geluid van mitrailleurs slechts hoorbaar.

Inmiddels was ons door eenige burgers bekend gemaakt, dat verder gaan zooveel beteekende, als flirten met den dood. Ja, wat nu?

Alle moeite voor niets. Het leek er aardig op. Maar voor we weer terug zouden gaan, wilden we toch een bewijs hebben, dat we de moeite gedaan hadden Den Haag te bereiken.

Na vele omwegen kregen we een militair mee, die ons naar den plaatselijken Commandant bracht. Dit was een post van de Rijdende Artillerie uit Arnhem. Hier was men mij zeer terwille en kreeg ik zelfs de beschikking over de telefoon, om te trachten het Departement van Defensie op te bellen.

De telefoonwacht werd verzorgd door een korporaal, die deze rustige baan niet voor niets had gekregen.

Den vorigen dag, toen hij op een motorfiets ordonnans-diensten uitvoerde, werd hij plotseling vanuit een hinderlaag beschoten. Hij sprong oogenblikkelijk van zijn motor, die met een snelheid van ongeveer vijftig kilometer reed, en haalde de karabijn van zijn schouder. Door middel van teekens en schieten kon hij een naderende colonne waarschuwen. Gezamenlijk hebben ze toen den vijand aangevallen, die uit parachuuten vliegtuigtroepen bestond.

De vijand was zelfs in het bezit van motoren met zijspan, die met vliegtuigen werden aangevoerd.

Ring, daar ging de telefoon. „Spreekt U maar”, klonk een vrouwenstem. Na eerst vijf andere personen aan het toestel te hebben gehad, kreeg ik eindelijk den secretaris van den Minister.

Dezen heb ik de zaak voorgelegd, daarbij de mogelijkheid noemend van een vertrek naar Indië op den volgende dag.

„Als U kan gaan, zou ik dat maar heel gauw doen”, was het antwoord.

Nu wist ik, wat ik weten wilde. Maar tevens bleek hieruit hoe gauw het met Holland gedaan zou zijn buiten dreunde nog steeds het geschut.

Met vliegende vaart ging het weer naar Amsterdam terug en in even snel tempo volgde de verdere afwikkeling der zaken, die anderen reeds uitvoerig beschreven hebben.

P. P. A. VAN ROSSUM.

Het laatste Hollandse huwelijk, voor de Duitse bezetting van Nederland?

„De Reiger komt” Als een lopend vuurtje was dit bericht door de Nederlandse gemeente van Johannesburg gegaan. Het was een speciale vlucht, met het doel de banden tussen Holland en haar afstammelingen in de Unie te versterken en we hoopten allen, dat dit de voorbode zou zijn van de zozeer door ons verlangde vaste dienst van de K.L.M. op Zuid-Afrika.

En hiermede werd een periode van mijn leven ingeluid, waarin de wederwaardigheden en emoties elkaar snel zouden opvolgen; ik zal proberen hier in het kort een beschrijving te geven van de gebeurtenissen, die vooraf gingen aan ons embarkement op de Johan de Witt.

Ik was de gelukkige die de enigst vrijgekomen passagiersplaats op de terugtocht van de Reiger mocht bezetten. Als employé van Philips had een kort bezoek aan Eindhoven reeds lang op het programma gestaan en dit was een gelegenheid in optima forma. Na een voorspoedige tocht werd ik op 9 Februari 1940 feestelijk door mijn familie in Amsterdam ontvangen. Allen waren we verheugd elkaar na 5 jaren weer te zien. Zo groot was de vreugde van het weerzien, dat ieder dreigend onheil tijdelijk was vergeten.

Aan alles komt echter een einde en al spoedig was ik in Eindhoven gevestigd en hoewel de oorlog in het algemeen en de kans van Nederland om er in betrokken te worden in het bijzonder, *het* onderwerp van gesprek was, viel het mij op hoe kalm en vastberaden een ieder was. De weermacht werd met den dag sterker, kazematten en versperringen steeds talrijker en het gevoel, dat de oorlogvoerenden ons Nederland onaangetast zouden laten, groeide.

Gedurende deze tijd had ik het geluk mijn toekomstige echtgenote te ontmoeten, waardoor mijn terugreis, vastgesteld op begin Mei, verdaagd werd tot begin Juni. De huwelijksplechtigheid zou eind Mei in Zwolle, haar geboorteplaats, voltrokken worden. „If love and bussiness don't mix, drop bussiness” wordt wel eens door de Engelsen gezegd en gezien het feit, dat ik mijn bestaan in een Engels georiënteerd land heb, bracht ik deze stelregel gedeeltelijk in toepassing. Het is

een van die heerlijke streken van het toeval, dat ik op Donderdag 9 Mei mijn hart zozeer voelde spreken, dat ik besloot naar Amsterdam te gaan om de avond met mijn verloofde door te brengen. Rijdende over onze prachtige wegen en bruggen beseftte ik te weinig, dat ik een der laatsten zou zijn die deze tocht mocht maken.

Op de fatale Vrijdagmorgen wekte men mij met de woorden „'t is oorlog, Schiphol staat in brand" Dus het was *toch* geschied, en we waren eigenlijk zo zeker geweest, dat het *niet* zou gebeuren. Vertrouwden we als rechtgeaarde Hollanders niet op de nog onlangs gegeven garanties? „Het moet een vergissing zijn" zeg ik slaperig, „Schiphol kan best in brand staan zonder dat de Duitsers er de hand in gehad hebben". Het is een poging mijn geschrokken gemoed gerust te stellen, maar tegelijkertijd een excuus me nog eens in bed te kunnen omdraaien. Maar het gedreun van luchtafweergeschut dringt tot me door en als dan het geronk van vliegtuigen niet meer te lochenen is spring ik ijlings uit bed.

Vanaf het dak is een helrode gloed in de richting Schiphol duidelijk te zien en bij het ochtendgloren zien we daar talloze Duitse vliegtuigen, welke daar hun projectielen afwerpen. We staan met stomheid geslagen en op deze schitterende lentemorgen wijken de gisteren besproken gelukkige toekomstbeelden voor de grimmige werkelijkheid.

De eerste impuls verslagen in een stoel te zijgen is echter snel verdwenen; er moet gewerkt worden. Er zullen zeker luchtaanvallen komen en vanavond wordt de stad verduisterd zodat alles geblindeerd zal moeten zijn. We werken koortsachtig, beplakken de ruiten met stroken papier. Mijn verloofde meldt zich weer bij de K.V.V. (Korps Vrouwelijke Vrijwilligers); zij had zich net de dag tevoren laten schrappen, gezien het feit dat we nu definitief voor het vliegtuig van 9 Juni uit Marseille geboekt hadden. Ik zelf kon niet anders doen dan me aanmelden als vrijwillig brandweerman, ik was indertijd van militaire dienst vrijgesteld.

Gedurende die dag wordt het duidelijk, dat hoezeer onze weermacht ook in orde is, hoe kalm en rustig de bevolking zich ook onder deze zware beproeving houdt, het slechts een kwestie van tijd zal zijn, voordat men ons land zal bezetten. Per militaire auto waren mijn zuster en haar echtgenoot uit Rotterdam gearriveerd en wat zij verhaalden maakte ons des te meer duidelijk, dat we het bijtje er bij neer zouden moeten

leggen. De grote weg, die gedurende de laatste jaren dusdanig was verbreed en geperfectionneerd, dat zij als een der snelste en beste wegen ter wereld bestempeld mocht worden, was door bommenwerpers zo goed als onbegaanbaar gemaakt. Een Duitse parachutist, compleet met motorfiets en mitrailleur was dicht bij de weg geland en van een colonne van honderd man, die daar marcheerde, bleven er slechts twee over voor de man onschadelijk was gemaakt. Geen wonder, dat de ooggetuigen totaal overstuur waren, geen wonder, dat wij na nog enige dergelijke verhalen ontmoedigd waren en ons op het ergste gingen voorbereiden. Dien avond hoorden wij, dat Waalhaven en een gedeelte van Rotterdam in Duitse handen waren, maar ook dat er voor ons, voor dergelijke overmacht gebrekkige, luchtwapen geen grote hulp te wachten stond. En langzaam maar zeker begon het tot ons door te dringen, dat indien wij geen Duits onderdaan wilden worden, met de kans om in Polen of God weet waar, in fabrieken te moeten werken, er gehandeld moest worden zonder tijd te verliezen. Maar hoe uit Holland weg te komen? Oorlog woedde immers rondom. De enige kans was een schip. Holland zou zeker trachten zoveel mogelijk schepen uit haar havens te laten vertrekken en hoewel het risico ontegenzeggelijk enorm zou zijn, was het de moeite waard om genomen te worden, indien de gelegenheid zich zou voordoen. Die zelfde avond verkondigde de radio de mededeling die ons een richtlijn zou geven. Den passagiers der Oldenbarneveldt werd verzocht zich zo spoedig mogelijk te melden. Dit schip wisten we, lag echter niet in Amsterdam.

De volgende morgen na gegeven luchtalarm, bevonden we ons reeds om half vijf in de schuilkelder. Het was een „heerlijke” schuilkelder, vlak onder ons huis, reden waarom wij onze meeste familieleden hadden voorgesteld bij ons een toevlucht te zoeken. Tijdens dit gedwongen samenzijn vertelt een der aanwezigen vanmorgen naar het Scheepvaarthuis te zullen gaan om te horen wat men van plan is met de passagiers van de Johan van Oldenbarneveldt. Zij had geboekt op dit schip met plan om door te reizen naar Australië en terwijl we zo een en ander bespreken komt het idee bij ons op dat dit schip waarschijnlijk via de Kaap zal gaan. Een stoutmoedig plan rijpt om te proberen met dit schip mee te komen, misschien hebben we geluk. Mijn verloofde bindt een doekje om de nog ongekamde haren en in een „hurry” gaan we de straat op, omdat we van dit moment af alles in een „hurry” zullen doen.

Dan staan we om 6 uur bij de kade of er een schip te vinden is en men verwijst ons naar het Scheepvaarthuis. Dit is echter nog gesloten. Weer naar huis, doch om 9 uur staan we nogmaals voor het Scheepvaarthuis.

Hier wordt alle hoop tot een minimum teruggebracht, we krijgen slechts een heel klein kansje. Eerst komen de passagiers voor de Johan van Oldenbarneveldt, dan de passagiers die boekten op andere schepen van de maatschappij Nederland, dan de passagiers, die reeds boekten bij de Rotterdamsche Lloyd en dan pas komen wij armzaligen die nog nergens boekten en hun bestemming in Indië of waar dan ook hadden. Wij moeten om 2 uur nog maar eens terug komen, misschien hebben we dan meer kans.

We laten ons echter niet ontmoedigen en gaan naar de burgerlijke stand, want de pas van mijn verloofde is verlopen en tot overmaat van ramp alleen geldig voor Europa. Er wordt ons verteld, dat de Minister verboden heeft nog eenige pas te verlengen of uit te geven en zo zegt de man „geeft U hem maar niet aan mij, want dan pik ik hem helemaal in”. Dan geven wij het min of meer op en rijden naar huis.

Gedurende deze rit komt een vermetel plan in mij op. Indien wij getrouwd zouden zijn was het bezwaar van de pas natuurlijk opgeheven. Rechtsomkeert gaat het nu naar de burgerlijke stand. In de Leidsestraat staat iedereen te kijken naar een Duitse bommenwerper, die door twee Nederlandse jachtvliegtuigen achterna wordt gezeten. De bommenwerper wordt in het nauw gedreven en laat zijn lading vallen, hetgeen een ontzettende slag veroorzaakt. Daar gillen weer de sirenes, luchtalarm. Wij parkeren onze auto, willen in de schuilkelder onder de Munt, propvol. Dan pikt een vriendelijke winkelier ons van de straat en worden wij in zijn kelder ondergebracht.

Op de burgerlijke stand, afdeling huwelijksaangifte, vraagt men naar de geboorteacte van mijn verloofde. Het zal in Zwolle zijn, want wij zouden daar vandaag ondertrouwen. Onmogelijk te krijgen dus. Maar hebt U dan een bewijs van toestemming van Uw ouders? Neen, dat hebben wij ook niet. Ik krijg een helder ogenblik. In haar tas heeft mijn verloofde een briefkaart van haar ouders, waarop moeder schrijft „vader vindt het ook goed van de bruidsjapon”. Dan vertelt mijn verloofde een leugentje om bestwil en zegt „wij gaan morgen met de boot naar Indië en nu zouden wij graag vandaag nog willen trouwen”. Nu slaat de juffrouw bijna achterover van schrik, veelbetekenend

ziet zij om naar den klerk die daar zit en krijgt zelf plezier in het hele geval. Zij zal alles den ambtenaar van de burgerlijke stand laten zien of hij er genoeg mee wil nemen. Binnen een half uur kan hij terug zijn, of wij dan ook weer terug willen zijn? We vragen den portier of wij er straks weer in mogen daar het kantoor inmiddels reeds gesloten is en gaan een hartig broodje eten, teneinde om één uur weer bij de burgerlijke stand present te zijn.

Na een half uur komt de langverwachte heer ons vriendelijk tegemoet en verklaart zich bereid zijn vrije Zaterdagmiddag voor het goeie doel te willen offeren en ten stadhuiſe te verſchijnen. Hij belt mijn vader op, een van de weinige telefoons, die nog functionneeren en vraagt hem of hij bereid is toestemming te geven voor het huwelijk van zijn zoon. „Ja zeker” is het meer dan verwonderde antwoord. Dan wordt hem gevraagd hoe laat hij op het stadhuis kan zijn, want de jongelui willen trouwen, omdat ze morgen naar Indië vertrekken. „Ik was stom van verbazing” zo vertelde hij ons later, van deze plannen was hij n.l. nog in het geheel niet op de hoogte. Gelukkig vond hij het direct prachtig. Wij krijgen één uur om getuigen op te ſcharrelen, dan vliegen we even naar het Scheepvaarthuis of we mee kunnen. We horen, dat we gelukkig zijn geweest, we kunnen mee, maar we moeten genoeg nemen met een vierde klas hut. We kunnen dan gaan maar moeten er voor zorgen morgenvroeg met het geld aanwezig te zijn. Hoe komen we daaraan? een nieuw vraagstuk; de banken zijn dicht. 's Avonds vinden we de oplossing en geeft vader ons f 1.500.— als huwelijksgeſchenk.

Nu ijlen we naar het stadhuis waar we net op tijd aankomen. Waar andere mensen gewoonlijk in hun beste plunje trouwen, verſchijnen wij met verwarde haren en de knieën in de broek. Het huwelijk wordt voltrokken en de ambtenaar van de burgerlijke stand brengt nog een cadeautje mee voor zijn kleinkind in Johannesburg, hetgeen wij voor hem mee zullen nemen. Nu is er nog één groot probleem, de pas van Lida. Ook daarvoor weet men een oplossing. Op het stadhuis wordt nog iemand gevonden, die ſterk is in het uitschrijven van passen. Een paar ſtampels hier, een paar krabbels daar en de pas is perfect in orde.

Het trouwdejeuner wordt gedeeltelijk doorgebracht in de ſchuilkelder. De enige die mijn vrouws familie of kennissen vertegenwoordigt is haar beste vriendin. Wij proberen haar ouders nog te telegraferen, dat we getrouwd zijn en morgen

naar Indië zullen vertrekken, communicatie is echter uitgesloten, dus weten zij van niets. Het werpt een schaduw over het geheel, dit oorlogshuwelijk.

In de avond moeten we nog even naar de stad. Het is er ontzettend donker, zo donker zelfs, dat wij onze auto op het trottoir parkeren uit vrees, dat anderen er tegen aan zullen rijden; overigens rijden wij langzaam, 5 km per uur. Steeds moeten wij ons legitimeren, zeggen „Scheveningen”.

Weer thuis, tijdens een luchtalarm, pakt mijn vrouw een koffer. Ik ga daarna nog even naar buiten. Voor onze deur staat een agent van politie, de zo welbekende pet nu vervangen door een ijzeren helm. Het is doodstil op de straten, en na de ontzettende emoties van deze dag, doet het onwezenlijk en spookachtig aan. We maken een praatje hoewel we elkaar onmogelijk kunnen zien, ik hoor alleen de klank van zijn stem. Over parachutisten gaat het, en dan vertelt hij mij, dat in Amsterdam West, waar hij woont, drie parachutisten, verkleed als Hollandse matrozen door een burger op straat werden ontdekt. „Jullie hebben ze toen zeker ingepikt”, vroeg ik. „Nee, de politie kwam te laat, het volk had er zelf reeds mee afgerekend”

Ons hoofd nog vervuld van dergelijke schrikbeelden gingen we naar bed en gedurende de nacht ontmoetten wij de geheele familie tot drie maal toe in de schuilkelder.

MEJ. W.

Een bruid vlucht

Toen mij gevraagd werd, mijn laatste indrukken uit Holland weer te geven heb ik daaraan gaarne voldaan.

Mijn reis naar Indië was vastgesteld op 31 Mei 1940 en als zoogenaamd „handschoentje” zou ik te Genua aan boord stappen van het m.s. „Johan van Oldenbarnevelt”, om mijn huwelijksreis in mijn eentje te aanvaarden. Na vele teleurstellingen scheen eindelijk het leven het beter met mij voor te hebben en trad ik, alhoewel als zeer pessimistisch bekend staande, zelfs met optimisme de toekomst tegemoet.

Maar ook ditmaal werd dit optimisme den kop ingedrukt en voorzag ik reeds moeilijkheden, toen 7 Mei alle verloven van land- en zeemacht werden ingetrokken. Ik had juist mijn ondertrouwkaarten op de bus gedaan, toen ik dit onheilspellend bericht in een bulletin las. Donderdagavond was ik met mijn zuster naar de laatste Fritz Hirsch' Operette geweest, waarvan de titel „Freut Euch des Lebens” wel in schrille tegenstelling zou blijken te zijn met de werkelijkheid van den volgenden dag. Want 's nachts werden we uit onzen slaap opgeschrikt door het knetteren van geweervuur en al spoedig drong het tot ons door, dat er dit keer wel een heel erg luchtgevecht plaats vond.

Reeds om vijf uur waren we aangekleed en weldra bleek ons uit de radio-berichten, dat de vijand ons mooi en vredig Holland was binnengedrongen. Het was afschuwelijk, dat denkbeeld, en steeds weer vroeg ik me af: „Kan er zooveel onrechtvaardigheid op de wereld bestaan, dat er nu maar massa's menschenlevens vernield worden, zonder dat er één Macht bestaat, die dat kan verhinderen?” Hélaas schijnt zulks zoo te zijn en er moet in het leven, waar zooveel oorlogsgeweld heerscht en dat toch ook weer veel moois biedt, wel veel veranderen, vóórdát men vertrouwen in de toekomst kan hebben.

Nu kwamen ook mijn persoonlijke belangen boven en werd het voor mij een groot vraagteeken, of er nog wel gelegenheid zou zijn, Indië te bereiken. 's Avonds kwam echter de aankondiging van de Mij. „Nederland” en Zaterdagmorgen was mijn eerste gang daarheen. Er werd toen gesproken van een kans om 's Zondags te vertrekken en natuurlijk was er nog heel wat te regelen. Over het zenuwslopende luchtalarm, dat ons 's morgens al heel vroeg uit de veeren had geroepen, behoef ik

hier niets te vertellen, behalve dat het een verschrikkelijke handicap was, om met alles te kunnen opschieten. In alle haast werden nog enkele koffers gepakt en kisten dichtgespijkerd, waarbij mijn naam ook weer veranderd moest worden. Daarna werden er vliegensvlug nog enkele afscheidsbezoeken afgelegd, waarvan ik, ondanks het luchtalarm, toch nog vóór het volslagen-donker-worden terugkeerde. Slechts de kamers met planten en vele vazen bloemen deden mij nog herinneren aan het feit, dat ik de bruid was. Toch werd dit feestelijk aanzien geheel vertroebeld door het naderend vertrek.

Zondagmorgen was ik reeds om half negen op pad naar het Scheepvaarthuis. Daar stonden de menschen eerst een poosje in een lange rij op straat, om daarna enkele uren binnen te moeten doorbrengen. Om 4 uur was het definitief bekend, dat het m.s. „Johan de Witt” 's middags zou vertrekken.

Ik moest echter eerst weer terugkomen, om mijn passagebiljet te halen. In elk geval wilde ik nu toch probeeren naar huis te komen, om daar mijn lunch te kunnen verorberen, maar dit viel niet mee, want tot twee keer toe was ik genooddaakt, voor het luchtalarm te vluchten en zodoende was het eerst kwart over twee, toen ik doodmoe en zeer nerveus thuis belandde.

Ondertusschen had men mijn handbagage nog gepakt, daar mijn zwager de Mij. „Nederland” had opgebeld en had vernomen, dat ik 's middags de groote reis zou aanvaarden. Na thuiskomst bestelde ik een taxi. Mijn hutkoffer en verdere bagage werd erin geheschen en juist toen de auto weg zou rijden, kwam er nog een vriendin van mij aan, die bij ons op bezoek wilde komen. Zij was uit Amstelveen afkomstig en had onderweg ook reeds moeten schuilen voor een luchtaanval. Haar man was in den oorlog en zij wist natuurlijk niets van hem.

Bij het Scheepvaarthuis gekomen (waar ik de laatste dagen wel mijn domicilie had kunnen kiezen) kreeg ik na een uurtje mijn passagebiljet en toen gingen we, mijn Moeder, zuster, zwager en ik, gezamenlijk naar de Java-kade, naar de boot. Onderweg werden we door militairen aangehouden en werden mijn koffers geïnspecteerd. Tevens moest ik daar afscheid nemen, wat mij heel veel tranen kostte en innig bedroefd ging ik in mijn eentje verder. Ik had het gevoel, of ik een gevluchte bruid was, die nièt van haar bruidegom wegliep, maar juist naar hem toeging, omdat zij niet wist, of zij anders nog ooit haar bestemming, een echtgenoot, zou bereiken!

MEJ. M. MEIJER.

STORM OVER HOLLAND.

*In het gedruis des winds verloren,
Laat ik thans mijn klaagzang hooren,
En over het woelig ruim der zee
Jammert thans mijn hulploos wee.*

*Er woedde oorlog in mijn land !
Rumoer brak los aan allen kant
En slechts kanongebulder en gekreun
Verscheurden de stilte door hun droeven deun.
Hol klonken 's vijands stappen in den stillen nacht,
Toen trouw de legers hielden wacht !*

*O land van vreugde, land van smart,
Dat liefhad, ik, met heel mijn hart,
Nu is Uw zoete vreê verstoord !
Wat geeft het, of er wordt gemoord,
Of legers strijden hunnen droeven strijd,
Onversaagd en stervensbereid ?*

*De vijand is machtig, de vijand is groot !
Vernietigt de legers die geven zich bloot !
De oorlogskreet galmt bij dag en bij nacht,
Overstemt er mijn laatste, mijn eenige klacht :
O vijand, mijn vijand, wat hebt ge gedaan ?
Mijn Holland genomen, mijn Holland verslaan !*

*Holland, mijn Holland, gedompeld in rouw,
Aan U wil ik denken, U blijf ik steeds trouw !
Voor U wil ik zingen dat wond're lied
Van heimwee, verlangen en eindloos verdriet.*

E. H. DE ROCHEMONT.

Van Arnhem per fiets naar Amsterdam.

Het is Vrijdag 10 Mei, 's morgens 4 uur. Het rumoert in de lucht, honderden vliegtuigen ronken boven onze hoofden, op een moment tellen wij er zelfs zeven en zestig tegelijk.

Onze eerste indruk is een campagne tegen Engeland, want dat het Duitse toestellen zijn, is iedereen duidelijk. Zelfs op dit vroege uur verschijnen overal mensen op de straten. Dan, een oorverdovende knal, nog één en nog één, de ruiten springen. Een angstgevoel maakt zich van ons meester. We houden het niet meer uit, schieten in de kleren. Als een lopend vuurtje verspreidt zich het gerucht. „de bruggen zijn opgeblazen”. Nu zullen de Duitsers wel binnenvallen, we voelen het, dit is het einde van het vredessprookje.

Ongelovig gaan we de straat op, willen zelf zien, en dan staan we bij de eens machtige Rijnbrug, werk van zovele jaren, Arnheims trots. We lopen maar wat rond, doelloos. Steeds weer zien we vliegtuigen boven onze hoofden. We vluchten, rennen uiteen in paniekstemming, zoeken dekking tegen de glas- en pannenloze huizen. Vele vrouwen staan daar, zij schreien, maar dan komt de reactie, het gevoel in gevaar te zijn. Ook wij, wat doen we hier, onze nieuwsgierigheid en ongelooft zijn toch bevredigd?

Taxi's rijden af en aan, boordevol gevuld met mensen en goed. Er zijn ook veel arme mensen, over de schouder dragen zij een bundeltje, een blauwe of rode geknoopte doek. Er zijn moeders, de ongekamde haren pieken om het hoofd, zij dragen en trekken schreiende, dreinende, ook lachende kinderen. Wij kennen deze mensen niet, weten niet vanwaar zij komen, waarheen zij gaan.

Het is een schitterende morgen, koud en zuiver is de lucht, diepblauw. In het nette burgerstraatje is alles in rep en roer. Het is een gaan en komen van mensen, vreemde witte gezichten, vluchtelingen. En als ik daar binnen ga is er een arbeider. De slaap ligt als een wolk over zijn gezicht. Hij komt van de nachtdienst aan de steenfabriek. Over zijn arm hangt een japon van een vrouw. In de gang ligt vreemd beddegoed, hij heeft dat meegebracht. Waar vrouw en kinderen zijn weet hij niet. In zijn hand heeft hij de kaart van het gemeentebestuur met het adres, waar zich bij evacuatie te melden. Hij loopt

onrustig door de gang, het voortuintje. „Ik ga maar eens kijken of ik ze der niet ergens tegen kom” zegt hij, en we zien hem verdwijnen. „Uit Westervoort” zegt men, „ze waren net over de brug voor deze de lucht in ging”. We vragen, hoe men elkaar nu kwijt kan raken, doch een licht schouderophalen is het antwoord. Eerst wachten we, een kwartier, een uur misschien, dan komen ze, de zware kleurloze arbeidersvrouw met haar twee zoontjes. Moe en verflenst staan de gezichten. Ze zijn verlegen en bedremmeld, maar de moeder overwint haar schroom. Het oudste jongetje, mag het op de divan liggen? het kind heeft buikgriep en het is zo nat en zo koud. Als hij dan net lekker warm is ingestopt komt de vader weer thuis. Even klinken de harde stemmen van de man en de vrouw, luid en opgewonden lachen zij, dan komen de tranen, weten zich geen houding te geven; zij pakken en kussen elkaar, dan de kinderen.

Pas twee uur zijn we op en we hebben reeds een dag beleefd. Naar kantoor gaan we niet, het idee komt eenvoudig niet in ons op, we weten niet wat ons vandaag staat te wachten of hoe we elkaar misschien nodig zullen hebben. We praten maar wat nonsens en lopen vooruit op de gebeurtenissen. Dan trekken we van het ene huis naar het andere, overal dezelfde verslagenheid. Drommen huisvrouwen gaan levensmiddelen inslaan, de winkeliers verkopen vlot, niemand stoort zich meer aan distributie; vandaag voor ons, morgen voor den mof, is hier het parool, want allen weten immers, dat we vrijgegeven gebied zijn.

Plotseling een oploop, een soldaat; we rennen er heen. Jong is hij nog, 20 jaar misschien. Hoogrood en bezweet is zijn gezicht. We overstelpen hem met vragen. Hij vluchtte uit Westervoort, het fort brandt. Hij vertelt geagiteerd; „we werden bespoten met benzine, toen een paar brandbommen en het was gebeurd”. Ongelovig staren we elkaar aan, neen dat kan niet; dat is beestachtig. Maar nu die jongen nog, waar moet hij heen, wat zenuwachtig kijkt hij om zich heen. Zelf weet hij niet waar het te zoeken, want de Duitsers liggen nu vast al voor de Rijn, slaan een pontonbrug. We nemen hem maar mee, een bakker zal hem verstoppen in zijn bakkerij. Het loopt tegen twaalfen. Er wordt geschoten op de watertoren en op de er achter liggende nieuwe kazerne. We horen nu ook dichterbij schieten; dat moet in de stad zijn. Mensen rennen dan in stormpas voorbij, we luisteren achter onze stukgesprongen ruiten. Daar komt een boodschapper van de burger-

wacht ; „de Duitsers zijn in het hartje van de stad, ze schieten op iedereen, blijf binnen, van de straat, van de straat”. Daar trekken ze al voorbij de eersten, enkelingen nog. Wat er aan fiets of auto op straat staat wordt meegenomen of ook wel schieten ze de banden stuk. Een zakenman heeft daar zijn wagen geparkeerd. Het is vlak bij het politiebureau. Men richt de revolver, dwingt hem uit de wagen te gaan; dan plotseling geeft de man vol gas. Om de hoek, voor het politiebureau, staat een machinegeweer opgesteld met 4 man bewaking. De Duitser tuimelt van de treeplank, niet bedacht schijnbaar op die plotselinge schok, de auto kiest zijn weg over het machinegeweer, de bewakers meesleurend. Een hels tumult, machinegeweren worden gericht. Een agent van politie kan zich niet meer beheerschen, vuurt, een burger schiet vanuit een venster. Etalages zijn doorzeefd met kogels, de auto zelf lijkt een zeef. Het zijn maar enkele seconden, dan keert de rust weer. De politie is nu vlug ontwapend, er wordt een nieuwe post opgesteld — materiaal genoeg — dan begint de intocht.

In onze beschermende zijstraat wagen wij ons eindelijk voorzichtig op het balcon en, als er dan steeds meer mensen op straat komen, naar buiten. Daar trekken ze binnen, de stoottroepen. Afzichtelijke menschen lijken dat; vuilgroen en bruin gespikkeld zijn hun camouflagedoeken, als panthers. Van onder tot boven zijn ze bepakt, de ogen gluren, zoeken overal, naar boven en beneden, de revolver in de hand. „Hände aus den Taschen”, roepen ze de bevolking toe. Dan komen er groepjes met krijgsgevangenen. Wat lopen die jongens daar in hun onderbroekjes, hoogrood en bezweet zijn ze. Is het wonder? Op hun schouders dragen zij de munitiekisten, de lasten van hun overwinnaars. Het is intreurig en we ballen onze vuisten, willen dat niet langer aanzien. Motoren, ordonances waarschijnlijk, rijden in vliegende vaart af en aan, onafgebroken gaat de stroom verder. Daar komen de eerste pantserwagens, hela,..... zien we dat goed, de kappen zijn bedekt met oranje lappen. Ook troepentransportwagens volgen nu, zelfs kanonnen, motoren en nog eens motoren en dan paarden, paarden. We luisteren intens naar de nieuwsberichten, niets over Arnhem? Weet men dan niet dat men bezig is ons te bezetten? We luisteren naar de rede van H.M. de Koningin. Haar vertrouwen in de kracht van ons leger, van onze defensiewerken. Onze ogen dwalen naar buiten en ons verstand dwingt. Dat houden we niet, dat houden we nooit, het is waanzin te

trachten iets te keren, te stuiten. Alles zal nu wel bezet zijn, het station, het stadhuis. Het middelpunt van Arnheims lentesprookje, Sonsbeek, heeft men uitgekozen tot hoofdkwartier.

Dan komt de bezinning: onze Indiëplannen! „Jij komt nu niet meer weg”, zegt men tot mij en ik ben er van door-drongen dat dit de waarheid is: welke boot zal nu willen varen?

's Avonds beluisteren we de radio, het is nog ons contact met de buitenwereld. Een A.N.P.-bericht „De Maatschappij Nederland maakt bekend, dat passagiers voor het mailschip Johan van Oldenbarneveldt zich morgen 11 Mei te 11 uur v.m. om inlichtingen kunnen vervoegen aan het Scheepvaarthuis in Amsterdam”. De rest van de berichten wacht ik niet meer af. Hier is een kans, men gaat dus toch. Ik haast me in mijn mantel, ren naar een taxionderneming, naar twee, drie. Neen, vrijwel hopeloos, al zouden we duizend gulden willen geven, er is geen onderneming die zijn auto's of mensen aan een tocht naar Amsterdam wil wagen. Kris-kras door de Duitsers gaan we, alsof het onze beste vrienden waren; naar de politie, het agentschap van de maatschappij, de burgerwacht. Men kan ons niet helpen, het is verboden zich van het Oostfront naar het Noorden of Westen te begeven, men waarschuwt ons zelfs. Naar Amsterdam kan nu niet meer, daartussen liggen nu drie fronten; Duitsers, Grebbe- en waterlinie. Door de verduisterde stad lopen we langzaam nu naar huis. In onafgebroken rijen staan daar de Duitse militaire wagens, de soldaten zitten erbij het geweer aan de voet. Over de stille singels galmen de Duitse nieuwsberichten. Onbewogen luistert men. We klampen een verkeersagent aan in een hel witte jas, verzoeken hem met ons mee te lopen tot huis. Dan zitten we in het donker, bespreken elke mogelijkheid naar Amsterdam te komen. Er zijn zoveel bezwaren, moeilijkheden, het lijkt zinloos. Zo gaan we naar bed.

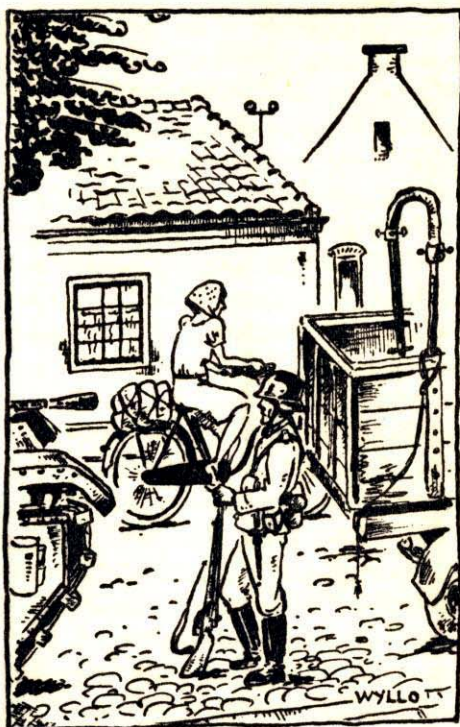
Een nieuwe dag brengt nieuwe ideeën en nieuwe moed. Ook nu is het al heel vroeg druk op de straten. De Duitsers zijn actief geweest vannacht. Op de hoeken der straten staan schildwachten, op de kruispunten een machinegeweer. In de hal van het taxibedrijf tegenover ons staat een groepje mensen. Zij praten druk met elkaar, tikken tegen de ruiten. Daar binnen is men echter stokdoof. Enkelen van hen herkennen wij als medepassagiers voor de Johan van Oldenbarneveldt. Ik ga proberen te telegraferen, maar de verbindingen zijn alle verbroken; we kunnen zelfs geen brieven meer posten. Men

stuurt mij naar het gemeentehuis, het werd gisteren bezet door de Duitsers, misschien kunnen die helpen. Men weet daar van niets, verwijst mij naar het station. Treinen liggen ontspoord over de rails, oude locomotieven zijn ter versperring van de viaducten omver geworpen, spoorbruggen zijn opgeblazen. Het is er groen van het Feldgrau en als ik dan den Führer in vloeiend Duits vertel, dat ik Arnhem uit wil, weg hier vandaan, glimlacht hij heel beminnelijk en antwoordt: „Fräulein ich möchte auch so gern nach Hause”. Hoe gereserveerd wordt echter zijn houding indien blijkt dat ik een Hollandse ben; hij verwijst mij naar het Duitse consulaat.

Wantrouwend kijken Arnhemmers mij aan als ik de weg naar dit huis vraag. Een portierster staat me te woord hier. De consul woont hier niet, waar hij is weet ze niet. Neen, waar hij woont ook niet. Demonstratief wijs ik haar op het Hakenkruis, antwoord woedend, dat ze het wel weet maar niet wil zeggen, maar dan sluit ze eenvoudig het raampje.

Tamelijk ontmoedigd vertel ik thuis de resultaten, dan zegt mijn jongste broer zo langs zijn neus weg „waarom probeer je het niet op de fiets”? Het is een nieuw gezichtspunt. We bestuderen aandachtig de landkaart, de IJssel, de Grebbe- de Waterlinie zooals we denken, dat ze zullen zijn. De enigste mogelijkheid is Harderwijk en dan de Zuiderzee. Mijn broer gaat op jacht naar wat geld, want de banken zijn gesloten. Intussen komt toch nog de melkboer. We krijgen $\frac{1}{2}$ liter melk op tien personen, rantsoen dus nu al. Dan gaan we naar het stadhuis voor een uittreksel van het bevolkingsregister, want mijn pas ligt „hopenlijk” in Amsterdam. De burgemeester is er niet en kan dus niet legaliseren, men is echter erg behulpzaam, drukt er een paar stempels op. Het geheel ziet er wel erg betrouwbaar uit. Dan naar het Duitse opperbevel en na een zeer geloofwaardig verhaal over mijn zieke moeder in Apeldoorn bemachtig ik een vodje papier, waarop staat „Kann nach Apeldoorn fahren”. Klaar is Kees. Een handtas wordt volgepakt, vlug trek ik een paar japonnetjes over elkaar heen aan, bind mijn regenmantel, waarin heel kleintjes gerold een mantelpakje, achter op de fiets, dan nemen we afscheid. Men geeft mij een procent kans er te komen en beweert lachend, dat ik, als ik opschiet, nog net op tijd ben voor het middageten. We weten echter, dat we elkaar niet zullen kunnen berichten, of het slecht of goed gaat. Dan begin ik aan de meest spannende fietstocht van mijn leven.

Motorrijders passeren me, steeds in vliegende vaart. Ginds zit een groep soldaten; de keukenwagens roken. De soldaten krijgen voedsel, rijst met vlees. Zij zijn schijnbaar pas aangekomen, enkelen beven ontzettend en zijn bijna niet in staat de lepel naar de mond te brengen. Een groepje nieuwsgierige volksmeisjes staat er bij te ginnegappen, een deelt er sigaretten uit.

„SIE WISSEN DASS SIE NICHT
MEHR ZURÜCK KÖNNEN?“

Voorop enkele wagens zitten hoefijzers, er zijn kransen van dennegroen en ijzeren doodskoppen. Polen 1937 staat op enkele te lezen. Iedere wagen heeft zo zijn mascotte, zelfs een kleine levende terrier. Iets verder in een brede laan staan paarden. Bijna als bij een parade staan zij opgesteld naast de trottoirs, de berijders er naast. Mager zijn de paarden en schuw, ze trillen nerveus op de poten. Waarschijnlijk hebben zij reeds een lange weg afgelegd. Bijna iedereen kijkt mij aan als ik langs rijd, niemand zegt echter een woord, enkelen slaan de ogen neer als ik ze aanzie. Waarschijnlijk denken zij aan eigen

vrouw of meisje. Sommigen dragen kleine gouden ringen met een fantasiesteentje aan de pink. De zonnestralen weerkaatsen zich hierin als de hand zich iets vaster om de geweerloop spant. Langzaam aan wordt het stiller, nog een enkele verdwaalde motorrijder en ik ben uit de stad. Het gaat goed, wonderlijk goed.

Eenmaal over de Apeldoornse brug staat daar een wachtpost, een groepje van tien soldaten met een machinegeweer, enkele wagens. Ik fladder demonstratief met mijn vodje papier. De officier verfrommelt het in zijn hand, vraagt „Sie wissen dass Sie nicht mehr zurück können?“, dan ga ik verder, knik stom.

Hier wordt het allengs doodstil. Een Hollandse militaire wagen staat met doorschoten banden dwars over de weg, de achterkant is weggerukt. Militaire pakjes, ondergoed, „kistjes“, liggen hier verspreid over de grond. Tien minuten verder vind ik een massa papieren, het lijken wel blaadjes uit een notitieboekje. Het zouden militaire zakboekjes kunnen zijn, gaat het door mijn brein, durf echter niet af te stappen om iets op te rapen. Vanuit de huizen die ik passeer gluren soms mensen van achter hun gordijntjes. Een helling nog 15 minuten, dan moeten we in Beekbergen zijn. Hier wandelen mensen, hier komen weer groepen Duitse soldaten, motorrijders. Hier dus ook al, denk ik bitter. Een heer houdt mij aan, waarschuwt, dat men mij in Beekbergen ongetwijfeld van mijn fiets zal ontdoen. Enigszins onthutst leggen we hem plat in het hoge gras langs de weg, zetten ons samen ervoor en kijken heel geïnteresseerd naar het militaire gedoe dat passeert. Ik vertel hem alles, mijn wil om de boot te halen, dan zegt hij „ik zal U helpen zooveel ik kan, veel kans geef ik U niet, maar de waanzinnigste dingen gebeuren in deze tijd“. Hij vist naar papier en een potlood en stipuleert een dwaalweg naar Elspeek, dwars over de Veluwe, door bossen, langs heide en over grintpaden. Tot slot schenkt hij mij zijn kompas en prent in mijn hoofd Noord-West, Noord-West, dan kom je er wel. Als het even rustig is wijst hij me het eerste zijpad. „Veel geluk“, roept hij me na. Alles klopt precies en de weg is gemakkelijk te vinden, bij elke wegkruising helpt het kompas. Het is overal beangstigend stil, over de paden liggen soms omgekapte bomen.

Pal staat de zon boven een vredig boerendorpje, gelukkig het is Elspeek. Men vertelt hier over parachutisten, die in Barneveld geland zouden zijn. Ik legitimeer me bij een agent van

politie, die mijn uiterlijk verschrikkelijk verdacht vindt, maar dan wijst hij me de kortste weg naar Harderwijk, fietst zelfs een eindje mee. Alles is zo rustig en vredig, het lijkt een satyre na Arnhem, maar in Harderwijk wordt de drukte weer intens. Het hele vissersplaatsje is in rep en roer. Op het marktplein, waar achter zandzakken een pittoresk gemeentehuisje staat verscholen, drommen en duwen de mensen. Hier is weer eens een stroom van verdrevenen en vluchtelingen. Boertjes en boerinnetjes uit Nijkerk en andere geëvacueerde gebieden. Ze zijn direct te herkennen onder het vissersvolk in hun zwarte broeken en glimmende zwarte petten. Gelukkig heb ik hier een adres, de naam blijkt bekend in dit plaatsje waar iedereen schijnbaar zijn medeburgers kent en spoedig zit ik dan ook tegenover een paar voor mij nog geheel onbekende mensen, een zakenrelatie van mijn broer. Men geeft vlug krentenbrood en limonade. Ik vind het benauwd in het kleine opzichtige kamertje, lui leun ik maar in een lila-achtige fluwelen crapaud, staar naar de lamp met zijn slierten kraaltjes. De goedmoedige Harderwijker leunt tegenover me achteloos in zijn stoel, vest en jas hangen open, over de rand van zijn broek puilt schilderachtig zijn overhemd. Steeds luider en nadrukkelijker verbaast hij zich over de gelijkenis. Neen, als ik mijn naam niet genoemd had zou hij zo wel hebben durven zweren, dat ik een zuster van Willems was. Hij kent me zowaar al een beetje, weet ook al van mijn huwelijk in Indië. Als ik hem vraag me verder te helpen zinkt zijn dikke kin een tijdje op de borst, dan zegt hij „ja ik zal een visser zoeken om U over te brengen vannacht, maar het zal wel een aardige cent kosten.” Ik stem in en hij zoekt een visser. Hoogrood is deze als hij binnenkomt, smal en benig zijn gezicht. Als hij nog vrijgezel was dan zou hij de centen verdienen, maar daar zijn nog zijn vrouw, zijn bloedjes van kinderen. Dan is er plotseling een vreselijk geraas in de haven. Een misverstand blijkt later. De mensen zijn overstuur hier zoals overal elders. Het is slechts een vaartuig van de Hollandse marine en men waande het een Duitser. Neen, stottert onze visser, hij gaat nu niet, stel dat er iets gebeurt vannacht. Maar Craayewinkel moet toch varen vannacht, hij weet het toevallig, of we maar mee willen gaan.

Het zijn vader en zoon, rustige stoere kerels. Ja, zij gaan vannacht met een echtpaar uit Hoorn. Als ik mee wil en wil delen in de kosten gaat dat natuurlijk. Maar of we dan maar eerst mee willen gaan naar het politiebureau, want voor iedereen

passagier moet een vergunning gevraagd worden. Het kleine zaaltje is stikvol „stillen” en één agent in uniform. Er zit nog een jood daar, die ons schuw aanziet door zijn bolle bril en zenuwachtig plukt aan de rand van zijn broek. Van Groningen komt hij gefietst, alles bezet daar en vrouw en kinderen alleen in Amsterdam. Hij moet weg hier. De agent in uniform haalt slechts de schouders op, de anderen zwijgen als het graf. Als hij ons verzoek hoort naar Amsterdam te mogen oversteken knippert hij zenuwachtig met de ogen en ik krijg het gevoel of hij zo dadelijk een knieval voor ons zal doen. Het is zijn laatste kans, met iets meer dramatiek dan zoeven doet hij ons nogmaals het verhaal van zijn vrouw en kinderen in Amsterdam. Hij schudt zijn portemonnaie uit, telt de dubbeltjes, de centen, f 3,27. Alles kan de visser krijgen, zijn jas zelfs, hoed, schoenen. Zij zien elkander aan de vissers, dan zegt de oudste „waar plaats is voor zes is het ook voor zeven”, ook hij krijgt zijn vergunning. Men is ons liever kwijt dan rijk hier schijnt het, het plaatsje is toch reeds overvol. De man klampt zich eenvoudig aan ons vast en houdt den visser bij de arm. Gezamenlijk verlaten we het politiebureau en dan wordt het een eindeloos wachten. We krijgen een deken en de vissersvrouw schenkt mij een puntmutsje van haar dochttertje — het is koud ’s nachts op zee — ik mag het behouden. De oude visser drinkt eens een bolsje, wij krijgen thee en een snee mik met boter. IJverig stopt de vissersvrouw aan wat sokken en dan eensklaps zegt ze niet te willen dat haar man gaat. Wat zullen ze met het geld als de man niet weerom komt? Een grote angst bekruipt ons, ik zie dat de jood probeert te spreken maar de woorden komen niet. Zoonlief knipt echter een oogje, staat op en zegt: „Blijf jij maar thuis vader, dan ga ik wel even een maat halen”. Dan wachten we maar weer op hun terugkomst en op het echtpaar uit Hoorn en vallen door vermoeidheid overmand in slaap.

Twee uur is de tijd van opstaan, half versuft realiseer ik mij, dat men mij helpt aankleden, de tas in mijn handen duwt. Buiten is het schemerig, want er staan veel sterren. De vissersmaat neemt ons beiden eens op; zestien of zeventien jaar zal hij zijn naar schatting. De Hoorners zijn niet gekomen, we gaan desondanks toch. De weg naar de haven is niet ver, de silhouetten der straatjes zijn alle aan elkaar gelijk. Een vreemd groepje moeten we wel lijken zoals we daar voortgaan, bij elkaar gedromd. Bij de haven ontwaren we een vuurgloed. Hier worden de

stadsautobussen verbrand, het is overal dezelfde vernietiging. Weer worden we aangehouden hier, moeten ons legitimeren. Dan klimmen we in de boot, koud is het hier brr en stil. Er is alleen het geknetter van het vuur. De zeilen worden gehesen en men zet de motor aan. De oude visser geeft nog wat instructies. De jongens zullen proberen in de stad aan wal te gaan en de dochter mee terug te brengen die daar dient. Weer roept men „goeie reis” en de jonge visser antwoordt „het zal wel gaan ouwe”. Even flotteren, daar stoot de boot van wal. De jood en ik krijgen de kooi, wat jassen en een heerlijk fris roodbont kussen, het ruikt naar de zee. We gaan zeilen, want we mogen geen aandacht trekken door motorgeronk. We hebben de wind niet mee, laveren. Wat duurt de tijd lang, we hebben geen moed meer om op te staan, te kijken hoe de zon opkomt. De jood wordt pessimistisch nu, gaat huilen. Heel stil zit ie, recht overeind, de handen gevouwen om de opgetrokken knieën, langzaam, discreet bijna vloeien de tranen. „We komen er nooit” zegt hij dan.

Weer gooien we de zeilen om, „land in zicht” zegt de visser tot zijn maat, het is Amsterdam. Beiden springen we in de boot, zitten dan op het achterbankje. Half tien is het al, daar hebben we de Oranjesluizen. Een marinier springt in onze boot. Weer contrôle. We zijn al geroutineerd in het tonen van onze papieren. Dan mogen we door en de visser krijgt toestemming straks terug te gaan. Overal liggen schepen, die de weg versperren, maar we zeilen keurig, krijgen het gevoel veilig te zijn. „Bijna thuis” zegt de jood, de visser lacht. En dan plotseling gillen overal sirenes, luchtalarm?

„Even doorvaren”, roept de visser tot zijn maat, „zet de motor aan, verdomme kerel”. Een steiger, nog even, we liggen vast.

Op de wal staat een bootsman en als we ons haasten aan wal te klimmen opent hij zijn mond en droog en laconiek klinkt het in onze oren „welkom vreemdelingen in Amsterdam” en hij wijst ons de weg naar een schuilkelder.

MEJUFFROUW WILLEMS.

AAN MIJNE MOEDER.

Gefolterd hart, o staak Uw angstig jagen,
Want eenmaal zal de vreugd in luister dagen !
Eens komt het uur van het juichend wederzien
En zal de scheidingsnacht met zijnen kommer vliên !

Ach ja, ik heb U wel begrepen,
Toen ik U eenzaam, stil-benepen,
Vol van leed en van verdriet
In ons strijdend landje achterliet !

Maar wat geeft dat vruchtloos haken
Naar dat uur, dat niet zal naken,
Vóórdat : „Vreë zij met U allen !”
Klinke binnen Neêrlands wallen.

Gij zijt nog bevoorrecht, o wees toch tevreë !
Uw kind werd geen prooi van het oorlogswée,
Gelijk die anderen, die met onverbreekbare trouw
Vochten voor Neêrland en het Huis Nassouw’.

Hun moeders prevelen zachte gebeden,
Hen, die onmenschelijk hebben geleden,
Kwelt deze eene gedachte het meest :
Is dat wel alles noodzakelijk geweest ?

O, moesten die wonden wel worden geslagen ?
Moesten millioenen dat oorlogsleed dragen ?
Was er geen uitweg, geen middel dan meer ?
Was dit nu de glorie, was dit nu de eer ?

Eenzaam, o Moeder, der smart ten buit,
Reik ik mijn armen naar Uw beeltenis uit.
Maar ach ; zij deinst terug ; zij is vervolgen,
En laat mij weer alleen, van zoeten waan bedrogen !

E. H. DE ROCHEMONT.

Pinkstervacantie.

Met een vaart van 100 km suizen we langs den weg. In de auto heerscht reeds vacantiestemming.

Brabant. We snellen voorbij de pittoreske boerderijen met hun lage rieten daken. Bloeiende boomgaarden. Zonovergoten landschap. Een gezellig oud boertje rookt vredig een pijp op de bank voor het huis. Vredig ziet er alles uit. Hoe jammer denk je onwillekeurig, dat niet iedereen zoo bevoorrecht is met zoo'n vredig en rijk gezegend landje. Hoe diep grijpen deze voorbijsnellende tafereeltjes in je hart.

Plotseling remmen versperring midden op den weg. Een kleine dissonant. Bij de versperring zit een groepje soldaten genoegelijk te kaarten. Al spoedig begint onze oudste spruit, Guy, veronderstellingen te opperen; *indien* er oorlog zou uitbreken. Het overschaduwet een beetje mijn vacantiestemming. Het geeft een kleine steek in het hart. Oorlogspsychose! Weg er mee, genoeg van dichtbij meegemaakt tijdens een langdurig verblijf in Tschecho-Slowakije.

De Belgische grens eenige formaliteiten vervullen en dan weer in flink tempo verder. Het was een bof, dat mijn man zich vandaag reeds vrij kon maken en Guy verlof kreeg de kostschool anderhalve dag eerder te verlaten. Op Vrijdag 10 Mei werd immers het in haast genomen besluit van kracht, dat men slechts met een visum België kon binnenkomen. Alles liep mee en het beloofde een geslaagde Pinkstervacantie te worden.

Eindelijk 9 uur 's avonds Brussel. De jongens geraken in extase over de vele lichtreclames. Onze appartementen kijken uit over de Place de Brouquère. Ik heb den geheelen dag zelf moeten sturen en mijn man vergenoegde zich met lui achterover zittend sigaren te rooken. Ik was moe en had een dag werk achter den rug. 's Morgens eerst het pakken van de koffers, in Maartensdijk tot de ontdekking komend verschillende dingen vergeten te hebben, tot drie maal toe terugkerend. Mijn trouwe Deutsche dienstbode, die al heel wat dienstjaartjes bij ons achter den rug heeft, stond reeds op den uitkijk, mijn wijze van koffers pakken kennende. Zij is hierin nog nooit bedrogen uitgekomen.

Zou ik nu nog de energie kunnen vinden koffers uit te pakken? de jongens baden? Ik neem plotseling een moedig besluit en voel me als een heldin als om 10 uur onze appartementen er huiselijk uitzien. Maar als ik dan eindelijk in bed lig, ben ik zoo moe, dat ik midden in mijn programma, dat ik reeds voor den volgenden dag tracht saam te stellen, in slaap val.

De mensch wikt en God beschikt!!

Hoe lang heb ik geslapen, een uur, twee uur, en waar ben ik? Onweert het? Al deze gedachten vliegen door mijn hoofd als ik rillend en bevend naast mijn bed sta. Dan volgt plotseling een hevige slag die het gebouw doet schudden. Nu schrikt ook mijn wederhelft wakker en zegt heel nuchter, „afweergeschut, vreemde vliegtuigen”, en voegt er dan nog als echte Hollander aan toe dat België zich beter weert dan wij. Vanaf het balcon slaan wij het luchtgevecht gade, dat zich juist boven ons hotel afspeelt. Mijn angstgevoel vermengt zich met sensatie, die iedereen wel kent. Ik raad reeds de gedachten van mijn man, die zich altijd het recht voorbehoudt sensatieberichten plus de noodige overdrijving, te vertellen. Na ongeveer een uur op de ons allen zoo bekende vuile balcon van Brussel doorgebracht te hebben, kruipen we weer in bed, gerustgesteld dat België het gevaar weer heeft afgeweerd.

Als we opstaan baadt de kamer zich in de zon. Even gauw door de ruiten gluren. Op de Place de Brouquère het gewone dagelijksche leven. Volle trams, haastige menschen. Een extra editie. Natuurlijk betreffende de vreemde vliegtuigen. Jachtig begin ik mijn bezigheden. Eerst de kinderen, dan mijn toilet. Ik ben zeer besluiteloos maar vind dan toch, nadat ik driemaal van kleedij verwisselde, dat het zoo goed is. O ja, bedenk ik me, als ik op het punt sta mijn deur te sluiten, even het kamermeisje roepen en zeggen dat het bad niet leegloopt. In mijn beste schoolfransch leg ik het haar uit. Als ik haar verbaasde blik ontmoet en inplaats van het anders zoo rappe antwoord slechts een gelaten knikje krijg, komt mijn Fransche complex naar voren. In de hal is het druk. Een geroezemoes van stemmen. Een geklop en gehamer. In de verte wenkt mijn man, hij vormt een woord met zijn mond dat ik niet begrijp. Dichterbij gekomen hoor ik hem zeggen „de moffen zijn Nederland en België binnengedrongen”. Een schok en dan word ik woedend. Hij met zijn eeuwige sensatieberichten. Met oorlog spot je toch niet. Doch dan toont hij mij de krant met vetgedrukte

koppen. Ik kijk om mij heen. Ruiten worden dichtgeplakt, alles is in actie. Menschen loopen als angstige kinderen dooreen. Op straat groepen mensen. Als verdwaasd kijk ik om mij heen. Het is alsof mijn binnenste in een ijzeren greep gekneld wordt. Waarom zie ik nu ineens allemaal belachelijke dingen, zooals die groote dikke man, belachelijk klein hoedje op zijn hoofd balanceerend, met oogen er onder die je van binnen het gevoel geven dit groote hoofd te willen troosten. Het jonge soldaatje met zijn oud moedertje aan den arm. Verre nietsziende oogen. Niets dan oogen. Laten we eerst ontbijten hoor ik mijn man nuchter opmerken. Hoe kan dat nu? Eten terwijl alles van binnen zoo vreemd is? Was dat niet bij de begrafenis van een familielid, dat ik hetzelfde gevoel kreeg toen ik ze onder het snikken hun monden zag volproppen?

Nu weer koffers pakken. Als ik de ontdane gezichten van mijn man en kinderen zie begin ik mijn evenwicht terug te vinden. Eerste stap, hotelrekening betalen. Dan benzine inladen. Alle pompstations zijn gesloten. Eindelijk vinden we een pomp. Vijf liter, meer niet en de wagen loopt één op vijf. Maar dat is mijn wederhelft toe te vertrouwen, die uiteindelijk een volle tank krijgt. Nu naar het consulaat. In lange rijen wachten de menschen bij de diverse consulaten. Onze consul weet niets, de berichten zijn echter niet geruststellend. Wat te doen? Naar Frankrijk trachten te komen bij onze familie? Onmogelijk; niet probeeren zonder visum raadt men ons. We zetten de wagen aan den kant en beraadslagen. Mijn man is voor Frankrijk, ik voor naar huis gaan. Met f 400.— op avontuur naar Frankrijk, plus een gulzige wagen lokt me niet, et ce que femme veut.

Onderweg vraagt een Hollandsche dame mee te mogen rijden, wat we gaarne toestaan. In het hotel blijkt haar bagage nogal omvangrijk en zitten we als haringen in een ton. Als we het centrum uit zijn is de weg versperd. Bom ingeslagen. Nieuwsgierig kijken we toe. Ginder staat een eenzaam huis in brand. Dáár alle ruiten in het café kapot. Nu loopt er een vrouw voorbij met een bundel goed op haar rug, drie kinderen klemmen zich blèrend aan haar rok vast. Een mannetje duwt zijn schamele inboedel op een kar voort. Maar dat zijn beelden die we anders slechts van foto's kennen. Is dit allemaal in den vroegen ochtend gebeurd? Zoo'n chaos. Woede stijgt in me op. Onmachtig gevoel dat je keel dichtknijpt. Overal groepen menschen samen. Geronk in de lucht. Luchtalarm!! Ze stuiven

uiteen, het geluid snerpt door je heen. De dame die mee wilde rijden en huilend is ingestapt tracht de sirenes te overstemmen. Als ze mijn kleinen jongen hiermee aansteekt begint mijn gevoel voor haar te veranderen en ik verzoek haar, haar onbeheerscht gegil te staken. De Heinkel-vliegtuigen cirkelen boven ons hoofd. Wij wagen het niet uit te stappen, bevreesd te veel

---VERTELT ZIJ VAN RAMPEN, DIE
HUN DORPJE GETROFFEN HEBBEN.

tijd te verliezen. Zoo naderen we Antwerpen. Mijn valsche schaamte nu opzij zettend beken ik dat ik honger heb. We wippen een restaurant binnen. De gérant sluit de deur achter ons. Order. Twee uur moet alles gesloten zijn. We eten haastig en zetten dan de reis voort. Luchtalarm!! Politie. Nu moeten we uitstappen. Auto aan den kant. Schuilkelders zijn er niet. We staan onder de luifel van een winkeltje. Het is een primitief winkeltje. Hardrose flanelen onderjurken, een veelkleurig Mariabeeldje, zeep, kammen, aandoenlijke ansichtkaarten en als men ons uitnodigt binnen te komen, troont

een dikke matrone achter de toonbank en in een stortvloed van sappig Vlaamsch vertelt zij van de rampen, die hun dorpje getroffen hebben. Onze mederijdstster schijnt een reserve traanbuis te hebben. Als de sirenes wederom loeien, ten teken, dat alles veilig is, nemen we afscheid van de goedmoedige Vlaamsche en houd ik van haar, zooals we elkander behooren lief te hebben. Waarom alleen maar in nood? Een wee gevoel bekruipt me, tevens schaamte over ons groote gebrek. Kunnen we dan alleen maar via het leed tot inzicht komen?

De grens Is het mogelijk, dat wij die gisteren zijn overgetrokken? Het lijkt zoo lang geleden, een menschenleven lang. Was het pas gisteren, dat op deze plek soldaten genoegelijk zaten te kaarten bij de versperring? En nu, gejaagde menschen, ontdane gezichten. We moeten via een landweg de Hollandsche grens bereiken en dan voel je je als een kind, dat in een drukke straat de moeder kwijtgeraakt is en terugvindt.

Holland In het eerstvolgend dorpje worden we begroet met sirenes. Is dit ons landje, is hier al zoo'n verwoesting aangericht? We moeten nu langs onmogelijke weggetjes rijden. De groote wegen zijn versperd of uit elkaar gereten door een bom. Na een eindelooze tocht komen we in hetzelfde dorpje weer uit. Het is troosteloos. Onophoudelijk luchtalarm en de Hollandsche Rading nog zoo ver weg. Suf staren we voor ons uit. Mijn man stelt voor hier maar te overnachten, doch met alle energie verzet ik me hiertegen. Ik wil zekerheid hebben dat ons huis er nog staat. Het ligt vlak bij een vliegveld en bij de waterlinie.

Een boerenjongen vraagt ons waar wij heen moeten en biedt ons zijn diensten aan. God zegene hem en allen die hun diensten aanboden zonder winstbejag. Wij rijden achter hem aan, gaan de binnenplaats op van een kerk en komen langs het kerkhof op een belachelijk smal weggetje. In mijn binnenste jaagt het maar: naar huis, naar huis. Maar ik heb me dezen dag reeds vele malen onmachtig gevoeld. Nu zien de akkers en boerderijen er anders uit dan gisteren, te zonnig, te stoffig, te ik weet het zelf niet meer. Ik wil naar huis, alleen maar naar huis.

Eindelijk komen we op een binnenweg die iets breeder wordt, meer begaanbaar. Andere auto's, gelukkig. Doch ze staan alle stil. Een groote autobus die in een greppel gezakt is, verspert den weg. Ik moet het opgeven, we komen niet meer verder.

Er is een soort van bijgeloof in me, dat wanneer ik vanavond niet thuis kom, het nooit meer zal gebeuren. Een der auto's heeft radio. Hoor berichten. Allen snellen toe. „Waarneming van vliegtuigen parachutisten Duitsche leger gebruikt onze jongens als dekking”. „Bah”, zegt een oude heer en balt zijn vuisten. Onmacht. Zouden we dit nu allemaal voelen? De meerijsende dame weet dan zulke gruwelverhalen te vertellen, dat we haar overdoen aan den eigenaar van de radio, die ook naar Den Haag moet. Onze reddende engel vraagt ons of we misschien langs hun boerderij willen rijden, dan komen we ook op den grooten weg. Dankbaar aanvaarden we dit aanbod. Voorzichtig achteruit manoeuvreren. Aan beide kanten greppels. Dan zijn we bij de boerderij. Hij opent het hek en dan zitten we ook in de greppel.

Mijn man kijkt me hulpeloos aan en ik heb het gevoel of dit het einde is. De wagens die ons gevolgd zijn staan nu voor het zelfde dilemma als aan gindsche boerderij. Nu is de weg volkomen afgesloten. Het linkervoorwiel lijkt ontzet.

Ik zoek een plekje in het gras en tuur Kan het mogelijk zijn dat ik gisteren van huis ben gegaan? Het lijkt zoo ver af, tien twintig jaar. Mijn man zegt, „dan gaan we maar in Roosendaal slapen”. Ik berust, heb geen fut meer. Heb ik zitten slapen! En hoe lang zit ik al weer hier als mijn man zegt „instappen”. Met vereende krachten hebben ze den wagen eruit gegraven.

Roosendaal Waarschuwing van militairen niet door te rijden, daar op de wegen verscheidene menschen door bommen getroffen zijn. Doorgaan, zeg ik star. Angstwekkende gevechten in de lucht boven ons hoofd. De kleinste begint te huilen en wordt bang van al het lawaai. Ik stel hem gerust en wordt opstandig bij de gedachte de kinderen niet de normale bescherming te kunnen geven.

Doorrijden, harder harder. In een klein dorpje. Huizen gelijk gemaakt met den grond.

Brand Een man ligt uitgestrekt op het trottoir. Om den hoek een kaaswinkeltje. De straat ligt als bezaaid met kazen. De vensters kapot. Een meisje huilt, haar gezicht bloedt hevig. Overall verschrikte, opgejaagde menschen. Als we een mijnheer naar den weg vragen, begint hij te huilen. Waarom dan toch?

Konden die menschen zoo slecht zijn geweest in dat eenzame dorp, dat ze zoo gestraft moesten worden? Voort, voort, naar huis. Zoo snellen we door het land van Maas en Waal.

Zijn de bruggen nog niet opgeblazen? Niemand weet het. Maar gaat U naar het gemeentehuis, daar weten ze het wel. Brave huisvaders en boerenjongens bewaken met geladen revolvers het gemeentehuis. Hoe ontroerend zijn ze in hun onhandige houding. Iedere Duitscher had jullie dat verbeterd. En toch ben ik daarom zoo trotsch op jullie. Ze weten niets, ook niet wat 3 km verder is gebeurd. Maar weer verder en niet versagen.

Daar doemt in de verte de mooie strakke lijn van de Maasbrug reeds op. Bij de brug worden we aangehouden. Papieren in orde, doorrijden. Zult U voorzichtig zijn, zegt het soldaatje. Hoe oud kan hij zijn, 18 of 20 jaar? Blozende wangen, onschuldige blik. Zult U voorzichtig zijn, zegt hij. En jij, heb jij dan geen bescherming meer noodig? Ik kan je blozend jongensgezicht maar niet vergeten. Ik kan het niet. Jij, wakend over ons. Onmacht. Als we de brug over zijn, hooren we geronk in de lucht dat snel naderbij komt. „Kijk”, roept Ronald, de jongste, „allemaal vogels”. Ja inderdaad vogels fladderen naar beneden. Zwaar bewapende vogels. Moordende vogels! Het geronk nadert en nadert. Een luchtgevecht vlak boven ons hoofd. Ik zie hoe mijn man het stuur omklemt, het gaspedaal heelemaal indrukt, helaas de wagen loopt niet harder. De motor trilt. We blijven precies onder het gevecht. Het is een adembenemende race. God heb erbarmen, maak het kort. Ik ben zoo bang. Mijn vage begrip omtrent angstzweet, wat ik altijd boekentaal vond, neemt nu vastere vorm aan. Hoe lang duurt die race nu al weer? Ik weet het niet. Mijn begrip van tijd is totaal weg. Dan een slag die onze wagen een sprong doet maken. De vliegtuigen werpen bommen uit. Wij rijden voort. Soldaatje ben je voorzichtig geweest? Overal contrôle, oponthoud. Zal er nooit een eind aan deze reis komen. Geruchten dat Utrecht zwaar gebombardeerd is. Als we daar niet door komen zijn we vanavond niet thuis.

Utrecht..... Nog ongerept. De Dom teekent zich majestueus af tegen de avondschemering. Slechts opgewonden groepjes menschen.

Maartensdijk Voor de eerste keer passeeren we de tolboomen gratis, maar nu schenkt het geen voldoening.

Hollandsche Rading Stil en verlaten. Alles ademt rust. Was alles dan slechts een booze droom?

Eerst naar de boerderij. Boter, kaas, eieren, melk koopen. Honger hebben we en ik betrap me tegelijkertijd erop dat

ik me van morgen zoo ergerde toen mijn man ontbijten voorstelde. Op de boerderij zit de heele familie voor het huis in schemerdonker. Alleen het spirituslichtje waarop de koffie pruttelt werpt een zwak schijnsel om zich heen. Gedempt spreken wij. Onmiddellijk vraag ik of ons huis er nog staat. Gelukkig. Nu haastig de koffie drinken die de boerin ingeschonken heeft. Tweehonderd meter verder ons huis. Ik heb „de Oude Tol” nog nooit zoo lief gehad. Nu eerst naar Hilversum onze getrouwe maagd halen uit het Deutsche Heim. Mijn man sputtert of dat niet morgen kan en gaat niet graag naar zoo’n stukje Duitschland. Wij rijden nu in het donker. Hilversum ligt geheel in duister. De straten lijken als schoon geveegd. Hotel Gooiland, dat anders blikkert als de glazen kast van een degelijke huisvrouw is amper te onderscheiden.

In een smal straatje bevindt zich het Deutsche Heim. De Zusters bewonen een klein bijgebouwtje van de school. De lage vensters liggen in de schaduw van twee prachtige kastanjeboomen in vollen lentetooi. Waarom doet dit nu weer zoo’n pijn? Ik laat de klopper met een bons vallen. Lang blijft daarna alles stil. Ja nu hoor ik gerucht, grendels worden verschoven en dan zie ik het lieve gezicht van Zuster Marie. Ze herkent me niet direct en zacht zeg ik mijn naam. Als men mij binnen laat sta ik in de woonkeuken. Brandhelder en zoo gezellig. Om de groote ronde tafel zie ik Amanda, Gertrud, Käthe en Anne zitten. Verschrikte gezichten onder hun glad weggetrokken haar, zwak verlicht door het schijnsel van de kaarsen. De eerlijke roode werkhanden liggen werkeloos in de schoot. Een zeldzaam verschijsel. Ach, waarom zijn jullie nu zoo bang? Zijn wij nu dan vijanden en jullie hebt ons zoo trouw en eerlijk gediend. Mogen jullie niet meer de straat op? En wat een geluk, dat de buurman nog wel het hoognoodige voor jullie wil halen. Wil Anne nu meegaan? Zal mevrouw dan heusch goed voor haar zorgen vraagt zuster Marie beangst. Hier hebben we elkaar nog. Dan zitten we in de auto. Als we starten springen er twee mannen uit het duister. Halt! Autonummer opschrijven, dan laat hij zijn zaklantaarn onderzoekend over onze gezichten schijnen. „Landverraders” zegt een opgeschoten jongen. Buiten zich zelf schreeuwt mijn man „ik ben geen spion”. Wantrouwen tiert echter welig. Dat vindt de contrôle te nadrukkelijk gezegd, en men belooft ons huis te bewaken.

Thuis Koffers uitladen. Luiken voor de ramen. Nu

kaarsen zoeken. Als de tafel gedekt is en de geur van koffie zich verspreidt, ziet het er haast feestelijk uit. De radio is erg afwisselend. Van woeste jazzmuziek op onheilspellende berichten. Als de kinderen in bed zijn vraag ik Anne om bij ons te komen zitten. Ze zit zoo eenzaam in de donkere keuken. Er wordt niet gesproken. Als we opbreken nemen we alle voorzorgsmaatregelen. Dikke jassen aan het voeteneinde. We fluis-teren alsof er een zwaar zieke in huis is. Heb ik dit alles niet nog eens doorgemaakt? Vroeg staan we op. Mijn man wil naar Amsterdam, zaken regelen. Het is alsof hij een wereldreis gaat maken. Zouden we elkaar nog terug zien? Ik wuif hem lang na, dan pak ik de fiets en ga naar Westbroek mijn daghit ophalen. Ik fiets alsof mijn leven er van afhangt. De kinderen slapen nog. Weiland. Nederige boerenhuisjes. Vlak voor me rijdt een man. Als ik hem inhaal zie ik, dat het de vader van mijn hitje is. Gezamenlijk trappen we tegen den wind in. Hei! De Bree! schreeuwt zijn kameraad, „heb je werk”. „Nog niet”. Hoe lang heeft hij dit reeds herhaald. „Ga mee, er is werk”. Met een blijde lach neemt hij afscheid. In ieder geval neemt nu de werkeloosheid af. Langs smalle weggetjes bereik ik eindelijk het huisje. Wat schilderachtig. Direct achter een wijde plas. De vruchtboomen in vollen bloei. Laagland. Wat mooi! Als ik binnentreed sta ik perplex. Kan dat in deze idyllische huisjes? Zoo'n armoede. Woont hier dat frissche boerenmeisje? Hoe kan dat, vader en moeder met negen kinderen in deze ruimte? De kinderen in lompen gehuld. Bestaan er zulke excessen! Ben ik altijd blind geweest? Waarom nu alles tegelijk verwerken?

Thuis voelen mijn handen zoo leeg. Ik ga kasten opruimen en voel het doellooze als mijn meisje mij fijntjes toelacht. Wat moet ik dan doen. Monopolie spelen we nu. Maar we onderbreken steeds voor de extra berichten. Doelloos hangen we rond. De jongens voetballen nu op het grasveld, ik roep ze binnen. Veronderstel een vliegtuig, een bom O, mijn God, komt deze dag nooit om? Wat zeg je Anne? Zijn er geen leveranciers geweest? O, heb je dat al een paar keer gezegd, zeker niet verstaan. De boerderij heeft geen boter, de fabriek is bezet. Bij den kruidenier is het gezellig. Er staan gemakkelijke rieten stoelen, er is veel te vertellen. Ze is naar Hilversum gegaan. „En ging dat?” Eigenlijk moest ik er ook heen. Ik heb het immers aan den man van mijn beste vriendin beloofd voor haar te zorgen indien er

iets zou gebeuren! Pas getrouwd. Zij een beetje ongerust, omdat haar echtgenoot met zijn troep aan den Moerdijk ligt. Ik durf niet, kan de kinderen niet alleen laten. Wat ben je weer lang weggebleven, begroeten ze me thuis. Mijn man is inmiddels ook thuisgekomen. Wat een herademing. Het grootste gedeelte van den dag heeft hij in schuilkelders doorgebracht. Vlak bij hem, ergens op het Singel, is een bom ingeslagen. Verscheidene dooden en gewonden. Hoe lang moeten wij nog zoo in angst voortleven? En toch is het nog geen drie dagen aan den gang. Hij heeft duizend en een te vertellen. Hij was ook op het Scheepvaarthuis om te informeeren of er eventueel plaats op de laatstvertrekkende boot te verkrijgen was. Probeert U het morgen om 1 uur, gaf men hem den raad. Natuurlijk alleen als U in Indië Uw werkzaamheden hebt of om andere dringende reden. Het is te probeeren. Dit angstige afwachten verscheurt je zenuwen. Voorzichtig leid ik het in de keuken bij Anne reeds in. Maar wat ben ik begonnen. Had ik ook maar niets gezegd. Het is toch vrijwel uitgesloten, dat we plaats krijgen. De kansen zijn even zoo gering, als het trekken van de honderd duizend, tracht ik haar gerust te stellen. Vroeg gaan we dan naar bed. Zelfde maatregelen als gisteren. Dikke jassen aan het voeten-eind. Ronald, de jongste, schrikt wakker en vraagt angstig wat ik met al die jassen moet. Hij huilt, zijn tranen zijn nu niet te stelpen en hij vraagt om licht. Ik sus hem en hij valt in een onrustigen slaap. Mijn God, wat een hel, er is nog niets gebeurd, maar het afwachten, de spanning. Weg, weg uit die hel. Als ik wakker wordt heb ik diep geslapen. Dankbaar dat ons gezin nog bij elkaar is. Na het ontbijt ga ik wat kleeven bijeenpakken. Nutteloos werk, denk ik. Wat moet ik in hemelsnaam meenemen? Anne, de practische, staat me met raad en daad bij. Dit maar niet en dat ook maar niet, het is immers alleen maar een poging het uiterste te willen doen voor veiligheid. Als de koffers klaar zijn begint het inladen. Is het inderdaad maar twee dagen geleden, dat ik hetzelfde werk heb verricht? Is er dan een hiaat in mijn hersenen gekomen? Ik kan het niet meer omvatten. Dag Anne, ik kom terug, huil niet zoo. Ik hou van je plumpe figuur, je zoo vertrouwde rasduitsche gezicht. Ik kom terug. Ik kan haast niets meer zien.

In Hilversum waarschuwt men ons niet zonder permissie naar Amsterdam te gaan. Dag Gooiland, twee jaar hebben wij in je glazen kast gewoond. We wuiven naar den zoon van den

eigenaar en den gérant, die voor het hotel staan. Na eindelooze keeren gecontroleerd te zijn, begroet Amsterdam ons met de sirene. Dan halen we 1 uur het Scheepvaarthuis nooit. Steeds moeten we stoppen en worden gemaand niet verder te rijden. Scheepvaarthuis Wat een menschen. Wachten. Uit de gesprekken blijkt me, dat het onmogelijk is in ons geval plaats

Scheepvaarthuis...
—WAT EEN MENSCHEN!

te krijgen. Maar ik heb mijn man meer om boodschappen gestuurd. Waarom ben ik nu niet meer blij als hij mij de biljetten toont. Weer dat ontzaggelijke hiaat in mijn hersenen. Teruggaan? Maar wat wil ik dan. O, Anne wat zul je angstige uren doorbrengen, als we niet terugkomen. Maar ik heb voor je gezorgd, dat je morgen afgehaald wordt. Jij bent de eenige waar ik afscheid van heb kunnen nemen. Een Duitsche!!! En om de Duitschers gaan we nu weg. Vreemd is het alles. Dag auto, je bent ons trouw geweest. Wat sta je nu eenzaam op de kade. Wie zal zich nu over je ontfermen. En over ons. En waar zal onze Pinkstertocht ons naar toe leiden?

MEVR. VAN HEUSDEN.

Uittreksel uit een brief naar West-Indië.

Hieronder volgen gedeelten uit een brief, vanuit Dakar verstuurd aan een amigo van den schrijver in West-Indië. De mogelijkheid is lang niet uitgesloten, dat de brief er nooit gekomen is en dat de amigo het voor hem bestemde voor het eerst uit deze bladzijden leest.

Dakar, 26 Mei 1940.

..... We dobberen ergens tusschen Europa en Indië langs Afrika's kust op één van de oudste mailschepen van de „Nederland”, dat ongeveer op het punt stond verkocht te worden, maar, ondanks den strengen winter, nog nèt niet in een dergelijken staat geraakt was, om de mogelijkheid uit te sluiten ons zonder averij naar Indië te vervoeren. Desondanks: de reddingbooten zijn wèl verveloos maar niet lek en de zwemvesten schijnen van een kleermaker met goede coupe afkomstig te zijn. Ik heb tenminste nog niemand hooren klagen, dat ze niet pasten.

Over zwemvesten gesproken. Heb je wel eens gegeten met die dingen aan? Ik geef je den raad bij een voorkomend geval eerst Tante Amy's „Hoe hoort het eigenlijk” aandachtig te lezen — blz. 251 onder „Het hanteeren van tafelgereedschap”. Bij niet opvolgen is er nog maar één redmiddel om je ergerlijk gebrek aan „mores mensae” te verbergen. Zeg aan een ieder, die het maar hooren wil, dat de kok je als sandwichman gehuurd heeft om reclame te maken voor zijn kookkunst.

Maar het was niet mijn bedoeling je de pro- en contra's van het leven op een passagiersschip in oorlogstijd te vertellen. De brief zou te lang worden en hoe meer de censuur te lezen krijgt, hoe minder ze doorlaat. Onze belevenissen in de afgeloopen twee weken, ja zelfs in den tijd, die ligt tusschen het uitbreken van den oorlog en onze aankomst in Southampton — 15 Mei — zijn zoovele, dat ik me geweld zal moeten aandoen om van dezen brief geen boekdeel te maken.

Donderdag 9 Mei, vertrokken we per auto — het reizigers-verkeer was wegens het intrekken van militaire verloven stopgezet — van den Helder via Amsterdam naar Wassenaar. Je weet waarschijnlijk, dat mijn ouders daar wonen in „De Kievit”. Het plan was met hen een vijfdaagschen Pinkstertocht te maken door Overijssel, Gelderland, Limburg, Brabant en

Zeeland. Uitgezocht weer, boomgaarden in bloei, de boomen versch in het groen, het was haast te mooi voor Pinksteren. Wel waren de verloven ingetrokken, reden de treinen abnormaal en kon men overal defensieve maatregelen zien nemen, maar tenslotte was het al zoo vaak gebeurd en tot nog toe steeds met een sisser afgeloopen. Zoo zagen we, dat Schiphol ontruimd werd; de G-l's stonden in de weilanden naast den grooten verkeersweg Amsterdam — den Haag opgesteld, tusschen de twee verkeersbanen om de zoo meter vrachtauto's, welke eventueel als versperring voor het landen van vliegtuigen konden dienen. Een les, getrokken uit den Noorschen oorlog. We bekeken dat alles met belangstelling, vonden het een slim idee en dachten, dat het wel niet noodig zou zijn.

Bij de ouders vonden we alles wel. Men had het druk met preparatieven om vijf dagen weg te blijven. Je bent misschien al weer vergeten, Adriaan, dat zooiets in Holland groote rompslomp meebrengt. Jij pakt je koffer en gaat weg, desnoods doe je de voordeur op slot en geef je je hondje uit logeeren. De leveranciers komen bij jullie niet, als je niets bestelt. In Holland moet echter de bakker, melkboer, slager afbesteld, de post bij de bureu bezorgd, bordje „niet thuis” op de deur gehangen, de kat en hond naar een asyl gestuurd, de visschen voor vijf dagen gevoerd en de meid instructies gegeven voor den dag van terugkomst. En je kunt er gelukkig niet bij helpen. Het eenige is maar vroeg naar bed te gaan en de wekker op zeven uur te zetten.

Dat was overbodig. Om kwart over vier bij ochtendkrieken wekt mijn vrouw me met: „Het onweert geloof ik”. Mijn slaperige repliek was: „Donderklappen uit helderen hemel heb ik nooit van gehoord”, en vond dat zelf een heel verstandig antwoord voor zoo vroeg op den morgen. Metéén een daverende klap van het afweergeschut, dat zoo meter van ons huis afstaat, en nog één en nog één. De hel is los. We vliegen uit bed, kijken uit de ramen voor en achter. De hemel is bezaaid met Deutsche vliegtuigen als een avondhemel met sterren. Het afweergeschut blaft aan alle kanten, geknetter van mitrailleurs, geweerschoten. De vliegtuigen cirkelen laag, zien ze dan niet dat ze boven Holland zijn? Ik tracht er nog een grapje over te maken: Morgen een energiek protest te Berlijn, ongehoorde neutraliteitsschendingen maar de woorden blijven steken Een paar daverende klappen dichtbij, de ruiten rinkelen, het leek op een bominslag. Laag vliegen ze over ons huis. We

willen en kunnen niet gelooven, dat het op ons gemunt is. Tegen alle instructies in, blijven we heel onverstandig uit het zolder-raam kijken, we zijn te verbijsterd om ook maar een grein van de realiteit te kunnen beseffen. Een paar seconden later zijn we uit den droom, we zien ze laag boven Waalsdorp circelen, gespannen kijken we toe, willen ze landen of zijn ze getroffen? Daar laat er één een paar bommen vallen, een doffe knal volgt, een rookzuil stijgt op. De schrik is groot; ons huis, dichtbij het afweergeschut, loopt ook kans gebombardeerd te worden, bovendien zijn verschillende regeeringsbureaux reeds naar Wassenaar verplaatst en dat maakt het gevaar nog grooter.

Een bomvrije schuilplaats maak je niet gauw, maar een scherfvrije is met een behoorlijken kelder onder het huis vrij gauw in orde gebracht. We sleepen alle matrassen uit den kelder en barricadeeren daarmee deuren en ramen; gezorgd wordt voor nooduitgangen. Emmers water en zand, lucifers, kaarsen, verbandmiddelen en blikjes levensmiddelen worden aange-dragen. Alle voorzorgen worden getroffen om den kelder voor een verblijf, desnoods van eenige dagen, bewoonbaar te maken.

Onderwijl blijft het afweergeschut blaffen, de radio maakt melding van drommen vliegtuigen, die over ons land komen. Het ontbijt in den kelder blijft practisch onaangeroerd. Onze berichtenhonger is grooter, blijft onverzadigbaar, ondanks den grooten stroom nieuws: de oorlog is verklaard; proclamatie van H. M. de Koningin; orders van den opperbevelhebber van land- en zeemacht; mededeelingen van de omroepvereeniging; dan muziek: „Wie zal dat betalen, zoete lieve Geritje” en andere vaderlandsche liederen. Er wordt getracht op deze manier het dagelijksch leven gewoon doorgang te doen vinden, het heeft waarschijnlijk zijn uitwerking niet gemist. Tenminste de melkboer komt, evenals de bakker, de groenteboer en de slager, hoewel wat laat. Daar hebben we toch niet op gerekend, maar hun antwoord op onze vragen is eigenlijk niet anders dan we van een doodnuchteren Hollander kunnen verwachten: „Thuis vallen de bommen immers ook” en dan „U bent zeker maar niet op reis gegaan vandaag; hoeveel liter mevrouw?” We hooren van hen wat berichten over den toestand: bommen zijn gevallen bij een tehuis voor oude lieden. Eén doode, het huis één ruïne van ingedrukte deuren en ramen: „Ze hadden het gemunt op het afweergeschut, mijnheer, en dat was er pas twee dagen geleden geplaatst.

Bommen zijn om halfvijf geworpen op de Alexander-kazerne in den Haag — klopt, we hebben ze zien vallen — groot aantal dooden. Twaalf vliegtuigen staan in brand bij Maaldrift (tussen Wassenaar en Leiden), zes waren bij den Haag neergeschoten, één ervan op een huis terecht gekomen. Parachutisten zitten overal in de duinen, ze dwingen automobilisten hen naar de hoofdwegen te rijden, dit mislukt bijna overal. De chauffeurs rijden naar den eersten den besten militairen post, duiken onder hun stuur, waarna de vijanden afgemaakt worden. Enkelen van deze chauffeurs hebben echter het leven erbijgelaten.

Uit hun verhalen blijkt, dat verkeer nog mogelijk is. Ik had nog een chèque op de Giro voor een niet onbelangrijk bedrag. Zouden ze het nog uitbetalen, het valt te probeeren. In de straten van Wassenaar stonden groepjes menschen te praten. Het afweergeschut schrok al velen niet meer af, de vrees om geraakt te worden door granaatscherven had plaats gemaakt voor een begrijpelijk verlangen het laatste nieuws te hooren. Langs den weg lagen soldaten in hinderlaag. Het postkantoor werd verdedigd door een tiental militairen, onder leiding van een sergeant, onder normale omstandigheden stuurman bij de „Nederland”. Hij was zeer op de moffen gebeten, omdat hij al drie dagen niet uit de kleeren was geweest en vanmorgen nog niets te eten had gehad. Als ze nu maar niet verschenen als de bakker langs kwam, want dat zou pech zijn. Er zat namelijk een stel parachutisten in het bosch tegenover het postkantoor en ik werd vriendelijk uitgenoodigd bij het eerste schot plat op mijn buik te gaan liggen achter een pilaar van een hek. Ook de andere bezoekers van het postkantoor — het waren er overigens verbazend weinig — werden verspreid opgesteld, er zou wel gewaarschuwd worden als men aan de beurt kwam om binnengelaten te worden. De sergeant bleef vlak bij mij in de buurt staan. „Wat doet U met die parachutisten?” vroeg ik hem. „Opruimen, wat anders denkt U?” Ik bedacht wat humanere middelen, bijv. sommeeren zich over te geven. „Ja en dan fietst die bakker ons voorbij, terwijl we met die kerels staan te onderhandelen, nee, daar voelen we niet veel voor. Bovendien als het nu nog gewone, vijandelijke soldaten waren, maar die kerels met Hollandsche uniformen en burgerpakjes aan, daar maken we korte metten mee. Gaat Uw gang mijnheer, U bent aan de beurt”.

Het postkantoor betaalde me normaal uit, dat was meer dan ik verwachtte. De sergeant heb ik den volgenden dag weer gezien.

Korte metten waren gemaakt ; zes van de zeven, zoo vertelde hij. En als belooning was de bakker ook nog voorbij gekomen.

Aangemoedigd door dit succes, klom ik 's middags weer op mijn fiets om te trachten den Haag te bereiken. Zonder resultaat evenwel, alle wegen waren afgesloten. Het eenige wat overbleef was thuis te helpen bij het verduisteren en beplakken van de ramen.

Tegen den avond verminderden de luchtaanvallen in aantal. Eenige parachutisten hadden echter den Wassenaarschen watertoren bezet, zoodat iedereen genoodzaakt was alles wat maar water kon bevatten tot het randje toe te vullen : de regenton, het bad, teilen en emmers, petroleumblikken en pannen. Ze moeten op dien watertoren het waterpeil aardig hebben zien zakken. Later op den avond kwam het bericht, dat ze ook daaruit verdreven waren.

We zijn vroeg gaan slapen, we waren bek-af. Gekleed begaven we ons te bed, om te halen van den slaap, wat er te halen viel, maar reeds om half zes den volgenden morgen begon het lieve leven. Wel werd er 's nachts in de duinen voortdurend gevochten, men kon het hooren, lichte artillerie, mitrailleurs tegen automatische geweren van de Duitschers.

De ouders vertelden ons 's morgens, dat er den vorigen avond nog omgeroepen was, dat de Maatschappij „Nederland” wellicht een schip zou laten varen en men zich daartoe in Amsterdam moest melden. In den beginne heb ik pessimistisch gestaan tegenover de gedachte weg te kunnen komen. Veel meer had ik het idee van : meegevangen, meegehangen, en mijn grootste zorg was in de toekomst bezigheid te vinden. Maar toch was er geen haar op mijn hoofd, die er aan dacht, niet alles in het werk te stellen om de boot te halen. Het geluk had echter in drie gevallen mee te werken : ik moest zien naar den Haag te komen naar het agentschap van de „Nederland” op het Plein, moest daarna naar Amsterdam rijden — en daartoe gaf men mij weinig hoop — en tenslotte moest de boot dan nog maar vertrekken.

Den Haag was in tegenstelling met den vorigen dag vrij vlot te bereiken. Bij Crans (agenten van de „Nederland”) op het Plein was het een ware volksoploop. Eén voor één werd men binnengelaten, vriendelijk te woord gestaan, voorloopig geboekt en verzocht om vier uur 's middags terug te komen. Om twee uur stond ik echter al weer voor de deur. De situatie was er in den Haag niet beter op geworden, in sommige straten

werd hevig gevochten tusschen soldaten en vijanden (van over de grens of daartoe opgeleide landgenooten), vanuit de huizen werd op onze troepen geschoten, die overigens korte metten met dergelijke huizen maakten. Alexanderveld, Bezuidenhout, Staatsspoor en Suezkade waren in vollen oorlogstoestand, berichtte men. Het was dus zaak, zoo spoedig mogelijk weer naar Crans te komen, om niet straks geblokkeerd te zijn. Langs vele omwegen en herhaalde malen luchtalarm, werd het Plein bereikt. In één van de schuilkelders ontmoette ik een chauffeur, die pas van Amsterdam was gekomen en die mij de te volgen route uitlegde. Hij vond het wat onrustig in den Haag, in Amsterdam merkte je er niet veel van, vertelde hij. Eenmaal bevond ik mij in een penibele toestand, zonder erg liep ik in het schootsveld van een ingegraven mitrailleur, waaruit men mij beduidde snel te verdwijnen, indien ik nog eenige waarde hechtte aan het verder voortbestaan van mijn leven. Gelukkig, want even daarna ratelde de mitrailleur en werd er een Duitsch kapitein op een Nederlandsche legermotorfiets doodgeschoten. Er werden inderdaad korte metten gemaakt. Een meisje, dat aan een sommatie om stil te staan niet wilde voldoen en met een grapje trachtte door te rijden werd stante pede doodgeschoten.

Bij Crans stond ik als eerste alléén in de file, want om vier uur werd de groote stroom aanstaande passagiers pas terug verwacht. De file werd in zijn geheel vrijwel direct binnen gelaten. Men had mij voorloopig geboekt en ik moest nu maar om negen uur 's avonds terug komen, dan kon men mij meedeelen, wanneer den volgenden dag (Zondag) een viertal bussen naar Amsterdam zouden vertrekken. Ik wenschte echter direct op eigen gelegenheid te gaan. Men gaf mij te verstaan, dat ik dan op eigen risico ging, de bussen zouden een officieel vrijgeleide krijgen van den militairen commandant. Maar als ik erop stond, zou men mij een kaartje meegeven, met de mededeeling, dat ik passage geboekt had voor de „Nederland”; dat kon ik dan gebruiken bij eventueel voorkomende moeilijkheden onderweg. Ik dankte hartelijk voor de bewezen diensten, nam afscheid en zwaaide af. Tenslotte ben ik blij geweest zonder geleide den tocht aanvaard te hebben, want de bussen zijn nooit in Amsterdam gearriveerd.

In geen vijf jaar had ik een fiets bereden en het werkwoord fietsen boezemde mij letterlijk en figuurlijk een pijnlijken afschuw in. De afstand den Haag — Wassenaar heb ik afgelegd in een tempo, dat aan mijn beste jaren deed denken. Geen

luchtalarm, geen barricades, geen omwegen konden mij meer deren, het volgend doel was Amsterdam.

De tocht Wassenaar—Amsterdam had eigenlijk zijn meest spannende verloop tot Oegstgeest. De toestand tusschen Wassenaar en Leiden was allesbehalve gunstig en we mogen van geluk spreken, dat we er door gekomen zijn. Maar laat ik het verhaal in volgorde vertellen.

Mijn vrouw had de koffers gepakt en de auto stond startklaar. Een kort afscheid, in de gegeven omstandigheden het prettigst. Getracht zou worden den Rijksweg te bereiken via den Deyl, dan via Voorschoten, Leiden, Oegstgeest, Haarlem naar Amsterdam. Bij het begin van het dorp Wassenaar was het al mis. Geknetter van mitrailleurs, kanonschoten; we worden teruggestuurd. Geprobeerd via kasteel Oud-Wassenaar, dat lukt. De groote weg is vrijwel verlaten. Bij den Deyl slaan we rechtsaf naar Voorschoten. Elke 500 meter worden we aangehouden: pas laten zien, koffers openen. Mijn kiektoestel neemt men mij af, excuses, maar het zijn orders. Men zal het echter te gelegener tijd naar Wassenaar terugsturen. Langzaam gaat het verder. Men durft niet hard te rijden, bang om de sommatie's niet te hooren: wachtwoord Scheveningen zeggen, rijbewijs, paspoort, hebt U bagage achterin? We weten het al precies, mijn vrouw heeft de papieren in de hand, een koffer in de bagageruimte staat open, dat spaart tijd.

„Waar gaat U heen?”

„Naar Amsterdam”.

„Woont U daar?”

„Nee, ik moet zien de boot te halen naar Indië”.

Veelal denkt men, dat het een soort galgenhumor is, men lacht en laat mij door. Tot Leiden voortdurend zulk oponthoud, steeds artillerie, keukenwagens, munitiewagens. „Is de toestand hier ernstig?” vragen we. „Vol parachutisten tusschen Leiden en Wassenaar, mijnheer, gaat U maar gauw, want in Leiden zijn ze ook al aan het bakkeleien, zie er maar door te komen, maar ik geef U niet veel kans”.

In Leiden waren ze inderdaad aan het schieten. We trachtten slim achter een Amsterdamsche taxi aan te rijden. Bij een barricade echter werd deze nog doorgelaten en wij moesten terug. We vragen: „Hoe moeten wij rijden?” „Probeert U maar eens den eersten weg links en dan door die straat en dan linksaf over de brug”. Het werd een obsessie, bijna door de gevaarlijke zône heen te zijn en dan steeds voor versperringen

te staan. Ik kreeg bijna oneenigheid met mijn vrouw of de soldaat nu gezegd had vòòr de brug links of nà de brug links. Ruzie was overbodig: we mochten de brug heelemaal niet over. Terug, we kwamen in de raarste buurten terecht: „Kaik Moe, benne dat nou de moffe?” informeerde een jongetje. De omstanders gevraagd: „Hoe kom ik op den weg naar Oegstgeest?” Weten ze niet; „Ga maar terug man, het is overal oorlog”. Ik stond op het punt leelijke dingen te gaan zeggen, was er dan niemand, die me den weg kon wijzen? Omdraaien, gracht langs, brug over, steeg, straat, gracht, verkeerspaal! Dat leek op een hoofdstraat. Soldaat gevraagd: „Hoe kom ik naar Amsterdam?” Wist hij niet, kon er niets aan doen, de weg veranderde elke vijf minuten. Wanhopig werden we. De soldaat was ons overigens wel ter wille. Er kwam een auto met twee officieren van den anderen kant. De officieren werden gecontroleerd door den soldaat, die hen meteen vroeg: „Deze mijnheer moet naar Amsterdam, kunt U hem den weg wijzen?” Dat konden ze, ze kwamen er net vandaan. Ze wezen me de route en met een „Good luck” reden ze verder. Dat „Good luck” heeft wonderen gedaan. Het geluk had een oogenblikje ebtijd doorgemaakt, maar van daar af was het weer met ons.

Bij het station Leiden reden we den overweg over, de boomen waren nu eens niet dicht. We zuchtten van verlichting. De rest zou kinderspel zijn, bij het voorgaande vergeleken. Bij Oegstgeest hielden een stel jongelieden ons aan, vroegen om mee te rijden tot Haarlem. Met genoeg, maar ze moesten eerst hun pas laten zien. Het leek wat pedant, maar deze voorzorgsmaatregel was niet overbodig; er zijn er velen om het leven gekomen, die argeloos vijanden een lift gaven en dan door den eersten den besten militairen post doodgeschoten werden. Maar deze twee waren boven elke twijfel verheven. Hij was een Fries, leeraar in Leeuwarden, die bij het uitbreken van den oorlog direct naar Leiden was vertrokken om zijn meisje op te zoeken. Een spoedhuwelijk werd beraamd, maar er werd zoo-veel om het stadhuis geschoten, dat niemand te bewegen was geweest dat huwelijk te sluiten. Hij nam haar dan maar zoo, ongehuwd, mee. Zijn tocht van Leeuwarden naar Leiden had een vollen dag geduurd: gefietst van Leeuwarden naar Lemmer, daar met zes anderen voor f 10.— de man een bottertje gehuurd, dat hun veilig naar Amsterdam bracht. Leiden was heel moeilijk te bereiken geweest door bomaanvallen en plaatselijke gevechten. Gelukkig vereend doken ze achter in de auto.

Het was net of hier geen oorlog heerschte, geen soldaat te zien, prachtig weer, bloeiende bloembollenvelden. Maar bij Lisse een wreede verstoring van de illusie. Midden op den Rijksweg stonden een paar uitgebrande bussen. Een transport soldaten was door een vliegtuig aangevallen, één bom had doel getroffen, Er was niets anders te zien dan een hoop verwrongen, verbrand metaal, verspreide overblijfselen van wat eens menschen waren geweest, een granaattrechter waar een taxi op zijn kop in stond. De chauffeur, die het geheel voor zijn oogen zag gebeuren, was begrijpelijkerwijs zijn stuur kwijt geraakt. En rondom bloeiden de late bollenvelden en de vruchtboomen.....

Het scheen, dat op het oogenblik de strijd tusschen den Haag en Leiden geconcentreerd was. Tot Haarlem was er nauwelijks eenig oponthoud. Onze passagiers verlieten ons daar Een soldaat hield ons in Haarlem aan. Nee, het was niet voor de passen, maar of we bereid waren in Amsterdam zijn moeder op te gaan zoeken om te vragen hem een trui en een paar handschoenen te sturen, het was 's nachts zoo koud op wacht. Dat beloofden we en reden verder.

Wat een verschil tusschen Amsterdam en den Haag. Een Amsterdammer laat zich door geen omstandigheden uit het lood slaan, had trouwens, behalve het bombardement van Schiphol, nog niet veel van den oorlog ondervonden. Zielsvergenoegd liep men door de Kalverstraat winkels te kijken. De moeder van den soldaat was er ook heelemaal niet van onder den indruk, dat haar zoon het 's nachts zoo koud had, maar ze zou dan wel probeeren hem te bereiken. We werden overigens bedankt.

Nergens werd men op straat aangehouden voor legitimatie, dat feest begon den volgenden dag pas. Eén oploopje hebben we gezien. Er was ergens in Oost een parachutist geland. Op het gerucht liep iedereen de straat op, maar iederéén had hem gezien en iederéén wou helpen. Dat iederéén hem een verschillende richting had zien opgaan was wel wat lastig voor de militairen. Toch waren de Amsterdammers niet onverschillig of lauw. Zelden hebben we ze zoo enthousiast gezien om politie en militairen bij te staan. Het tweede deel van den drieledigen opdracht: het volbrengen van den tocht naar Amsterdam, was dus volbracht.

Het volvoeren van het derde deel lag geheel buiten onze macht, en was slechts een geduldoefening in optima forma. De beslissing over varen of niet varen lag voor een deel nog

bij de regeering, maar de spanning was er des te grooter om.

Zondagmorgen 9 uur voor de deur van het Scheepvaarthuis ; vraag : „Gaaf de boot ?” Antwoord : „We weten het niet”.

Om 11 uur na de voorloopige boeking : „Hoe laat moet ik terugkomen ?” „Ik kan het U niet zeggen”.

Om twee uur gepakt en gezakt terug in het Scheepvaarthuis : „Is er al eenig nieuws ?” „We wachten op de uiteindelijke beslissing”.

Om vier uur gewapend met passagebiljet en in hoerastemming : „Nu gaan we zeker ?” „Heelemaal niet zeker”.

Men had gelijk, we zijn dien avond niet vertrokken en we weten achteraf hoe gelukkig dat is geweest. Het convooi, waar we in mee gevaren zouden zijn is er gehavend afgekomen. Een schip liep op een magnetische mijn, één werd beschoten, één gebombardeerd en één is in zinkenden toestand in de Downs aangekomen. Wij zijn twee dagen later zonder iets gezien of gehoord te hebben in Engeland aangekomen.....

..... Tot slot wil ik je het relaas vertellen van één van de schipbreukelingen van de „Rensselaer”, die nauwelijks uit de IJmuidersluizen gekomen, op een mijn liep. Het zal je interesseeren, want je hebt in een gelukkiger tijd op de „Rensselaer” gezeten en kent kapitein Haasters dus ook van nabij. Hij heeft helaas bij de ramp het leven moeten laten.

Het schip had, met vluchtelingen voor Engeland aan boord, in de sluizen een luchtaanval te doorstaan gehad, die geen merkbare gevolgen had gehad. Laag vlogen de aanvallers over het schip, kapitein Haasters wond zich daarbij verschrikkelijk op, haalde zijn buks te voorschijn en schoot op de vliegtuigen. Een van de passagiers maakte de opmerking : „Ik ben blij nog eens een kapitein, zooals die in de boeken beschreven staat, in levende lijve voor me te zien.” Je weet, dat Haasters, het kon zoo gek niet zijn, z'n woordje klaar had : „U mag blij zijn, wanneer morgen in Engeland de kapitein nog in levende lijve te zien valt”. Bij het uitvaren van de sluizen, liep het schip op de mijn, die er vermoedelijk gedurende den luchtaanval gelegd was. Rustig gingen ze in de booten. Allen werden gered, alleen kapitein Haasters was tengevolge van een hartaanval gestorven. Men heeft zijn stoffelijk overschot aan den wal weten te brengen. Je kent „Lord”, zijn trouwe fox, die zijn neus optrok voor alles wat passagier was ? Het beestje is naar den wal gezwommen, maar dat is alles wat men van hem weet. De Engelsche schipbreukelingen zijn den volgenden dag bij ons

aan boord gestapt en hun tweede poging om Engeland te bereiken, is gelukkiger geweest.....

..... Dit is een lang verhaal geweest Adriaan; ik heb me van bespiegelingen over den toestand onthouden, omdat de feiten veelal voor zich spreken. Ook heb ik geen geruchten, waarvan er duizenden in omloop waren, verteld. Het meeste van wat ik je geschreven heb, heb ik zelf kunnen waarnemen....

J. W. BROCADES ZAALBERG.

De Voltreffer op den Blauwburgwal te Amsterdam.

Hier volgen eenige bijzonderheden welke wij opteekenden bij een onderhoud hetwelk wij hadden met den Heer en Mevr. Dr. B.

Dr. B. was als geneesheer ingedeeld bij een hulphospitaal, en kwam als zoodanig in direct contact met de gewonden. Wij begonnen ons gesprek met mevrouw B.

Mevrouw B. was kort tevoren uit het O.L.V.-Gasthuis gekomen en nog pas hersteld; zij logeerde in de Liduina-Stichting, en had de bewuste Zaterdagmorgen bezoek gehad van een vriendin. Toen deze wegging en Mevr. B. haar nog nawuifde uit 't geopende raam, viel de bom op den Blauwburgwal, waardoor zij in de kamer werd geslingerd en op het bed terecht kwam. Het reismandje, waarin de jongste baby rustig sliep, stond op tafel.

Mevr. B. zag, hoe het mandje met een vaartje over de groote ronde tafel gleed en net op den rand tot stilstand kwam, en de luchtdruk, mede doordat het andere raam naast de tafel gesloten was, geen invloed meer had. Nauwelijks slaakte Mevr. B. een zucht van verlichting, of ze merkte, dat de oudste baby (van nog geen twee jaar) verdwenen was. Ze holde naar beneden en zag toen, dat de kleine vroolijk op een hobbelpaard in de polikliniek, voor het raam zat. Daar hadden de zorgzame zusters gauw voor gezorgd.

Na een half uur, kwam de eerste gewonde, een vrouw, met een meisje van vier jaar op de arm, binnen.

Ze woonde op den Blauwburgwal en had met veel moeite deze kleine uit de puinhoopen, van haar, van binnen geheel in

elkaar gevallen huis, gehaald. Het kind had wonder boven wonder alleen een kniewond.

Toen kwamen allengs vele andere gewonden binnen, bijna allen gewond door glassplinters. Een man was er heel erg aan toe. Zoo ruw geschat, had hij wel 500 glassplinters in zijn lichaam gekregen.

Ook zijn eene oog zat vol en was één bloedmassa. Terwijl een van de zusters een glassplinter uit z'n neus wilde halen, kreeg ze zelf een glassplinter in haar duim, zóó vol zat de man met glassplinters. Hij werd spoedig naar een oogarts doorgezonden en daar bleek, dat hij zijn eene oog zou moeten missen.

De hulpverlening door Mevr. B. en de zusters, werd telkens onderbroken door luchtalarm, en dan ging men, vlug naar den schuilkelder, pakte nog gauw verband, sublimaat en jodium mee en verbond aldaar verder.

Beneden woonde een blind meisje, dat geweldig zenuwachtig en bang was, dat men haar vergeten zou.

Ook Mevr. B. was erg bang, vooral, daar ze met de kinderen alleen was. Ze hield zich echter zoo kalm mogelijk, zoodat ze de zusters nog veel helpen kon, bij de eerste hulp aan de gewonden. De zusters waren erg flink, vooral de moeder overste.

Toen Dr. B. eindelijk thuiskwam, bleek, dat ook hij veel ellende gezien had. Hetgeen hij beleefde volgt hieronder:

Allereerst volgde een korte beschrijving van een hulppost in het centrum van Amsterdam.

In het vroegere gebouw van de Kon. Holl. Lloyd, gelegen Martelaarsgracht hoek Prins Hendrikkade, was door de G.G.D. een hulppost ingericht. Wij waren met vier medici, waaronder twee huisartsen, die hun gewone praktijk deden, maar zoodra er luchtalarm was, zich naar hun post moesten begeven. Een collega en mijn persoontje bleven in het gebouw, zoodat er steeds geneeskundige hulp aanwezig was. Wij hadden de beschikking over twee vrachtwagens, waarin wij brancards hadden aangebracht; verder waren er ongeveer dertig gediplomeerde E.H.B.O.-ers, zoowel dames als heeren, die om beurten in groepjes van acht constant in het gebouw aanwezig waren.

In de kelders van het gebouw was een klein hospitaaltje ingericht met dertig bedden. De bedoeling was, de ziekenhuizen zooveel mogelijk te ontlasten, in ons geval het Binnen-Gasthuis en alleen de dringende gevallen door te sturen. Onze post was berekend op veel werk. De kelders van het Lloyd-gebouw

leenden zich uitstekend daarvoor en de indeeling bleek ook in de praktijk ten zeerste te voldoen.

De stemming was uitstekend en van nervositeit geen spoor. Doordat wij tegenover het Centraal-station gelegen waren, hoorden wij van de stationschefs het laatste nieuws, o.a. dat Vrijdagavond de eerste Engelschen te Amsterdam gearriveerd waren. Bij hun overtocht naar IJmuiden, hadden zij drie kameraden verloren. Maar desondanks was de stemming op-perbest. Ook hoorden wij over het moedige optreden van een stationschef en ik wil van deze gelegenheid gebruik maken, om het hier in het kort te memoreeren. Een pantsertrein was het kruispunt Beugen, in Limburg, reeds gepasseerd en naderde het station Mil. Door het stoutmoedig optreden van den stationschef van dit kleine onbekende plaatsje, verongelukte de trein, doordat hij, bij het passeeren de wissel omgooide, waardoor deze trein derailleerde. Deze onbekende man heeft den heldendaad met zijn leven moeten bekoopen.

Deze verhalen maakten diepen indruk op ons; maar wat wisten wij te Amsterdam nog van den oorlog. 's Avonds was alles donker, enkele malen luchtalarm, maar de realiteit van dit treurspel ontbrak gelukkig nog. Zaterdagmorgen kwam Dokter Tuntler, de Directeur van de G.G.D. onze post inspecteeren. Hij was enthousiast over het bereikte resultaat en wij waren niet minder trotsch. U moet weten dat Vrijdagmiddag nog alles schoon gemaakt en ingericht moest worden. Het gebouw heeft voordien een half jaar leeg gestaan. Hij deelde ons mede, dat bij den luchtaanval op Schiphol in totaal tien dooden waren gevallen, waaronder twee brandweerlieden en twintig gewonden. Wij vonden het erg, maar beseften toen nog niet, wat het zeggen wil: vliegmachines, bommen, dooden. Ook ons werd helaas de realiteit van het drama niet bespaard.

Het was Zaterdagmorgen omstreeks 11 uur, toen wij order kregen van de centrale post, om uit te rukken naar den Blauwburgwal, waar een vliegtuig een bom had laten vallen. Wij sprongen in een auto en reden door de uitgestorven straten van Amsterdam. Bij de Korstjespoortsteeg gekomen, moesten wij door groote hoeveelheden glas rijden, van de gesprongen ruiten en vernielde inventarissen.

Mijn vrouw en de peuters, waarvan de jongste twee weken was, woonden niet ver daar vandaan op de Singel. Wat ik dacht op dat moment kan ik niet beschrijven, maar Goddank zag ik bij het voorbijrijden aan het huis waar zij woonden, geen kapotte

De huizen op den Blauwburgwal zijn, hoewel de gevels nog stonden, totaal vernield, en alles zal wel opnieuw opgebouwd moeten worden. Zeer typeerend is, dat alle menschen die op straat liepen (want er was eerst na den bominslag luchtalarm geweest), tot bij de Luthersche Kerk, zijn doodgedrukt of in het water geworpen. Onder het huis, waar de bom terecht kwam, zijn nog levenden vandaan gehaald, alsook in de naaste omgeving. Op het einde van de Langestraat vonden wij een man totaal uiteengereten; verder zeer veel kinderen, uiterlijk niet verminkt, maar door den luchtdruk totaal samengedrukt.

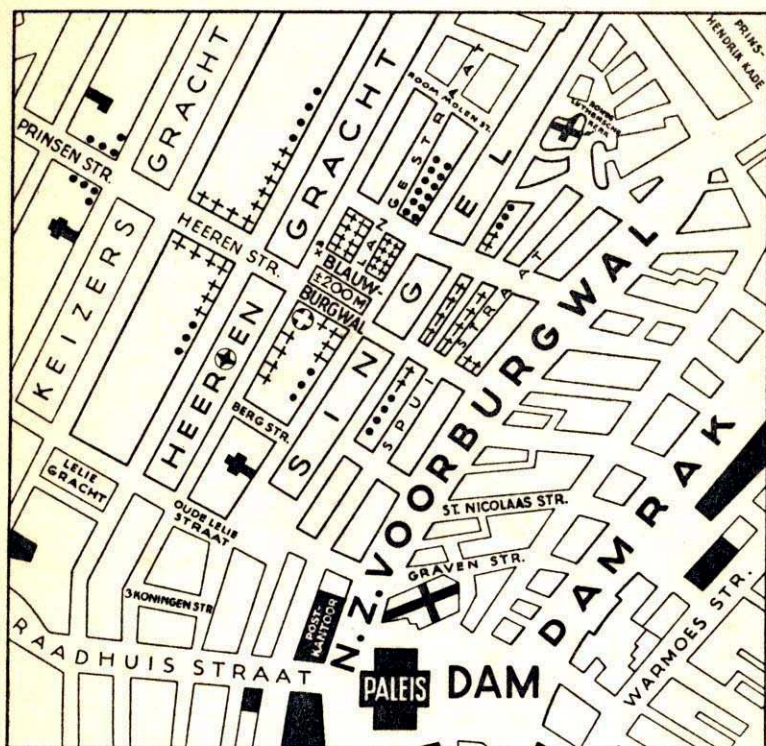
Het opruimingswerk duurde den geheelen dag. Met vrachtwagens werden de lijken naar het W. G. gebracht, waar verschrikkelijke tooneelen zich afspeelden. O.a. vond een broeder van de G. G. D. bij het uitladen zijn eigen kind.

Waarde lezer, dit is de uitwerking van één bom. U kunt zich misschien nu een voorstelling maken, wat de uitwerking zal zijn van een bombardement, zooals in Rotterdam, Venlo, Eindhoven, etc. heeft plaats gehad.

Duidelijkheidshalve vindt U op pagina een en zeventig een kleine schetsteekening van den Blauwburgwal en omgeving.

Eén bom was een voltreffer op een huizencomplex, en de tweede is in de Heerengracht zelf terechtgekomen. De verschillende teekentjes op deze teekening geven aan, in hoeverre totale vernietiging het gevolg was, en in hoeverre gedeeltelijke vernietiging.

gezwoged en geploeterd werd, verwoest en de menschen geruïneerd worden? Het zijn gedachten, die na een maand tot iemand doordringen, maar op het moment in den roes van de ellende, denkt men slechts aan helpen. Helpen, een woord met zonnigen inhoud, wordt een vloek, wanneer men niet in staat is het leed te verzachten.

⊕ EERSTE BOM. ⊕ TWEEDE BOM. B VUULNISWAGEN. † TOTAAL VERWOEST. ● TEN DEELE VERWOEST.

Wij deden ons best, maar wat konden wij doen? Moeders waren hun kinderen kwijt, gezinnen dakloos, hadden niets, maar dan ook niets meer van alles, waar ze jaren voor gezwoegd hadden. Welk een verschrikkelijk drama werd ons op den Blauwburgwal voor oogen gesteld. Gas- en waterleidingen waren gesprongen. Wezenloos zaten de menschen te kijken en te wachten op hulp.

Maar, waarde lezer, gij verlangt geen sentimentaliteit, maar realiteit. Gij wilt feiten. Welnu dan, deze bomontploffing heeft plus minus vijftig menschen het leven gekost, en minstens vijftig menschen zijn verminkt of gewond in ziekenhuizen opgenomen.

De huizen op den Blauwburgwal zijn, hoewel de gevels nog stonden, totaal vernield, en alles zal wel opnieuw opgebouwd moeten worden. Zeer typeerend is, dat alle menschen die op straat liepen (want er was eerst na den bominslag luchtalarm geweest), tot bij de Luthersche Kerk, zijn doodgedrukt of in het water geworpen. Onder het huis, waar de bom terecht kwam, zijn nog levenden vandaan gehaald, alsook in de naaste omgeving. Op het einde van de Langestraat vonden wij een man totaal uiteengereten; verder zeer veel kinderen, uiterlijk niet verminkt, maar door den luchtdruk totaal samengedrukt.

Het opruimingswerk duurde den geheelen dag. Met vrachtwagens werden de lijken naar het W. G. gebracht, waar verschrikkelijke tooneelen zich afspeelden. O.a. vond een broeder van de G. G. D. bij het uitladen zijn eigen kind.

Waarde lezer, dit is de uitwerking van één bom. U kunt zich misschien nu een voorstelling maken, wat de uitwerking zal zijn van een bombardement, zooals in Rotterdam, Venlo, Eindhoven, etc. heeft plaats gehad.

Duidelijkheidshalve vindt U op pagina een en zeventig een kleine schetsteekening van den Blauwburgwal en omgeving.

Eén bom was een voltreffer op een huizencomplex, en de tweede is in de Heerengracht zelf terechtgekomen. De verschillende teekentjes op deze teekening geven aan, in hoeverre totale vernietiging het gevolg was, en in hoeverre gedeeltelijke vernietiging.

Mededeelingen uit diverse plaatsen.

Waar zeer vele personen grootendeels gelijkkluidende ervaringen opdeden moesten wij vele bijdragen terzijde leggen, waarin hier en daar toch gedeelten voorkwamen, welke vermelding verdienen. Enkele losse grepen daaruit mogen hier volgen :

Amsterdam, 12 Mei, half zes.

Ik zit bij familie, waar wij zoolang gelogeerd zijn, een boek te lezen, op zijn allerhuiselijkst gekleed. Plotseling een harde ruk aan de straatbel; mijn man komt binnenstormen, zeggende: „Als wij over een kwartier aan de Javakade kunnen zijn, gaan wij naar Indië; ik ben nog even thuis geweest om een paar koffers te pakken”. Wij starten. Een klein kwartier, om van de Noorder Amstellaan naar de Javakade te komen. Ik duim, dat er geen luchtalarmsirene zal gaan, houd passagebiljetten en autopapieren ter hoogte van het raam, opdat de soldaten ons direct zullen doorlaten. Zes uur — wij zijn er. Een kruier haalt de koffers uit de auto en tegelijk springt vroolijk kwispelend mijn Matheserhondje te voorschijn, die, wetend dat hij niet mee mocht, kans had gezien zich tusschen de koffers te verstoppen. En zoo gaat deze blinde passagier mee om ons te bewaken op ons verder levenspad. Het hondje heeft het aan boord zeer goed gehad!

Haarlem — IJmuiden — Amsterdam.

Als ik deze woorden neerschrijf, ligt die vreeselijke nacht van 9 op 10 Mei alweer eenige weken achter ons.

Wij waren, mijn man en ik, juist gelogeerd te Haarlem bij mijn schoondochter, en daar die in de nacht van 9 op 10 Mei naar een fuifje was en daarvan circa half twee terugkeerde, was er van slapen nog niets gekomen. Om half drie gingen wij eindelijk naar bed. Nauwelijks lag ik of ik hoorde een hevig geraas of gegons in de lucht. Ik ging mijn bed uit en zag plus minus vijftien vliegtuigen in de lucht, maar daar het nog schemerduister was, kon men niets meer waarnemen.

Daar ik in het geheel niet kon vermoeden, dat er iets ernstigs aan de hand was, stapte ik weer gerust in mijn bed, doch kon

toch niet in slaap komen. Om half vier hoorde ik opeens schieten, zoo hevig dat de ruiten in ons huis rinkelden. Ik vloog mijn bed weer uit en keek uit het raam en zag tot mijn ontzetting drie groote vliegtuigen over ons huis vliegen, waarvan het derde zichtbaar invalide was: zijn eene vleugel hing n.l. naar beneden en de staart stond schuin. Zij leken zoo geweldig groot, doordat zij laag over het huis vlogen en daardoor was het geronk der motoren zoo hevig, dat ik op een gegeven oogenblik dacht, dat zij den schoorsteen van het huis hadden weggemaaid.

Dit bleek echter niet het geval te zijn. Meteen hoorden wij echter weer schieten. Ik vloog naar de voorkamer. Vanuit deze kamer heeft men uitzicht over de polders tot Amsterdam, daar het huis aan de uiterste grens van Haarlem ligt. Ik zag de drie groote vogels reeds heel ver weg. Op een gegeven moment stortten een of twee van hen naar beneden en kort daarop zag ik een meters-hooge vlam, die weldra overging in een kolossale rookzuil, die ongeveer vijf kwartier zichtbaar bleef.

Toen wist ik het vreeselijke: dit werd *Oorlog*. En daar mijn zoon in de eerste linie der Peeldivisie bij de zware mitrailleurs lag, maakte zich een ontzettende angst van mij meester en kon ik op dit eerste oogenblik aan niets denken dan aan het levensgevaar van mijn kind. Dit kunt U wel erg egoïstisch vinden, maar in die eerste oogenblikken staat men verlamd van schrik voor een nooit beleefd feit.

Intusschen waren reeds lang alle huisgenooten gewekt en gekleed en begaven wij ons de straat op waar reeds alle bewoners uit belendende huizen gearriveerd waren.

Daar lag, bij het opkomen van de zon, als in vrede, ons prachtig Noord-Hollandsch polderlandschap en boven ons ronkten de vliegtuigen af en aan en hoorden wij knallen en puffen en zagen de projectielen als rookpluimen in de lucht.

Inmiddels kwamen de radio-berichten door en eerst daardoor vernamen wij dat het de Duitschers waren, die boven ons land waren gekomen. Dit konden wij niet weten, daar de vliegtuigen, door ons waargenomen, uit Westelijke richting waren gekomen, dus van zee af en naar Amsterdam vlogen.

Zoo brak de dag aan, en daar er aan den rand van Haarlem duizenden militairen lagen, was het een drukte van belang door troepenverplaatsingen, enz. enz.

In het gezin van mijn schoondochter heerschte groote verslagenheid, daar zooals ik reeds boven zei, mijn zoon, en hùn man en vader, in de voorste linie der Peeldivisie geplaatst was.

Om ongeveer half elf besloten mijn man en ik naar Amsterdam terug te gaan. Wij wilden met den bus naar het station, doch de stadsbussen reden niet meer; taxi's waren ook niet te krijgen, dus liepen wij naar de Haarlemsche tram. Op de Rijksweg naar Haarlem (C.) was het geweldig druk en vol militairen, die met al hun hebben en houden vervoerd werden in alle mogelijke voertuigen. Ook de autobussen werden voor dit doel gebruikt, vandaar dat wij loopen moesten.

Onderweg werden wij meermalen aangehouden door menschen, die door onzen koffer vermoedden, dat wij opreis moesten en die ons er nu opmerkzaam op maakten, dat er geen treinen voor reizigersvervoer meer liepen; alleen de tram naar Amsterdam nog. Nu, dat was juist wat wij hebben moesten.

De trams naar Amsterdam waren tjokvol, maar wij konden mee. In Halfweg kwamen militairen de wagens binnen om onzen naam en plaats van bestemming te vragen, hetgeen wij mondeling moesten beantwoorden, (vermoedelijk om ons accent te toetsen). Toen kon de tram weer verder gaan.

In Amsterdam aangekomen bespeurden wij niets van den oorlog. 's Middags begaven wij ons naar het Scheepvaarthuis en vonden het in de stad wel wat drukker dan anders, doch verder merkte men niets bijzonders op, alleen dat de winkeliers hun ramen ruitsgewijs beplakten met reepen papier. Doch 's avonds, toen Amsterdam totaal donker was, drong ook hier de ernst van den toestand tot de menschen door.

Door het radio-bericht gewaarschuwd, begaven wij ons Zaterdagochtend naar het Scheepvaarthuis, doch nauwelijks op weg zijnde, moesten wij ons reeds, door sirene-geloei gewaarschuwd, in een schuilkelder verbergen, daar het op de straat gevaarlijk was door projectielen vanuit de vliegtuigen geworpen. Dit gevaar was geenszins denkbeeldig, want op den hoek van de Blauwburgwal en de Heerengracht waren enkele huizen door een luchtbom getroffen en hierbij vielen ook vele menschenlevens te betreuren.

Toen wij omstreeks 12 uur het Scheepvaarthuis verlieten, was het ons bijna zeker, dat wij naar Indië konden gaan. Nu wilde ik nog gaarne afscheid nemen van mijn kinderen en kleinkinderen te Haarlem en te IJmuiden — Oost.

Dus togen wij met de tram naar Haarlem. Daar aangekomen kwamen wij tot de ontdekking, dat ook de busdienst op IJmuiden gestaakt was. Wij moesten derhalve op zoek naar een taxi, doch bij de taxi-onderneming kregen wij te hooren, dat de toegang

tot IJmuiden verboden was. Eindelijk vonden wij toch een chauffeur, die voor geld en goede woorden bereid was ons tot de spoorhalte Zeeweg (dit is in de buurt van het crematorium) te brengen. Van daaruit waren wij in tien minuten lopen waar wij wezen wilden en aanvaardden dus dit aanbod dankbaar.

Bij mijn zoon aangekomen bleek, dat deze niet thuis was en omdat het doel van onzen tocht het afscheid nemen van de kinderen was, togen wij op geleende fietsen naar Oud IJmuiden. Onderweg kwamen wij veel fietsers tegen en ook veel bakfietsen volgeladen met beddegoed, dekens en kleeding. Ook sjouwden de menschen zelf belast en beladen voort. Het leek een formeele vlucht uit Oud IJmuiden.

De reden hiervan was, dat alle IJmuidenaars geëvacueerd werden en toen wij dan ook in IJmuiden over de spoorbrug (grens oud en nieuw) aankwamen, was het vriendelijke kleine, maar drukke visschersplaatsje als uitgestorven. Bijna overal had men de ramen met gordijnen afgesloten en voor de wink ramen de rolluiken neergelaten.

De straten waren totaal leeg en wat er de oorzaak van was weet ik niet, maar de straten lagen vol met wit zand, precies of het van de duinen ondergestoven was. Dit en het feit, dat het leek of de huizen ineens ook ouder en vervallen schenen, bood zulk een mistroostigen aanblik, dat ik dit niet licht vergeten zal.

Op het Willemsplein aangekomen wilden wij rechtsaf slaan, de kant naar de sluizen toe. Dit werd ons echter belet door militairen; niemand mocht verder.

Mijn zoon vonden wij spoedig in de leege verlaten straten, en zoo peddelden wij weer naar IJmuiden (O.). Om daar vandaan te vertrekken vonden wij gelukkig weer een chauffeur, die ons met de taxi naar Haarlem bracht. Bij de halte van de tram stapten wij uit en de taxi reed weg. Nauwelijks stonden wij daar of een conducteur van de tram kwam naar ons toe en vroeg of wij op de tram naar Amsterdam wachtten en op ons bevestigend antwoord vertelde hij, dat deze dien dag niet meer liep.

Daar stonden wij. Goede raad was duur. Wij gingen aan den kant van de straat staan en bij elke auto, die voorbij ging, staken wij onze hand uit. Wel twintig wagens passeerden ons, doch geen enkele reageerde. Eindelijk, toen wij de hoop reeds bijna opgegeven hadden, stopte een auto. De chauffeur vroeg wat wij wenschten en toen wij zeiden, dat wij naar Amsterdam wilden gaan, antwoordde hij: „Als U vlug instapt, breng ik

U voor *f* 3,75 tot den Hoofdweg en niet verder, want als ik om acht uur niet in Haarlem terug ben, mag ik de stad niet meer binnen”.

Wij stapten in en pijlsnel vlogen wij weg. Dicht bij den Hoofdweg verzocht ik den chauffeur ons nog een eindje den Hoofdweg op te rijden, daar het nog zoo ver loopen was. Dit deed hij gelukkig, doch bij de eerste rij huizen ongeveer moesten wij stoppen voor twee leden van den luchtbeschermingsdienst.

De chauffeur kon onmiddellijk terugkeeren, wij moesten echter in een schuilkelder, daar de sirene weder loeide. Na een minuut of tien konden wij echter verder gaan.

Den volgenden morgen stond plotseling mijn zoon uit IJmuiden weer voor ons. Hij had het idee om, zooals den vorigen dag geschied was, op straat afscheid te nemen ondraaglijk gevonden en kwam ons nu nog even bezoeken om vaarwel te zeggen. Hoe prettig wij het vonden hem nog te zien, toch vonden wij het angstig want hij was op de fiets en moest weer terug. Toen ik mijn bezorgdheid uitte lachte hij, hij zou door den polder terug gaan, hij zou er best komen. En juist door den polder leek mij zoo gevaarlijk. „Luister maar goed” zeide hij, „ik zie de boot bij de Velzerbrug wel aan komen en dan zal ik wel fluiten”. Ik ken zijn fluitje goed, het klinkt net als het fluiten op de vingers, zooals sommige mannen dit kunnen.

De boot heeft een eind van de brug af nog met de stoomfluit geblazen en bij de brug hebben wij goed staan luisteren, maar we hebben zijn fluitje niet gehoord

Mevr. W. GORTER.

Leiden, 10 Mei 1940.

Ik weet wel, dat deze ochtend mij ontzettend lang viel. Het was nog heel vroeg, dat er vlak bij ons in de buurt in één der Leidsche singels een parachutist in een rubberbootje, die op sommeeren niet naar de kant wilde komen, werd neergeschoten. Verder op den dag heb ik nog een Duitsche officier zien interneeren, die met een vliegtuig even buiten Leiden gevallen was. Tot een uur of 7 ging alles nog vrij geregeld. Zelfs de veemarkt ging gewoon door. Ik kon nog telefoneeren naar verschillende familieleden en een kennis van me, die aan de Haagsche Schouw woonde kon nog met Leiden telefoneeren, terwijl er drie Duitsche soldaten met geladen revolver voor haar huis stonden en de menschen op die manier dwongen, naar Leiden terug te keeren. Later hoorde ik, dat het café „de Haagsche Schouw”

tot twee keer toe in handen van de Duitschers is geweest, om daarna op te gaan in vlammen. Om acht uur was telefoneeren ook niet meer mogelijk en werd mijn gesprek met Culemborg, waar mijn kinderen op kostschool waren, afgebroken. De moeder overste kon mij nog net zeggen, dat ze de kinderen niet konden brengen, want ze konden niet naar Utrecht. Waarom dat niet kon, is me nu nog niet duidelijk. Ik liet het maar op zijn beloop, want naarmate het later in den ochtend werd kon men in Leiden constateeren, dat het daar achter die veilige waterlinie heelemaal niet zoo veilig was. En zodoende telegrafeerde ik mijn kinderen maar in Culemborg te houden en ze niet naar Leiden te zenden in de vaste veronderstelling, dat de vijand nog lang niet aan de waterlinie toe was. Ik heb dien dag in Leiden zelf niets beleefd maar veel gehoord en telkens weer geconstateerd, dat ik toch maar veiliger thuis kon blijven, want telkens moest ik bij een of andere tocht, door de stad vanwege het heftige machinegeweervuur uit de vliegmachines in een of andere winkel dekking zoeken. De stad werd onveilig gemaakt door de vele parachutisten, die heftige gevechten veroorzaakten, waardoor herhaaldelijk straten werden afgezet en je maar ergens moest zien te schuilen. In de omgeving van Leiden werd hevig geschoten. Vrijdagavond kregen we voor het eerst luchtalarm, dat was om een uur of vijf. Ik dacht oorspronkelijk met een oefening te doen te hebben, maar het werd me aldra aan mijn verstand gebracht, dat het ernst was. Daar ik bij mijn zuster logeerde, die nogal aan den rand van de stad woonde, kwamen daar 's avonds duizenden militairen aan uit de richting Utrecht, allemaal op vrachtauto's met fietsen, alles toegedekt met takkebosschen. Deze militairen moesten wachten op eten om daarna, wanneer het flink donker was naar elders te vertrekken, waarschijnlijk Wassenaar, Valkenburg en andere plaatsen in den omtrek.

Ik heb zelf herhaaldelijk vrachtauto's vol gewonden gezien, die naar de Leidsche ziekenhuizen werden vervoerd. Verschillende scholen werden als noodhospitaal ingericht, dat wijst er dus wel op, dat het ernstig was. De burger-patiënten werden hals over kop in auto's naar huis gebracht om plaats te maken voor oorlogsgewonden.

Dat wachten op eten duurde wel heel erg lang en je kon het de arme menschen aanzien, dat ze vermoeid waren. Overal werd thee, koffie en brood gepresenteerd, sommigen vroegen om asperine en in een minimum van tijd, had je je huis vol

militairen. Volgens hun zeggen kwamen ze uit de stelling Grebbeberg en Amersfoort en hadden nog niet veel beleefd.

Om tien uur moesten ze weer vertrekken. Toen we dien avond goed en wel in bed lagen, werden we er om 11 uur uitgebeld en daar kregen wij weer inkwartiering van 6 militairen. Ik had nota bene maar twee bedden over. Verder maar veldbedden gemaakt, de menschen waren erg content. De oudste militair was 35 jaar, dus van de oudste lichte. Het was buitengewoon kameraadschappelijk van ze, dat ze eenparig van oordeel waren dat de oudsten de bedden kregen. In een minimum van tijd lagen die onder de wol en terwijl ik nog bezig was de bedden in orde te maken voor de overige vier, sliepen die twee al als ossen, wel een bewijs hoe doodelijk vermoeid ze waren. Toen ik de zes man goed en wel verzorgd had begaf ik mijzelf weer ter ruste. Ik stond als een kat in een vreemd pakhuis, want ik logeerde in mijn zusters huis, en zijzelf moest gaan waken bij een patiënt. Zij vond het een groote uitkomst, dat ik toevallig bij haar gelogeed was. Ik heb het heele huis onderste boven gehaald om met de noodige divankussens en dekens veldbedden te maken. Alles was verduisterd en ik kon letterlijk niets vinden. Alles was ontredderd. Enfin, ik sliep alweer heerlijk, maar het zou niet van langen duur zijn. Om even 12 uur werd er opnieuw gebeld. Alle militairen werden zoo spoedig mogelijk opgeroepen. Ik kon het niet over mijn hart verkrijgen de arme stakkers zoo maar weg te sturen en in alle haast heb ik nog een pot boerenkoffie kunnen maken en boterhammen gesneden. Om gefiltreerde koffie te maken was geen tijd voor, en het voornaamste was wel, dat mijn militairen ze zelf buitengewoon heerlijk vonden of ze deden dat misschien om mij een plezier te doen. Ze dronken er zelfs twee of drie kopjes van. Het heeft me erg getroffen, dat er geen klacht over hun lippen is gekomen. Zonder morren stonden ze weer op en ze gingen zelfs opgewekt weer weg. Een vertelde nog dat hij net droomde van zijn huis. Dat was een vader van vier kinderen.

Dit was weer achter den rug. Als ik dien nacht weer in kwartiering had gekregen had ik geen druppel thee of koffie meer kunnen presenteren, want mijn heele voorraad was letterlijk opgedronken. Ondertusschen had ik nog in een lantaarntje een stukje kaars gevonden en daarmee gewapend en een doos lucifers ging ik weer naar bed. Om 1 uur weer sirenegeloei en hoe moe ik ook was heb ik toch maar mijn twee kinderen en mijn twee neven opgetrommeld en gingen we een verdieping

lager. De kleintjes waren erg kwaadaardig, dat ze uit hun slaap waren gehaald, maar wat was er aan te doen? Toen we na een 20 minuten weer naar bed gingen had ik mij voorgenomen: „Er kan nu komen wat wil, maar ik blijf liggen”. Gelukkig werden we nu met rust gelaten tot 's morgens vroeg.

We hadden nu een uur of vier rust gehad dus ging het wel weer. Wat zou de dag nu weer brengen? Daar werd om 7 uur de Telegraaf bezorgd, en wat stond daar? De passagiers, die voor de „Johan van Oldenbarnevelt” hadden geboekt, konden misschien nog naar Indië vertrekken, indien ze Zaterdag ochtend voor 12 uur in Amsterdam waren.

Nu, dat vond ik ten eenenmale onmogelijk, ik kon zelfs het huis van mijn moeder niet verlaten.

Toen ik de deur openmaakte, werd me door een militair gelast deze onmiddellijk te sluiten en naar binnen te gaan. Alle vrouwen en kinderen werden weer de huizen binnen gedreven, want er was weer jacht op een parachutist. Na een uurtje vernamen we, dat ze dien knaap hadden gevonden onder een bruggetje en kon ik eindelijk het huis van mijn moeder uitkomen. Ik had er nog geen idee van, dat het zóó ernstig zou worden.

Langs allerhande omweggetjes kwam ik bij den Militairen Commandant terecht, die mij een pas gaf om uit Leiden te vertrekken naar Amsterdam. Wij hebben zeker een uur noodig gehad om Leiden uit te komen, wat zonder deze pas niet gelukt zou zijn.

Met zeer veel oponthoud, pas-contrôle, schuilen voor luchtgevaar, bereikten wij eindelijk Amsterdam.

Na door verschillende mensen in het hotel uitgehoord te zijn, hoe het wel in Leiden was, begaf ik me onmiddellijk naar mijn kamer en gaf opdracht bij eventueel lucht-alarm me in Godsnaam maar te laten slapen, want ik was doodop. Eten kon ik niet en zodoende lag ik om zeven uur met mijn kleintjes al te bed. Ik was me ondertusschen gaan realiseeren, wat ik nu eigenlijk van plan was te gaan doen; met mijn twee kinderen te vertrekken en drie achter te laten, dat was toch wel onmensche-lijk en na eens flink uitgehuild te hebben kwam het plan nu bij me vast te staan, dat ik onder geen enkele voorwaarde naar Indië zou vertrekken zonder al mijn kinderen. Ik was te moe om te denken en zoo overstuur, dat ik maar besloot te gaan slapen. Maar jawel, ook in Amsterdam weer sirenengeloei.

Ik had dus mijn programma vastgesteld, ging om klokslag

9 uur om plaatsen te bespreken voor Indië, naar het Scheepvaarthuis waar ik pas om half één vandaan kwam. Daarna het zoeken van een taxi, welke mij naar Culemborg kon brengen om mijn kinderen te halen en het was reeds 2 uur, toen wij eindelijk bij het Nieuwer-Amstelstation Amsterdam den rug konden toekeren op weg naar Culemborg.

Culemborg, 11 Mei 1940.

Daar was alles militair en nog eens militair. Geen burger liep op straat en de huisdeuren stonden allemaal open, opdat de militairen bij luchtaanvallen konden binnen vluchten. Ik kreeg daar een verschrikkelijk beklemd gevoel. Mijn chauffeur zei tegen mij: „Mevrouw, ik geloof, dat het maar goed is, dat U Uw kinderen hier weghaalt”. We kregen allebei precies dezelfde gedachte, dat ze hier in Culemborg klaar waren om den vijand te ontvangen. Culemborg is namelijk de laatste plaats van de waterlinie. We kwamen in de straat waar het pensionaat staat en zagen alleen maar militairen. Ik belde aan, maar geen gehoor. Heel Culemborg zat zonder electriciteit. Na hard kloppen op de deur werd ik eindelijk open gedaan. Het was toen half 3 geworden. Er waren nog dertig kinderen over van de honderddertig, waaronder ook de mijne. Mijn dochtertjes waren vrij onwetend, want de zusters beweerden, dat het alleen maar Duitschers waren, die overvlogen.

Voor alle kinderen stond er een handkoffertje klaar en verder pakten ze zooveel mogelijk en na afscheid te hebben genomen, vertrokken we. Om half vier zaten we weer in de auto. Ik was nu dolblij, ook al konden we niet naar Indië vertrekken, dat ik mijn kinderen daar weggehaald had. Ik had mijn drie meiskes achterin gezet en nam zelf de plaats naast den chauffeur, wat wel zoo gemakkelijk was in verband met het toonen van papieren. Meestal zijn het twee militairen tegelijk, die je controleeren. Een van de militairen had zeker verteld, dat we naar Amsterdam moesten, waardoor wij van verschillende militairen het verzoek kregen, berichten over te brengen bij familie.

Een militaire auto is ons zelfs een kilometer of drie van Culemborg af nog achterop komen rijden, en weer moesten we stoppen. Ik hield al de benodigde papieren al in de hoogte, maar de kapitein wenkte, dat dit niet noodig was; hij kwam alleen maar met het verzoek bericht af te geven bij zijn vrouw, dat hij nog leefde. Wat mij de vraag deed ontlokken, waar hij dan wel vandaan kwam. Hij vertelde, dat hij van de Maas kwam en dat

het daar zoo verschrikkelijk was geweest, dat er van hun troepen niet veel overgebleven was. Het moest als een wonder worden beschouwd als je nog leefde.

We hadden niet veel tijd om praatjes te maken, ik wilde ook graag daar weggkomen, want er werd daar weer heftig geschoten uit vliegmachines. Mijn vermoeden was dus maar al te waar ; ons leger was al terug getrokken tot aan de waterlinie. Toen we daarna weer op den grooten verkeersweg kwamen, was er meer militaire activiteit dan anderhalf uur terug. Vele militaire vrachtauto's met militairen en fietsen toegedekt met zakken en takkenbossen (van sommige auto's waren de ruiten totaal versplinterd) passeerden ons in de richting Utrecht. We konden echter nog goed doorrijden tot vlak bij Utrecht.

Utrecht, 11 Mei 1940.

Bij een brug, even voorbij het nieuwe verkeersplein, konden wij niet meer verder. Alles moest worden nagekeken en wij werden allemaal gefouilleerd. Daartoe moesten we naar een dicht aan het water gelegen loods, waar twee dames zich bevonden, om dit karweitje te verrichten. Toen we daarmee klaar waren werd ons de mededeeling gedaan, dat we in die loods moesten wachten, want er werd direct geschoten. Ik vond dit afschuwelijk, want ik had al lang gezien, dat er mitrailleurs waren opgesteld in de richting Den Bosch en ik maakte me erg angstig, dat ik toch nog te laat zou komen. Er werd daar ook zeer belangstellend bij ons geïnformeerd of we ook wisten, of de brug in Vianen al gesprongen was. Ik wist daar niets van, want Vianen behoefden we niet te passeeren. Ik kreeg daar wel te hooren, dat men de brug in Weert had laten springen, terwijl de menschen nog niet geëvacueerd waren, en de vijand reeds in aantocht was. Wij hebben daar gelukkig niet lang behoeven te wachten, want een militair kwam zeggen, dat wij er nog wel door konden. Een zucht van verlichting ging er bij mij op en nu maar weer moed gevat. Helaas vlak voor de stad Utrecht weer pech. De bruggen waren opengedraaid, dus uitstappen en wij werden gelast dekking te zoeken bij burgers. Ik belde bij de eerste de beste familie aan, waar wij hartelijk werden ontvangen. Er waren nog meer menschen aanwezig, die zich daar ophielden en niet naar Utrecht terug konden. Volgens deze menschen was het niets anders dan onlusten in de stad zelf, daar N.S.B.-ers een overval hadden gedaan op verschillende gebouwen. Er werd inderdaad heftig geschoten. De tijd

begon te vorderen en ik kreeg het hoe langer hoe meer te kwaad, angst natuurlijk, dat nu alles tevergeefs was geweest. Ik ben daarop zelf naar buiten geloopt en heb een officier met de papieren in de hand ervan overtuigd, dat ik niet wachten kon, waarop hij mij antwoordde, dat ik door kon gaan, maar op eigen verantwoording. Gelukkig de brug werd inderdaad dicht gedraaid, en Gode zij dank, wij konden verder gaan. De kinderen dus weer in de auto gezet en met een flinke vaart ervan door. Bij den tunnel vlak bij het station een menigte menschen, die zich schijnbaar allemaal vlug uit de voeten wilden maken, omdat er van onder den tunnel uit geschoten werd. Wij bereikten na veel moeilijkheden om half zes Amsterdam, waar ik in het hotel vernam, dat de andere gasten met de boot naar Indië reeds om vier uur vertrokken waren. Ik spoedde mij naar de Javakade, waar ik na veel moeilijkheden nog juist op tijd aankwam.

Den Haag, 10 Mei 1940.

Wat een dag was het geweest. Om half 5 waren wij wakker geschrokken door de bommen, die op de nieuwe Alexander-kazerne werden geworpen en die daar een ellendige ravage aanrichtten. Men sprak van zestig dooden en meer dan honderd gewonden. En bij het uitkijken uit onze slaapkamers van ons pension in Scheveningen zagen we al dadelijk de aanvallen op een mitrailleursnest en het luchtafweergeschut een honderd meter achter ons huis, boven op het duin naast het paviljoen van de „Witte”.

De groote Deutsche toestellen kwamen dreigend laag en langzaam aangevlogen, waren ze dichtbij, dan werd van beide zijden het vuur geopend en dat knetterde en ketste terug op straat op angstwekkende manier. Eerst kwam iedereen ontzet naar buiten, maar al gauw was de luchtbeschermingsdienst in volle actie en mocht niemand tijdens een aanval op straat blijven. Er was dien eersten dag tallooze malen luchtalarm, soms kon men net van den eenen schuilkelder naar den volgenden komen, soms ook moest men maar in een portiek zijn toevlucht zoeken. En eens was de lang aangehouden toon van het „alles veilig” zonder pauze overgegaan in het gillende sirenegehuil van het luchtalarm.

Bakker, melkboer en post kwamen dien morgen nog gewoon, maar bussen reden er geheel niet meer ; trams maar af en toe en zeer onregelmatig.

We wilden probeeren vrienden uit Indië, die in Kijkduin in pension waren op te zoeken en twee van onze kinderen op te halen, die in Oegstgeest logeerden, maar dat lukte geen van beiden. Zoowel aan den Zuidkant van de stad, als tusschen Wassenaar en de Haagsche Schouw waren parachutisten gedaald, die zich direct in naburige boerderijen op schuren hadden verschanst en er waren aldoor gevechten gaande om ze van daaruit te verdrijven. Niemand mocht er dan ook langs. Onderwijl waren er meer bommen gegooid, op het centrum van de stad in de buurt van het Plein en, naar werd gezegd, dicht bij Ruygenhoek, het buiten van de Koningin. Ook in de straten werd gevuurd, want tot daar waren enkele Duitschers doorgedrongen, gesteund door N.S.B.-ers, waarvan er velen in Scheveningen wonen.

Zelfs waren er twee menschen op straat vanuit een vliegtuig doodgeschoten. De eerste oorlogsnacht viel mee, er was geen luchtalarm, terwijl het donker was, alleen was de verduistering zoowel in huis als op straat onheilspellend. Na negenen mocht niemand meer buiten zijn, maar onze huisheer wist toch vele kannetjes thee naar de wachten op de duinen te brengen.

We bereikten Leiden, we bereikten Oegstgeest, maar bijna bereikten we Oma's huis toch niet, want juist in dat huizenblok hadden zich vier Duitschers verstopt, er werd telkens geschoten en alles was afgezet. Dien nacht pakten we alles zóó over, dat we allen met handbagage de reis naar Indië zouden kunnen maken.

En Zondagmorgen laadden we de auto zoo vol als maar mogelijk was, zoodat wij met ons zevenen, wijzelf, ons viertal en degeen die de auto terug zou rijden, er nog bij konden. Vele vriendelijke handen hielpen ons, we konden er dan ook niet precies oog op houden en zoo kwam ook mijn mans reeds twintig jaar oude hooge hoed bij dat beetje allernoodigste bagage voor de reis terecht en mijn hoedendoos bleef met al ons hebben en houden van een jaar verlof achter.

Langs de wat bekende omweggetjes bereikten we Leiden. Maar voor de groote brug bij de Princessekade opnieuw stagnatie. Toen het wachten ons te lang begon te vallen informeerden we naar andere wegen.

„Probeert U het”, raadde de post. Dus trokken we verder de Haarlemmerstraat in en kwamen bij de Zijlpoort tot de conclusie, hoe de oude stadsverdediging in deze verraad-oorlog zijn waarde had herkregeen, want de eerwaardige poort met zijn

geweldige steenmassa en een hoop zandzakken in zijn naar verhouding kleine opening was een niet te onderschatten sta-in-de-weg tegen voortjakkende vijandige auto's. Daar buiten leek het of er nog vrede heerschte. De groene Hollandsche weiden met een enkele molen, de wijde blauwe lucht, het kabbelende water, alles ademde rust. Zoo zagen we ons land ten afscheid en hadden het lief als nooit te voren, terwijl we langs de Ringvaart reden over Rijkswetering en Roelofarendsveen, waar we geen enkele maal werden aangehouden onderweg. Tot dicht bij Schiphol ons de ellende van den oorlog weer extra duidelijk werd. Alle huizen waren verlaten, alle ruiten waren kapot en het aantal woningen, waar alleen nog een ruïne-muur van restte was groot.

Van de hangars stonden er nog verschillende, maar ook daar lag heel wat in puin. „U rijdt door het geëvacueerde gebied”, zei de posteerende soldaat heel verwonderd. Maar ons stempel van defensie, ons rasechte Hollandsch, onze slapende peuter en de mededeeling, dat we de boot voor Indië moesten halen, brachten ook hem er toe ons door te laten. Even voor vijven waren we bij de kade van de Mij. Nederland, waar het embarkeeren al in volle gang was en waar wij, na eenig oponthoud omdat men niemand meer uit den Haag verwachtte en dus geen plaatsen voor ons klaar had en na nog een luchtalarm, ons zes en twintigste rekenden we uit, ook aan boord werden toegelaten.

E. C. EINTHOVEN-ZEEMAN.

Hilversum, 10 Mei.

Geregeld vliegtuigen boven Hilversum. Duitschers probeerden de N.S.F., waar wij niet zoo ver vandaan woonden, te vernielen. Parachutisten waren reeds vanaf vroeg in den ochtend boven Hilversum losgelaten; velen hadden een complete Hollandsche uitrusting, en waren voorzien van een opvouwbare fiets, waarop zij na den grond te hebben bereikt, netjes wegpeddelden. Dit alles werd gezien door een dame, die op de hei woont tusschen Laren en Hilversum en direct telefonisch de autoriteiten waarschuwde, zoodat reeds om ca. half vier vele gevangenen waren gemaakt. Zij zouden in het bezit zijn geweest van papieren, waaruit het noodig bleek, dat alle Duitsche inwoners uit hun huizen werden gehaald, zoodat tusschen vijf en zes geen parachutist ergens meer een onderdak kon vinden.

Dien Vrijdag drong het werkelijk niet tot ons door, dat wij het beste deden om maar te gaan pakken. Wij hebben den geheelen dag besteed aan het beplakken van onze ruiten en aangezien het een buitenhuis was met aan drie kanten glas, was er zoo het een en ander te doen. Strookjes papier om het springen van de ruiten tegen te gaan, hadden wij niet, maar wij kregen van onze burens een rol, zoodat na eenige uren ons geheele huis beplakt was. Het stond werkelijk schilderachtig, maar later bleek, dat wij onzen dag wel beter hadden kunnen besteden, want zouden wij toen reeds begonnen zijn met pakken en hadden wij het huis, het huis gelaten, dan had ik momenteel heel wat minder pikerans. Vrijdag op Zaterdag ; 's nachts geen oog dicht gedaan, geregeld luchtalarm.

Zaterdag 's morgens geregeld per radio „hier kustwacht-dienst”, zooveel parachutisten boven Bergen, zooveel hier, zooveel daar, hetgeen ons erg nerveus maakte.

Om half acht naar het Raadhuis om te probeeren contact te krijgen met Amsterdam, hetgeen gelukte. Afsproken werd, om Zondagochtend naar Amsterdam te komen met handbagage. Toevallig kwam om ongeveer half tien de burgemeester op afd. Mil. zaken, waar ik was en deze raadde mij aan te zorgen, nog Zaterdagmiddag uit Hilversum te vertrekken ; Zondag kreeg ik geen vergunning meer.

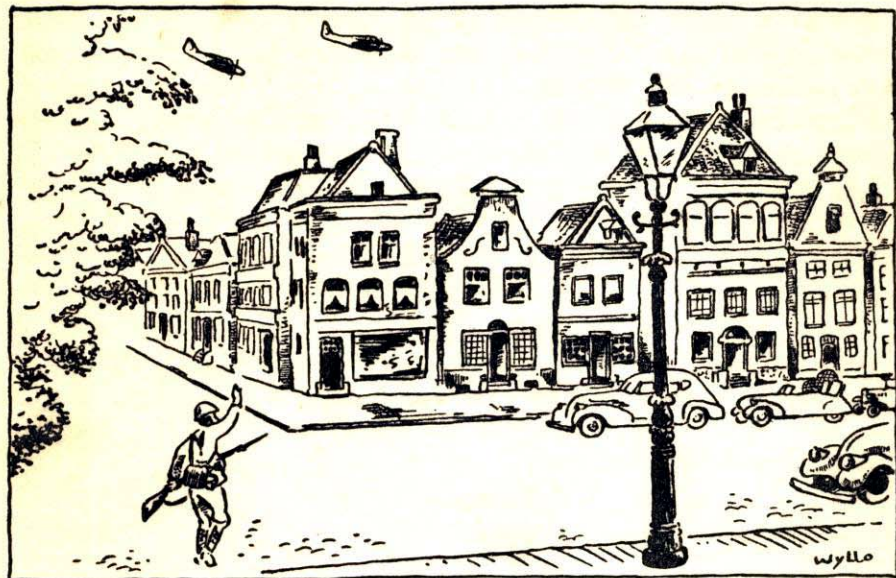
Het beste bewijs, hoe wij van streek raakten door de radio-omroepberichten, vliegtuigen, etc. is wel, dat wij maar lukraak kleeren etc. inpakten ; de meest waardevolle dingen, zooals b.v. ons zilver, zijn blijven staan. Van een smyrnakleed, waaraan ik in 1937 ben begonnen en dat ik nu bijna klaar had voor mijn man, heb ik alleen de laatste 250 gram wol in mijn koffer gepakt. Het kleed ligt ongelukkigerwijze in Hilversum. Mijn eenige hoop is nu maar dat vele Duitschers er den nek over breken.

Om vijf uur Zaterdagmiddag uit Hilversum weg. Even tevoren bezoek van eenige meisjes, die om kussens of ander beddegoed vroegen. Er waren reeds veel gewonden in Hilversum aangekomen. Ik heb een auto vol kussens, goelings, bultzakken etc. gegeven.

Op den weg Hilversum — Amsterdam geregeld aangehouden, maar wij waren gelukkig om plus minus zes uur aan de Java-kade te Amsterdam.

Sassenheim, 11 Mei 1940.

Sassenheim zag er al even verlaten uit als Oegstgeest en Leiden. Toen stond er plotseling een soldaat midden op den weg te zwaaien. „Naar den kant en in de wagen blijven”. Aan den kant stonden al een rijtje wagens, waaruit angstige gezichten naar buiten keken. Er klonken gewerschoten vlak voor ons.

---TOEN STOND ER PLOTSELING EEN SOLDAAT
MIDDEN OP DEN WEG TE ZWAAIEN-----

Het bleek, dat er hier eenige parachutisten waren gedaald, die eerst gevangen genomen moesten worden, voor wij door mochten. Het schieten kwam dichterbij, tot de soldaten op een paar meter afstand van de auto's stonden. Toen werd het ons toch te bar. We stapten uit en zochten zoo snel mogelijk beschutting in een huis, waarvan de deur gastvrij was opengezet. Er zaten daar al heel wat menschen, waarvan de diverse zenuwen met port werden gekalmeerd. Uit het raam konden we de bewegingen van de soldaten volgen. Het was toen, dat wij pas ten volle begrepen, hoe geweldig koelbloedig en dapper onze Nederlandsche soldaten zich weerden.

Na een groot kwartier hield het schieten eindelijk op, en konden wij, na weer gecontroleerd te zijn, doorrijden.

Na Sassenheim was het betrekkelijk rustig, al bleef voortdurend de angst, dat we weer in zoo'n gevecht terecht zouden komen. We begrepen nu meteen, dat wij niet langer hadden mogen wachten met ons vertrek, omdat dan ook misschien Sassenheim voor ons zou zijn afgesloten. Na tallooze keeren oponthoud bereikten wij eindelijk Haarlem. Van toen af was de weg veilig, uitgezonderd het gevaar van vliegtuigen, maar wij bereikten juist voor donker Amsterdam.

B. B.

Putten, 10 Mei 1940.

Ik word wakker. Alles in huis is nog in diepe rust, een ieder slaapt nog. Er is iets, dat mij uit den slaap heeft gewekt.

En spoedig vind ik de oorzaak. De ramen rinkelen, en ik hoor ver verwijderde knallen van afweergeschut. Dit is niets nieuws voor onze ooren, maar dit schieten is zoo intens en langdurig en hierbij heeft zich het dreigende ronken van vele vliegtuigen gevoegd, dat ik met één sprong uit mijn ledikant kom, mijn kamerjas aanschiet en mij naar buiten begeef. Ons huis ligt in de dennenbosschen, doch pal aan den grooten weg, die het Westen en het Noorden van ons land verbindt.

Het is kwart over 4, schitterend weer en reeds volop dag. Honderden cavaleristen komen den straatweg van Harderwijk af, buigen het bosch in naar de heide om zich daar te verzamelen, zooals ik later vernam.

Over ons huis, scherp afgeteekend tegen den helderblauwen hemel passeeren groote formaties viermotorige Duitsche bommenwerpers, vliegende van Oost naar West, richting Amsterdam. Dit is geen „toevallige” neutraliteitsschending, waarop protesten en ontkenningen volgen, dit is OORLOG. Of zou het een groote luchtaanval op Engeland worden, waarbij de Duitschers den kortsten weg kiezen? Een mensch klampt zich altijd vast aan een laatste sprankje hoop. Het radiotoestel inschakelen is het werk van een oogenblik, ofschoon de zendtijd anders pas om 8 uur een aanvang neemt. Hetgeen ik hoor is dermate verontrustend, dat ik besluit de familie te wekken. In gespannen aandacht, en onder het voortdurend gebrom van vliegmachines, het ratelen van het afweergeschut en het rinkelen der ruiten, hooren wij, dat in Brabant groote afdeelingen Duitsche bommenwerpers gesignaleerd zijn, van elders, dat deze op geringe hoogte blijven rondcirkelen en nu realiseeren wij ons, dat dit geen aanval op Engeland, doch op ons neutrale

vredelievende Holland is. Even later hooren wij waarschuwingen tegen parachute-troepen. Hollandsche gemotoriseerde troepen komen langs en ik stel den bevelvoerenden officier van het bericht over de parachutisten op de hoogte.

Half vijf krijgen wij bezoek van een viertal Roodekruis-soldaten, die ons om brood en thee vragen, zij zijn al van 12 uur 's nachts op het pad en hebben nog niets gegeten en gedronken. Gelukkig kunnen wij onze jongens meteen aan het gevraagde helpen.

Wat staat ons te doen? Opbreken is het parool, een ieder maakt een begin met pakken, zelf begeef ik mij naar het dorp om te trachten een auto te huren, om ons naar Amsterdam terug te brengen. Er zijn auto's genoeg, maar niemand die ons wil rijden, zelfs niet tot Amersfoort. De verhuurders durven het niet aan, „wij weten wel hoe wij in maar niet hoe wij weer uit Amersfoort komen”.

Dan maar met den Veluwschen Autobusdienst, die nog volgens dienstregeling loopt. Bepakt en bezakt, met valiezen en koffers en allerlei kleingoed in lakens geknoopt, komen wij behouden in Amersfoort aan. Hier heerscht een uitermate zenuwachtige drukte, een ieder tracht weg te komen. Er komt ons een akelige stemming tegemoet. Bij het binnenkomen van deze plaats branden de huizen aan weerskanten van den smallen weg. Door Defensie in brand gestoken. Zoover het oog reikt branden de huizen en boerderijen, temidden van landerijen, die onder water zijn gezet. De inwoners met nog wat in de haast gered huisraad er naast. Een triest gezicht. Den eersten tegenspoed ondervinden wij in Amersfoort. Treinen gaan niet meer, bussen, trams of andere vervoermiddelen gaan evenmin naar Amsterdam. Ook huurauto's kunnen wij niet krijgen, die mogen op bevel van het militair gezag de garages niet uit. De openbare telefoon op het Stationsplein functioneert niet meer.

Daar staan wij nu, vóór het station. Er boven groote Duitsche bommenwerpers, hevig beschoten door ons afweergeschut. Wij voelen ons hier heelemaal niet op ons gemak, pal voor zoo'n belangrijk knooppunt van spoorwegen. Als wij dan toch niet verder kunnen, dan maar weer terug naar Putten, al gaat dit met tegenzin. Weer met de bus langs de nog steeds felbrandende huizen. De familie stapt uit in Putten, zelf ga ik door naar Harderwijk, mogelijk bestaat er nog een kans om weg te komen over de Zuiderzee. Doch ook deze hoop vervliegt in rook, want de boot, die in normale tijden reeds binnen moest zijn, is nog steeds niet in zicht, dus of niet vertrokken of door de Regeering

opgevorderd. Weer terug naar Putten, doch onderweg nieuwe tegenslag, de bus gaat slechts tot Ermelo en het laatste stuk moet te voet worden afgelegd. Er zit voorloopig niets anders op dan in Putten te blijven.

De bakker, slager, kruidenier krijgen bezoek van ons, ook de groenteman. Bij den laatsten hebben wij geluk. De man komt juist terug met zijn leege bestelauto uit Amersfoort en biedt aan ons naar Amsterdam te rijden. Inmiddels is het ruim drie uur in den middag geworden. Wij laden alles in den open groentebak, gaan zelf op koffers en pakken zitten en begeven ons met onze inkoop, aardappelen, groente, vleesch en kruidenierswaren naar Amsterdam. Het begint al direct. De weg is versperd, en wij moeten een omweg maken over een zeer slechten mullen zandweg. Onderweg herhaaldelijk contrôle door militairen en politie. Er passeeren ons honderden burgers op fietsen, wagens, en auto's. De zelfde droeve stoet zooals wij die zagen in de nieuwsbladen van gevluchte burgers uit Finland. Nijkerk en Hoevelaken worden geëvacueerd en als wij later door deze plaatsen rijden, zijn ze reeds vrijwel uitgestorven. In Amersfoort branden de huizen nog steeds. De contrôle is overal zeer scherp, en na nog heel wat oponthoud en wachten bereiken wij eindelijk om half zeven Amsterdam.

G. SCHUITMAKER.

Ermelo, 9 Mei 1940.

Kampeeren op de Veluwe is heerlijk, vooral als je geen schoolzorgen hebt en je eigen baas bent. De postbode komt voorbij; „U is mijnheer E.?” 8 uur 'sochtends. Een expresse brief, die mij in korte bewoordingen mededeelt, dat ik terstond dien terug te komen, wanneer ik er prijs op stel nog tijdig met mijn inkoop klaar te komen voor mijn aanstaande reis naar Indië, met de „Johan van Oldenbarnevelt”. Ik loop naar mijn vriend toe, die mij verbaasd aankijkt. Nadat hij ook de brief gelezen heeft en wij gezamenlijk tot de conclusie zijn gekomen, dat de toestand „buitengewoon kritiek” moet zijn geworden, welk feit ons tijdens ons verblijf op de eenzame Veluwe, waar wij onze tenten hadden opgezet, volkomen was ontgaan, pakken wij ons boeltje, gaan naar onze fietsen en verdwijnen tenslotte in racevaart in Zuidwestelijke richting.

Bij Nijkerk nemen we afscheid van elkaar. Mijn vriend gaat door naar Amersfoort, ik zet koers naar Haarlem. 's Avonds

laat kom ik bij mijn voogd aan en verneem, dat mijn vader twee keer van Soerabaia uit had opgebeld en gelast heeft, dat ik dadelijk, met de volgende boot dus, naar Indië moest vertrekken. Den volgenden morgen om drie uur schrik ik wakker. Er wordt met scherp geschoten ! Ik kleed mij snel aan, vlieg naar beneden en krijg tot mijn ontsteltenis te hooren, dat Duitschland ons land is binnengevallen. Vanuit het Kennemerlyceum, waar ik op school zit, bereikt mij de mededeeling, dat ik mij zoo gauw mogelijk bij de Directie van den Ordonnancedienst moet vervoe-gen. De school moet omgetooverd worden in een hospitaal. Het is verwonderlijk, hoe kalm en rustig men is. Per fiets rijd ik naar de diverse dames en heeren, die ik moet waarschuwen om te komen assisteeren bij het metamorfoseeringswerk van onze school.

Bijna overal wordt aan dit appel terstond gehoor gegeven en ziedaar, van de 573 leerlingen van het Kennemerlyceum ver-schijnen er 300. Men tijgt met opgewektheid aan het werk en na zeven uren zwoegen zijn alle banken losgeschroefd en de, thans leege leerzalen klaar voor den ambulancedienst.

Wanneer ik thuis kom, hoor ik, dat er misschien nog kans zal zijn naar Indië te vertrekken ; ikzelf had al iedere hoop daarop opgegeven. De volgende ochtend komen wij bij het Scheepvaarthuis aan.

E. EICHHORN.

Den Helder.

Te plus minus vier uur in den morgen werden wij opge-schrikt door vliegtuig-geronk. Aangezien dit wel eens meer voorkwam in den Helder dachten wij niet anders dan aan militaire oefeningen, doch spoedig zou blijken, dat het bittere ernst was.

Tien minuten later waren wij allen uit bed, daar het vliegtuig-geronk en de schoten van het afweergeschut niet van de lucht waren.

Door het bovenraam zagen wij dan ook diverse groepen vliegtuigen rondvliegen. Door de straten reden de militaire vrachtauto's, die de soldaten van huis haalden, die den vorigen avond, zooals gewoonlijk, naar huis gegaan waren.

Ook de marine-menschen zag men hun schepen opzoeken.

Plotseling zagen wij een groot Duitsch vliegtuig laag over de huizen vliegen in de richting van het Marsdiep, waar het twee parachutes met magnetische mijnen liet vallen.

Eenige oogenblikken later stortte het toestel brandend om-laag, neergehaald door het afweergeschut.

Te plus minus acht uur klonk het luchtalarm, wij zagen diverse Duitsche toestellen in gevecht gewikkeld met de onze, waarbij naar men zegt zes Duitsche toestellen neergehaald zijn.

De aanval was waarschijnlijk op het vlieggkamp de Kooi gericht, maar werd schitterend door ons afgeslagen.

Dien ochtend heeft het luchtalarm diverse malen geklonken, waarbij men de Duitsche toestellen hoog in de lucht zag voorbij trekken, beschoten door het afweergeschut.

Te plus minus twaalf uur zag men even buiten den Helder een zware zwarte rookzuil traag omhoog stijgen; allerlei gis-singen werden gemaakt, doch spoedig drong de waarheid door, het vlieggkamp de Kooi was door een bom getroffen, waardoor eenige hangars in brand waren geraakt.

De brand was echter spoedig gebluscht. In de loop van den middag, toen wij bezig waren met pakken om bij een eventueele evacuatie het noodige mede te nemen, werden wij plotseling twee maal achteréén opgeschrikt door een ontzettenden klap, waar-door de huizen stonden te trillen. De oorzaak hiervan werd bekend gemaakt.

De marine bleek de twee magnetische mijnen, die 's morgens door het Duitsche toestel waren uitgeworpen, onschadelijk ge-maakt te hebben.

Hoewel de nacht rustig is verlopen zijn wij met een bang voorgevoel naar bed gegaan, aangezien het lang niet denkbeeldig was, dat er een nachtelijke aanval op onze marinebasis zou worden ondernomen.

Te acht uur 's morgens zijn wij per auto naar Amsterdam vertrokken.

Toen wij langs het vliegveld de Kooi reden, stond er nog slechts één hangar, doch rond om het vliegveld stonden onze vliegtuigen startklaar tusschen de wrakken van verbrande en neergehaalde vliegtuigen. De Kooi was nog steeds in ons bezit.

Later vernamen wij nog, dat nagenoeg alle emplacementen en werkplaatsen, door onze eigen menschen opgeblazen zijn. De persoon, die daarmede belast werd, zou deze daad met zijn leven hebben betaald. Zijn naam is helaas niet bekend.

M.

Friesland.

Slechts een zeer gering aantal personen, die zich tijdens het uitbreken der vijandelijkheden in de Noordelijke provinciën

bevonden, wisten Amsterdam tijdig genoeg te bereiken, om zich op de „Johan de Wit” te kunnen inschepen.

De zeer groote moeilijkheden, die moesten worden overwonnen, blijken wel het sterkst uit het reisverhaal van de familie de Jong, die zich op 10 Mei te Leeuwarden bevond, waar in den vroegen morgen bekend werd, dat de Duitschers Nederland waren binnengevallen.

Men merkte hiervan in Friesland's hoofdstad aanvankelijk zeer weinig en dien eersten dag werden ook slechts drie vijandelijke vliegtuigen gezien, welke echter zonder meer doorglogen. Het luchtafweergeschut heeft er nog op geschoten, doch de doelen werden niet geraakt.

Wel was er bijna een ongeluk gebeurd met een der afgevuurde granaten. Deze ontplofte namelijk niet in de lucht en viel terug op de stad. Het projectiel rukte bij een voorbijganger de mouw van zijn jas af, doch de man zelf bleef ongedeerd.

Aan de grenzen werd deze eerste oorlogsdag blijkbaar hevig gevochten, in de ziekenhuizen werd in allerijl plaats gemaakt, door de burgerpatiënten zooveel mogelijk naar particuliere woningen over te brengen. Evenals in Sneek, Harlingen en andere plaatsen werden hier de gewonden ondergebracht, waarvan er in grooten getale aankwamen.....

Hoe het echter verder aan het front stond wist niemand, want de radio riep geen berichten om.

De heer De Jong probeerde inmiddels de stad te verlaten, teneinde naar Amsterdam te komen, waar hij reeds eerder in bespreking was geweest om passage voor Indië te boeken. In verband hiermede lagen de passen der familie ook op het Scheepvaarthuis in Amsterdam. Het eenige waardevolle document dat men bezat was een brief van de S. M. „Nederland”, waarin bevestigd werd dat passage zou worden geboekt. Deze brief heeft later zeer goede diensten bewezen.

Leeuwarden bleek echter hermetisch afgesloten voor het vervoer van burgers. De treinen werden, indien ze al vertrokken, uitsluitend voor het vervoer van militairen gebruikt. Daar de bruggen over de (Geldersche) IJssel waren opgeblazen, kon men dus niet per auto of trein via Overijssel naar Amsterdam komen, terwijl de weg over den Afsluitdijk door militairen bezet was en voor burgers verboden. De bootverbindingen via Waddenzee of IJsselmeer waren stop gezet, zoodat ook hier geen uitweg zou zijn, als men de kust zou hebben kunnen bereiken.

Toen om 8 uur des avonds een radiobericht bekend maakte, dar er nog één mailschip naar Indië zou vertrekken, is de familie toch per auto vertrokken. De hutkoffers, welke reeds gepakt stonden voor de terugreis, moesten achterblijven en men kon slechts twee koffers en wat wollen kleeding voor de kinderen meenemen.

Per taxi werd in vier uren naar Hindeloopen gereden, waar echter geen enkele verdere verbinding mogelijk bleek. Er was ook geen hotel, doch de bevolking bleek zeer gastvrij.

Een politie-agent heeft het gezin in zijn woning opgenomen en is er des avonds ook met den heer De Jong op uit gegaan om een visscher te zoeken, die wilde oversteken naar Medemblik. Een andere haven kon men niet meer bereiken, want overal waren de toegangen reeds door gezonken lichters en schepen geblokkeerd en de havenwerken vernield. In de meeste Friesche havens had men deze maatregelen ook reeds genomen, doch in Hindeloopen nog niet.

Zaterdagmorgen om half vijf, bij het aanbreken van den dag, is de familie toen met een visschersboot naar Medemblik overgevaaren, voor den prijs van f 150. Deze hooge prijs was bedongen, omdat er veel risico aan den tocht verbonden bleek te zijn, zoodat de eigenaar van de boot zelfs de opmerking maakte: „Ik weet dat ik wegga, maar ik weet niet of ik ooit nog terugkom!”

De zeereis verliep vrij rustig. Wel zag men een enkele maal vliegtuigen en ontmoette men mijnenleggers, doch hiervan werd geen hinder ondervonden. Het was prachtig weer, en indien de reden tot deze reis er niet een was geweest van zoo'n droevigen aard, zou men zich op een pleziertochtje hebben gewaand.

Enthousiast was de heer de Jong over de prachtige houding van burgerlijke en militaire autoriteiten te Medemblik. Bij aankomst aldaar, werd de boot onmiddellijk onder militaire bewaking gesteld, doch op het toonen van de brief der Stoomvaart Mij. „Nederland”, bleek een bevelvoerende luitenant direct bereid alle maatregelen te treffen, die de familie de Jong dichter bij haar doel zouden kunnen brengen.

Men mocht van boord gaan en werd door de bewoners van het stadje zeer hartelijk ontvangen. Overal leefde men met de vluchtelingen mee, er niet aan denkend, dat ook over die streek wel eens het groote oorlogsleed zou kunnen komen. Dien dag was het er trouwens rustig en kalm.

Dank zij de medewerking van den burgemeester en den

luitenant kon men spoedig doorreizen en de burgemeester stelde op den brief nog een verklaring dat Amsterdam het eindpunt der reis was.

Bij het vertrek uit Medemblik werd door sommige bewoners nog opgemerkt, dat men toch vooral voorzichtig moest zijn en niets met de kinderen moest riskeeren. Mocht er gevaar dreigen, dan kon de familie De Jong het best gauw naar Medemblik terugkomen — daar was immers toch alles veilig....

Geheel anders dan in Zuid-Holland, werden ten Noorden van Amsterdam vrijwel geen oorlogstafereelen ontmoet. Wel werd men onophoudelijk gecontroleerd en moesten tallooze malen de koffers voor onderzoek worden geopend. Bovendien waren de wegen vol koeien, die volgens een bepaald evacuatie-schema werden weggeleid. Zodoende was het dien dag nog moeilijker rijden op die wegen, dan op de, om hun loslopend vee zoo welbekende, Atjehsche wegen, vertelde de heer de Jong.

Nauwelijks in Amsterdam aangekomen, maakte men reeds een aanval van een bommenwerper mede. Het toestel was zeer hoog komen aanvliegen en verschalkte op die manier den Lucht-wachtdienst, die geen alarm maakte.

Plotseling dook het naar beneden en het liet twee bommen vallen. Een kwam in het grachtwater terecht, doch de ander trof een huis op den Blauwburgwal, waar een vreeselijke ravage werd aangericht.

Het sein „luchtalarm” weerklonk pas na dezen aanval, doch het was al te laat. De machine werd weer omhoog getrokken en trachtte snel te ontkomen. Gelukkig bleek een Nederlandsche jager paraat te zijn om de achtervolging in te zetten en naar passagiers van het laatste mailschip later hoorden werd de vijand door het afweergeschut van het Centraal-station aan den overkant van het IJ neergeschoten.

Dergelijke oorlogstafereelen heett de familie De Jong in Friesland en West-Friesland echter niet meegemaakt. Wel hoorde men, dat in Friesland alle stations, seinhuizen en dergelijke belangrijke spoorweggebouwen door onze troepen in brand werden gestoken. Op den morgen van den roden Mei waren zij reeds gevuld met takkenbossen, waarover benzine werd gegoten, en des avonds, toen de vijand blijkbaar snel oprukte, hebben onze militairen alles in brand gestoken, om het verkeer voor den vijand te desorganiseeren.

In Amsterdam bleef men echter voortdurend attent op het luchtalarmsein, dat regelmatig weerklonk. De familie had zich

naar het Scheepvaarthuis begeven en moest daar vele uren wachten, uren, welke in het huis of in de schuilkelders werden doorgebracht, zonder dat men zich een moment durfde verwijderen, omdat dan wellicht bevel gegeven kon worden om te embarkeeren. Ook durfde men niet de stad in om zijn garderobe wat aan te vullen, want dan liep men het gevaar in een afgesloten stadsgedeelte terecht te komen, zoodat het Scheepvaarthuis niet meer kon worden bereikt.

Zondagmiddag om vijf uur werd eindelijk toestemming gegeven om aan boord te gaan. Terwijl men met het embarquement bezig was, weerklonk wederom luchtalarm en moest een ieder vluchten, doch gelukkig werden toen geen bommen geworpen en was het spoedig voorbij.

Het varen in oorlogstijd.

(Medegedeeld door leden van de bemanning).

Wij vertrokken 8 Augustus van Amsterdam met een motorvrachtschip met accomodatie voor plusminus 50 passagiers. Aanvankelijk had de reis een normaal verloop, via Antwerpen en Genua, door het Suezkanaal naar Belawan. Op het traject Suez-Belawan deed zich een geval van blindedarmontsteking voor. Door op uiterst vermogen te varen, kwamen we een dag eerder te Belawan aan, waar de operatie met gunstig gevolg plaats had.

Tevens vernamen we op bovengenoemd traject de oorlogsverklaring van Engeland en Frankrijk aan Duitschland, wat tengevolge had, dat ons schip inplaats van naar Amsterdam te vertrekken, in den dienst Java-New-York kwam. Deze reis duurt plusminus vier maanden en bij terugkomst op Java werd ik afgelost door een collega. Op orders van Amsterdam zou ik als passagier met de Marnix naar Genua vertrekken. Echter werd in dien tijd de Marnix opgelegd in Indië en werd de thuisreis gemaakt met het s.s. Simaloer. In verband met den abnormalen tijd werd met economische snelheid gevaren, d.w.z. met 10 mijlsvaart.

De misère begon te Port Said; drie dagen vastgehouden door de Contrabande Contrôle. In de Middellandsche Zee aangehouden door een Franschen destroyer, die orders gaf, dat we naar Gibraltar moesten. Het oponthoud te Gibraltar viel nogal mee, duurde maar een dag. Na Gibraltar was het steeds sloepenrol en de geheele bemanning liep dag en nacht met zwemvesten aan. Er viel echter niets bijzonders voor, totdat wij in Weymouth, aan de Zuidkust van Engeland, aankwamen. We werden daar 10 dagen vastgehouden; er werden 125 zakken koffie gelost en we kregen toen vrijgeleide om naar de Downs op te stoomen.

Op de Downs kwam de mededeeling, dat we via Boulogne en Duinkerken naar Holland moesten opstoomen. Toen begon de tegenslag eerst goed, door het lange oponthoud raakte de proviand op, tabak of sigaren waren er niet meer, spiritualiën waren ook niet meer voorradig en de stemming was beneden A.P. Tot overmaat van ramp kwam de mededeeling van den wal, dat we moesten wachten, want er waren op het traject

Boulogne-Duinkerken magnetische mijnen gestrooid. Na vijf dagen oponthoud, de vaargeul was in dien tijd van mijnen gezuiverd, konden we opstoomen, tegelijkertijd met nog meerdere Hollandsche en Belgische schepen. (De vloot had zich voor Boulogne uitgebreid tot meer dan 20 schepen). We hadden zoowat een 35 mijl afgelegd toen plotseling de order kwam: „Alles direct ten anker”. Later bleek, dat een paar mijl voor ons een Engelsch schip op een mijn geloopt was. We zagen later het wrak boven water steken. Nogmaals twee dagen oponthoud en de stemming werd er niet beter op; we vreesden n.l. de Pinksterdagen nog niet thuis te zijn. Eindelijk dan, na genoemde twee dagen, ging het op Vlissingen aan.

In verband met mijnengevaar was besloten om 's nachts niet te varen en Vrijdagmorgen op te stoomen naar Amsterdam. Er lagen ter reede te Vlissingen wel vijf en twintig schepen, allen te wachten om met daglicht te vertrekken. Allen waren in een opgewonden stemming, in het vooruitzicht morgen, na ruim negen maanden weder „thuis” te zijn. Helaas liep alles geheel anders. We zouden 's-morgens om 4 uur vertrekken, ik was zoodoende vroeg bij de hand en vernam van den stuurman van de wacht, het alarmeerende bericht, dat hij meende, dat er mijnen gestrooid waren door vliegmachines. We wilden dat eerst niet gelooven en dachten, dat het oefening was van de Hollandsche marine. Even later wees een collega mij echter op een vliegtuig, dat op een mijl afstand van ons, mijnen wierp, in den mond van de Schelde. Toen was alle twijfel weg en begrepen we, dat het ernst was.

Het bleek trouwens, al spoedig door opgevangen radio-berichten en door het waarnemen van vliegtuigen, waarop door luchtdoelgeschut en door hevig schieten van Hr. Ms. Sumatra geschoten werd, dat het oorlog was. In den loop van den morgen zagen we brandbommen vallen op de Mij. de Schelde, maar de brand werd gebluscht. Het vliegveld te Vlissingen was onbruikbaar gemaakt, hoorden we van den wal. In den voormiddag vlogen bommenwerpers over ons heen, gooiden bommen, maar niet één raakte een schip, allen vielen in het water. Later werden we beschoten met machinegeweevuur uit een vliegmachine. Een algemeen hoerageroep ging op toen we dachten, dat deze machine geraakt was, maar de held kon toch nog vluchten. Daar de schepen echter in den weg lagen, (de vliegtuigen vlogen n.l. laag tusschen de Hollandsche schepen door), zoodat ze niet goed beschoten konden worden, kregen

we orders van de Marine-autoriteiten om direct naar de Downs te vertrekken. Zoo was onze illusie van een gelukkig wederzien verkeken, we begrepen wel, dat thuiskomen voorloopig onmogelijk zou zijn. Het ergste was, dat we niets van vrouw, kinderen en verdere familieleden wisten, en nu nog niet weten. We leefden de eerste dagen in groote spanning en zaten dag en nacht voor de radio.

We zijn dan des nachts overgestoken naar de Downs, varende met paravanen, en zijn daar goed aangekomen. Op weg daarheen kwamen we meerdere Fransche jagers tegen, die op weg waren naar Vlissingen.

Ter reede van Vlissingen was nog een aardig intermezzo toen twee Engelsche jagers aankwamen, terwijl ze langs Hr. Ms. Sumatra voeren, stonden daar de Hollandsche Jantjes opgesteld en hieven een driewerf hoera aan.

Ons schip is vervolgens naar Londen opgestoomd en men is daar begonnen met lossen. Op de Downs waren reeds de nieuwe schepen der Mij. Zeeland gearriveerd en Hr. Ms. Heemskerck (een nieuw Nederlandsch oorlogsschip).

Te Londen vernamen wij, dat de Sembilan en de Johan de Witt op de Downs aangekomen waren. De gezagvoerder maakte te Londen bekend, dat er vier menschen op de Simaloer overcompleet waren, en er werd besloten, dat wij naar de Johan de Witt over zouden gaan, die inmiddels te Southampton was aangekomen.

Zoo zijn we dan nu op de Johan de Witt, varende om de Kaap naar Indië, onbekend met alles, Holland in een schim gezien en wanneer zullen we het wederzien en hoe??

Hier volgt een tweede verhaal:

De beruchte Vrijdagochtend werd ik 's nachts om één uur door mijn vrouw wakker gemaakt.

„Er is wat gaande op Schiphol Wim, er schijnen vliegtuigen te vertrekken”.

Ik vroeg haar of ze iets kon zien. „Neen alles is donker” antwoordde ze.

„Wel kind, ga dan weer rustig in je kooi liggen, en ga slapen”.

Echter kwart voor vieren zal het ongeveer geweest zijn, toen we beiden tegelijkertijd wakker schrokken door hevig motorgeronk van vliegtuigen, die over ons huis vlogen. Mijn eerste

gedachten waren, dat het Nederlandsche vliegtuigen waren, die terugkeerden. Plotseling echter begon het afweergeschut van Schiphol te werken, op hetzelfde moment begonnen onze ruiten en deuren te rammelen. De eerste bommen waren gevallen.

Ik ben nog nooit zoo vlug mijn kooi uitgekomen en keek oogenblikkelijk uit de ramen naar buiten, waar het nog vrij donker was. Opnieuw vlogen vliegtuigen over ons dak, deze kon ik ondanks de schemering duidelijk onderscheiden, de menschen kon ik er in zien zitten. Wat ik tot voor een paar minuten nog voor onmogelijk had gehouden werd mij nu duidelijk, het waren Duitschers. Groote grauwgrijze monsters met het bekende hakenkruis op den staart.

Weer vielen zware bommen, zoodat mijn vrouw en kind niet wisten waar ze blijven moesten, nooit zal ik dit vergeten. Ik durf er eerlijk voor uit te komen, dat ik zelf ook erg onder den indruk was, ik merkte dit maar al te goed bij het inschenken van een glas water, waarin ik valeriaan probeerde te druppelen ; ik geloof, dat het halve fleschje er op het laatst in zat.

Toen mijn vrouw en kind iets gekalmeerd waren ben ik weer naar boven gegaan om te kijken, want schuilkelders waren er bij mij in de buurt niet en trouwens, al waren ze er geweest, dan hadden we er toch niet meer naar toe kunnen loopen. Onophoudelijk vlogen nog steeds de Deutsche vliegtuigen uit de richting Haarlem, den Spaarnwouderweg volgend, welke vanaf Haarlem rechtstreeks naar Schiphol loopt. Langs dezen weg stonden ook een paar afweerkanonnen. Het geschut rond Schiphol stond hoofdzakelijk gericht op de startbanen, terwijl het vliegveld zelf onbruikbaar was gemaakt door zware betonnen ringen, zoodat landen voor vreemde vliegtuigen bijna tot de onmogelijkheden behoorde.

De Deutsche vliegtuigen vlogen nog steeds door, steeds weer nieuwe, welke zooveel mogelijk onder schot werden genomen. Vooral in den vroegen ochtend was de loop van de kogelbanen goed te volgen door hun vuurstraal, welke zij achter lieten. Eveneens was de vuurstraal der mitrailleurs uit de Deutsche vliegtuigen heel goed te volgen. Voor ongedekte soldaten zijn dit ware moordenaars.

De vliegtuigen vlogen zeer laag, niet hooger dan 50 meter waardoor zij uitstekend den beganen grond moeten hebben kunnen waarnemen met alles wat zich daarop bevond. Zij hebben zich dan ook hoofdzakelijk doen gelden bij de militairen, die daar lagen.

Het is mij een raadsel, dat er niet meerdere naar beneden zijn gehaald. Steeds weer zag je er onderdoor of overheen schieten. Slechts één vliegtuig heb ik zien vallen; deze is op den Vijfhuizerweg terecht gekomen. Men zei mij later, dat er twee naar beneden waren gehaald.

Op Schiphol zelf was, behalve aan de militaire hangars, weinig schade aangericht.

De Plesmanstraat echter, welke aan den anderen kant van den Spaarnwouderweg ligt, bij Schiphol, was geheel plat gebombardeerd. Aan het begin van deze straat stond een school die ingericht was als kazerne. Hierop was een voltreffer terecht gekomen, bijna oogenblikkelijk na de overrompeling. Er was echter geen soldaat meer in te vinden; ze waren allen reeds op hun post. Door dezen voltreffer waren diverse huizen op den Ringdijk ingestort en in brand gevlogen. De menschen, die daar woonden, waren echter reeds een jaar van te voren gewaarschuwd, zoodat ook hier het aantal slachtoffers gering was. De voltreffer op de Plesmanstraat heb ik duidelijk kunnen waarnemen. Een zware bommenwerper volgde weer de richting Spaarnwouderweg. Vlak bij het einde van dezen weg ligt de Plesmanstraat, welke hier bijna haaks oploopt. Hier maakte het vliegtuig een scherpe bocht, waardoor het bijna geheel op zijn kant kwam te staan en nu zagen we zes bommen nagenoeg tegelijkertijd uit het vliegtuig vallen, die als groote regendruppels neervielen en hun vernielingswerk volbrachten.

De geheele ochtend, tot 's morgens 7 uur, was dit bombardement doorgegaan en ononderbroken waren de bommen gericht op het nog intact zijnde afweergeschut. Steeds weer stond ons huis te dreunen en ieder moment dacht je dat het zou instorten, nooit zal ik dat kunnen vergeten. Niets gaf je meer om persoonlijke bezittingen, elk moment kon er ook een bom op ons huis vallen en je vroeg jezelf alleen maar af wat of je lot zou zijn.

Toen ik 's morgens om 8 uur op de bus stapte om naar de S.M.N. te gaan kwamen er tegelijkertijd ook vluchtelingen van Schiphol, lijkwit en stom geslagen zooals ik er waarschijnlijk zelf ook uitgezien zal hebben. 's Avonds thuis komende was alles afgezet en rondom ons lagen militairen. Dit gaf me zoo mogelijk een nog veel minder behaaglijk gevoel. Wij zijn dan ook 's avonds, evenals aan boord, geheel gekleed te bed gaan liggen.

Toen ik Zondagmorgen het huis verliet om naar de Johan de Witt te gaan was het een vreeselijke gedachte voor mij om mijn vrouw en kind in dezen toestand alleen te laten. Indien men dat niet persoonlijk heeft meegemaakt, weet men niet wat dat zeggen wil.

Zenuwachtig lachend zijn we van elkaar gegaan, waar anders dikwijls tranen stroomen. Immers mijn vrouw wist, dat ik de mijnenvelden in moest, waar mogelijk ook onderzeeërs en vliegmachines ons zouden opwachten. Misschien heeft ons dit Vrijdag-ochtend nog te pakken gehad, ik weet het niet.

Waar, hoe en wanneer zullen we elkander weerzien ???

Zoo zouden meerdere verhalen zijn op te teekenen, een goeden kijk gevende op het leven van den Nederlandschen zeeman. Het zijn gelukkig nog altijd dezelfde „jongens van Jan de Witt”, kalm, moedig en waarop men in noodgevallen voor honderd percent kan rekenen. En zoo nu en dan mopperen konden zij vroeger ook reeds!

Tot besluit van de verhalen van de bemanning volge hier, de moeilijkheden welke de linnenjuffrouw moest overwinnen, voor zij de Johan de Witt kon bereiken:

Enkele malen werd mij reeds gevraagd, te vertellen wat ik beleefde gedurende de dagen, voorafgaande aan mijn embarkement op 12 Mei jl. en hoewel ik mij eerst hiertegen verzette, omdat alles in mij weigerde, mij deze beelden weer voor den geest te roepen, meen ik nu toch niet meer achter te mogen blijven.

Welnu dan Ik woon in Den Haag, vlak bij Ypenburg. Ook wij werden Vrijdagmorgen gewekt door vliegtuiggeronk en ook wij geloofden, evenals alle anderen, niet aan de mogelijkheid van een oorlog. Het zal plus minus 7 uur zijn geweest toen wij rook zagen opstijgen uit de richting Ypenburg.

Hieruit maakten wij op, dat Ypenburg in brand stond. Vliegtuigen vlogen af en aan en uit het gedreun van de afweerkanonnen wisten we, dat het ditmaal ernst was. Den geheelen dag werd er op Ypenburg gevochten, dan was het in handen van de Hollanders en dan weer van de Duitschers. Het zou nu ook niet lang meer duren, of de eerste parachutisten zouden in Den Haag neerkomen.

Door de radio werden we gewaarschuwd voor de tactiek der Duitschers en zodoende waren niet alleen de militairen, doch ook wij voorbereid. Steeds weer verschenen zware bommenwerpers boven de stad en al spoedig volgde een hevig bombardement op de nieuwe kazerne op de Alkemadelaan. Een bom, die klaarblijkelijk bedoeld was voor den generalen staf, welke ondergebracht was in hotel Paulez, trof het huis van bewaring. Dit gaf een verschrikkelijke slag, zóó erg zelfs, dat in de kraaminrichting „Bethlehem” de ruiten sprongen. In het huis van bewaring waren verscheidene dooden. Dit was wel een heel erge straf voor de vergripen, waaraan deze menschen zich hadden schuldig gemaakt, maar ook in de kazerne waren veel slachtoffers. Onophoudelijk loeiden de sirenes. Wij zaten ontzettend in angst over mijn ouden vader, die aan het andere einde der stad woonde, doch het was ten strengste verboden voor 's middags 1 uur het huis te verlaten. Des namiddags hebben wij nogmaals getracht het huis te bereiken, maar wij konden niet zoover komen. Overal lagen militaire posten, straten waren afgezet, pleinen en bruggen versperd. Plotseling liepen menschen over de straat, twee Deutsche vliegtuigen waren door ons afweergeschut getroffen. Ik zag er een brandend neerstorten.

Mijn schoonzuster is doof en er was luchtalarm geblazen, toen zij zich juist op straat bevond. Een militair sommeerde haar om weg te gaan en na vier waarschuwingen, die ze niet hoorde werd met los kruit in de lucht geschoten. Heelemaal overstuur kwam ze bij ons binnenvallen. 's Avonds was de stad verduisterd; er werd bekend gemaakt, dat we ons na half negen niet meer op straat mochten vertoonen en we zaten maar wat bij elkaar, te beangst eigenlijk om naar bed te gaan.

Den volgenden morgen zal het ongeveer half elf zijn geweest, toen we de recruten van het vliegveld Ypenburg zagen terugkeeren. Menschen, die twee dagen geleden nog vroolijk en opgeruimd waren, zag ik zoo ellendig terugkeeren, dat het hartverscheurend was om er naar te kijken.

Nu daalden ook overal parachutisten; er werd omgeroepen, dat we vooral uit moesten kijken, want velen waren verkleed in Hollandsche uniformen. Toen ik thuis kwam was er een telegram van de maatschappij, dat ik naar Amsterdam moest komen, om Zondag te varen met een der mailschepen. Plicht is plicht en zoo ging ik met een taxi van huis om mijn familie goedendag te gaan zeggen. Bij de Loosduinsche brug werd geschoten, daar ergens op een dak waren parachutisten gedaald. Overal

vluchtten menschen de huizen binnen, militairen vielen plat op straat neer. De chauffeur en ik renden uit de auto en zochten ons heil, ieder in een ander huis. Ik nam, zoo verschrikt was ik, alleen een paar oude schoenen mee en liet mijn waardevolle papieren en geld in de auto liggen. Na een half uur werd alles weer vrij gegeven en reden we verder naar het Hoofdpostkantoor om een telegram te verzenden. Wat was het hier een drukte! Er waren wel 300 menschen, die trachtten te telegrafeeren; daarop te wachten was beslist onbegonnen werk en dus gingen we maar terug door dezelfde wirwar van militairen, barricades en straatgevechten.

Ook de Rijswijkscheweg werd door parachutisten onveilig gemaakt. De chauffeur manoeuvreerde de auto vlug in een zijstraat. Ik wilde nog naar familie in Voorburg, maar in de Prinses Mariannelaan, waar alles weer was afgezet, overviel me plotseling zoo'n angst, dat we rechtsomkeert maakten. In de Ketelstraat moesten we weer stoppen voor den burgerwacht. Men vroeg ons, waar we heen gingen. Terug konden we niet; iemand van den burgerwacht ging daarom met ons mee en trachtte de militairen aan het verstand te brengen, dat wij door moesten. Dwars over de Noordpolderkade was een loopgraaf gemaakt, waarin militairen lagen, die ons sommeerden de straat te verlaten. Wij verstonden dit eerst niet en er werd op ons geschoten. De chauffeur kreeg een schampschot in z'n arm en vluchtte een huis binnen; ikzelf viel plat in de auto neer, waar ik een minuut of vijf bleef liggen zonder dat ik mij durfde te bewegen. Vervolgens maakte ik voorzichtig de deur open en kroop op handen en voeten naar buiten, het trottoir op. Lukraak belde ik aan en vroeg zoolang te mogen schuilen. Na een half uur werd alles weer vrij gegeven en we werden door militairen naar huis gebracht, alleen ontmoetten we onderweg nog eenige hindernissen. In een huis aan de Vliet, bewoond door een moeder met 2 kleine kindertjes, drongen twee Hollandsche militairen met een mitrailleur naar binnen en stelden deze op het dak op; spoedig brandden de salvo's los, maar steeds bleken deze gericht op eigen vliegtuigen. Verkleede Duitschers? Hollandsche militairen kropen langs den dijk en beduiden de vrouw het huis te verlaten. Ze vluchtte met haar kindertjes en er volgde een verwoede vechtpartij. Als katten kropen de militairen verder, boven over den dakrand loerden twee paar oogen in doodsangst. De bezitters van deze oogen waren besloten hun leven zoo duur mogelijk te verkoopen. Ziekenauto's met

gewonde en gesneuvelde militairen reden af en aan. Vriend en vijand.

Zondagmorgen om tien uur vertrok ik van huis, juist toen er luchtalarm werd geblazen. In Voorburg, waar ik mijn familie nog wilde groeten, werden we iedere kilometer aangehouden voor contrôle. Waarheen de reis ging? Toen we antwoordden „Amsterdam”, hoopte men, dat wij die stad zouden bereiken, men wenschte ons goede reis. Leiden, weer stopten we, weer contrôle, steeds maar weer contrôle. Bij enkele posten vroegen militairen bij hen thuis de groeten te willen brengen en te zeggen, dat het hen goed ging. Aan een verzoek heb ik nog kunnen voldoen. Voor de anderen schreef ik aan boord een briefkaart. Het was erg moeilijk uit Leiden weg te komen. Eerst de derde poging gelukte. We gingen over de Meer en den nieuwen weg. Hier was het vrij rustig, alleen kreeg ik het gevoel, dat we 150 jaar terug leefden. Amsterdam leek een andere wereld en een reis daarheen een fantastische onderneming. Voorbij Haarlem op den nieuwen weg waren granaattrechters in het wegdek.

Toen moesten we ons weer legitimeeren, zeggen „Scheveningen”. De laatste maal op dezen tocht speelden we verstoppertje en arriveerden toen, doodmoe en half verdwaasd, aan het kantoor van de Mij. Nederland.

Stemmen uit het troepen-detachement aan boord van de „Johan de Witt”

Op 13 Mei 1940 vertrok in alle stilte het m.s. „Johan de Witt” te 4.30 uur in den namiddag uit Amsterdam naar Nederlandsch-Indië, slechts uitgeleide gedaan door weinige arbeiders aan de kade en een enkelen schildwacht, die met vasten tred en zonder lach op de lippen het emplacement op- en afmarcheerde.

Zooals men weet, brengt vrijwel elk Nederlandsch mailschip bij zijn tocht naar het warme Insulinde een detachement troepen van de Koloniale Reserve mede, dat doorgaans uit plus minus vijftig man onder leiding van een officier of onder-officier bestaat.

Ook het m.s. „Johan de Witt” vervoerde zoo’n detachement. Dit bestond niettegenstaande het feit, dat het oorspronkelijk twee en twintig man groot zou zijn, evenwel slechts uit elf personen. „De reden?” zult U zich misschien afvragen.

„Ergens in Nederland” zijn de andere elf achtergebleven. Zij moesten immers van heinde en verre komen: Koevorden, Nijmegen, Zeeuwsch-Vlaanderen, Wassenaar, Rotterdam, enz. en hoogstwaarschijnlijk hebben ze Amsterdam niet tijdig genoeg kunnen bereiken, omdat de eerste militairen bij het verschijnen op straat oogenblikkelijk werden ingerekend en in het Nederlandsche leger hun strijd moesten voeren tegen den meedoogenloozen vijand.

Het troepje Hollandsche jongens aan boord van de „Johan de Witt” dat aanvankelijk bestemd was om met de „Indrapoera” naar Nederlandsch-Indië te vertrekken, was — alvorens den grooten plas over te steken, zooals gebruikelijk — in het genot gesteld van veertien dagen transportverlof.

Op 10 Mei moesten allen zich te Aalsmeer bij hun Commandant vervoegen om van daaruit gezamenlijk de reis te aanvaarden. Hoewel de Kol. Res. feitelijk Nijmegen als standplaats heeft, is het korps reeds vanaf de mobilisatie te Aalsmeer in garnizoen.

In den nacht van 9 op 10 Mei evenwel werd Nederland in den oorlog gedompeld. De oorlog, die allerwegen schrik en beroering wekte, plannen vrijdelde en menigeen met handen in het haar liet staan.

Van het troepje van twee en twintig man bereikten, zooals gezegd, slechts elf Aalsmeer. En het waren deze elf man, die — vrijwel allen zonder eenig ander uitrustingsstuk dan hun uitgaanskleeding, of in militaire termen gesproken hun „eerste grijs” — het m.s. „Johan de Witt” wisten te bereiken, om naar hun bestemming getransporteerd te worden.

Hun uitrusting was overland naar de „Indrapoera” in Genua gezonden — waarmee de reis oorspronkelijk gemaakt zou worden — en dus niet in hun bezit gekomen. (Om hun niet van den ochtend tot den avond in hetzelfde costuum te laten loopen en ook om hun éenige uniform wat te sparen, liet de, hun begeleidende onderluitenant in Southampton voor hen een overall maken, waarin zij zich overdag gemakkelijker zouden kunnen bewegen).

Het behoeft geen betoog dat velen van dit elftal, waarbij er zijn afkomstig uit Amsterdam, Den Haag, Voorburg, Helmond, Apeldoorn en zelfs Friesland, om tot het eerste doel : Aalsmeer, te geraken, diverse wederwaardigheden hebben ondervonden, vooral ook in verband met de eerste oorlogsgebeurtenissen.

We hebben derhalve niet geschroomd eens een praatje met hen te maken en vernamen bij die gelegenheid de volgende bijzonderheden :

Na het genoten transportverlof was het oorspronkelijk reisplan als volgt :

Per autobus zouden wij uit Aalsmeer vertrekken naar Haarlem. In Haarlem zouden wij per trein naar Den Haag gaan en daar in de internationale trein naar Genua overstappen. De model-kisten met rijksgoederen, zooals Indische uniformen en verdere kleedingsstukken waren reeds vooruitgestuurd naar Genua en aan boord gebracht van de „Indrapoera”.

Door de Duitsche invasie kwam daar nu niets van en het zag er naar uit, dat wij heelemaal niet zouden vertrekken. Slechts de helft van het transport had kans gezien om terug te komen. De boottrein vertrok ook niet.

Zaterdagavond werden wij bij den kapitein ontboden, die ons vertelde, dat er nog een kleine kans bestond dat we vanuit Amsterdam per boot zouden kunnen vertrekken.

Dat was geen slecht nieuws voor ons, want daarvoor waren we toch bij de Kol. Res. gekomen. Het was alleen jammer, dat enkele jongens geen afscheid van huis hadden kunnen nemen,

en eenige zelfs heelemaal geen bagage bij zich hadden, maar dat bleven bijkomstigheden.

Zondagmiddag zouden we vertrekken en aangezien ik ook geen bagage had, moest ik nog trachten, die in Aalsmeer te krijgen.

Vanuit mijn woonplaats in Friesland was ik Donderdag al vertrokken en dat is juist mijn geluk geweest. Ik had nog eenige bezoeken af te leggen bij kennissen en familie in Soestdijk en had daarom den laatsten dag van mijn transportverlof vrij genomen.

Vrijdagmorgen bij het krieken van den dag verschenen tientallen Duitsche vliegtuigen boven Soestdijk en omgeving. De meesten vlogen meteen door, doch anderen trachtten het vliegveld Soesterberg te bezetten en bestookten het met machinegeweren. Het gelukte hun echter niet en al gauw staakten zij hun pogingen. Een dikke rookwolk steeg op, maar of het van een bom dan wel een neergeschoten vliegtuig was, viel door den grooten afstand niet te constateeren.

Vanzelfsprekend moest ik toen direct naar mijn standplaats terugkeeren.

Per fiets vertrok ik naar Baarn, maar er reden geen treinen meer. Op den Rijksweg Amersfoort—Amsterdam werd het verkeer geleid door de militaire politie. Een van hen hield een particuliere auto voor mij aan, waarmee ik tot Haarlem kon rijden.

Vanuit Haarlem ben ik deels per auto, deels loopende in Vijfhuizen aangekomen, waar een fortwachter van een aldaar liggend fort mij per motor naar den hoofdweg Heemstede—Hoofddorp bracht en toen was het gemakkelijk genoeg om verder per auto naar Aalsmeer te komen. Mijn koffer had ik echter in Soestdijk achtergelaten en wel omdat ik dacht weer in het Hollandsche leger geplaatst te zullen worden en het tevens vrij lastig was hem mede te nemen.

Toen we echter Zaterdag's hoorden dat wij misschien toch nog naar Indië zouden vertrekken verzocht ik den kapitein, om mijn koffer uit Soestdijk te mogen halen. Een collega van mij uit Utrecht moest ook nog bagage halen en samen zouden we dan naar Utrecht gaan.

Eerst wilde de kapitein er weinig van weten omdat het risico te groot was dat wij niet weer terug zouden kunnen komen. Tenslotte werd het toegestaan onder voorwaarde dat wij zoo gauw mogelijk terug moesten zijn.

Een taxi konden we wel krijgen maar de garagehouder wou zelf niet meegaan, hetgeen echter geen bezwaar was daar mijn collega zelf chaufffeeren kon.

Langs binnenwegen en zonder eenmaal gecontroleerd te zijn kwamen we in Utrecht tegen het vallen van de duisternis aan.

Op den Amsterdamschen straatweg waren eenige parachutisten in de boomen blijven hangen en dood naar beneden gehaald.

Eenmaal in Utrecht aangekomen, vertrok ik per fiets naar Soestdijk en werd ettelijke keeren gecontroleerd. Onderweg vernam ik van een op post staanden wachtmeester dat even tevoren vier Duitschers na achtervolging waren neergeschoten.

Soestdijk was reeds voor de helft geëvacueerd en op den Soesterbergschen straatweg werden alle fietsen door het Rijk opgevoerd. Zoover behoefde ik niet te gaan.

Mijn koffer was er nog en 's morgens vroeg vertrok ik weer naar Utrecht en vandaar per auto naar Aalsmeer. Zondagmiddag om vijf uur werden we bijeengetrommeld en hoorden, dat wij direct gingen vertrekken.

De laatste formaliteiten werden vervuld en om zes uur vertrokken wij per gesloten vrachtauto naar Amsterdam waar op de Javakade de „Johan de Witt” gereed lag. Daar kwam ook de onderluitenant van Weele bij ons, die aan boord onzen commandant werd.

L.

De ervaringen van anderen zijn in vele gevallen analoog. Elke militair, die zich op straat vertoonde werd aangehouden, en hun mededeeling, dat zij bestemd waren voor uitzending naar Nederlandsch-Indië, werd genegeerd. Niet alleen dat, maar hun uniform is in Nederland niet bekend, zoodat zij in verband met de aanwezigheid van vele parachutisten in Nederlandsche uniformen, bovendien als Duitschers geïnterneerd dreigden te worden. Gelukkig niet meteen neergeschoten! Bovendien dragen ze petten met een knoop voorop welke veel overeenkomst heeft met de Deutsche petten.

Ook zijn er meerderen, die geen afscheid van hun ouders hebben kunnen nemen, zoodat die niet beter weten, of hun zoon is ergens in Nederland ingedeeld en vecht misschien aan de grens.

Eén hunner wist nog vlug naar huis te komen, maar vond daar een briefje van zijn vader, welke onderofficier bij de marine is, dat deze naar zijn post in Den Helder was vertrokken. De zoon legde er nu maar zijn briefje bij, dat hij naar Indië was vertrokken.

Verder hebben ze allen verhalen van neerstortende vliegtuigen, bommen, vlammenzeeën, rookpluimen, kanongebulder en projectielen, die hoog in de lucht ontploften.

Een Hagenaar maakte het treffen van de Hollandsche en Duitsche troepen op den weg Wassenaar—Haagsche Schouw mede en eveneens de aanvallen op de vliegvelden Ypenburg en Ockenburg.

Laten wij hem dus aan het woord :

Ypenburg in den vroegen ochtendstond, hel-overgoten door de zonnestralen! Circa veertien vreemde vliegtuigen cirkelen op geringe hoogte boven het vliegveld en beginnen het te bestoken met zeer zwaar mitrailleurvuur, om aldus vrij baan te maken voor de tallooze parachute-troepen die op komst zijn.

Wanneer aldus de Hollandsche verdedigingspunten gedurende eenigen tijd duchtig bestookt zijn, naderen tallooze andere groote, zilvergrijze vogels in de lucht, die bij honderden over het vliegveld heen vliegen en hun kostbaren last, namelijk parachutisten, uitwerpen.

Hun aantal is legio! Soms dalen er wel driehonderd tegelijk. Weliswaar worden zij hevig door de Hollandsche troepen beschoten, doch niettegenstaande dat slaagt een zeker percentage er toch in ongedeerd den grond te bereiken. De gelanden voegen zich ijlings bij elkaar, om zodoende een front te vormen en op te trekken tegen de aanwezige troepeneenheden. En zoo duurt het niet lang of Ypenburg is in een waar slagveld herschapen.

Een woord van hulde voor de taaie Hollandsche verdediging is zeer zeker op zijn plaats, want de hardnekkige, vaak wanhopige weerstand der Hollandsche jongens resulteert in een overwinning, waardoor de Duitsche troepen de bezetting van Ypenburg op moeten geven. Dat talrijke dooden en gewonden (die naar Rijswijk en Voorburg getransporteerd werden) te betreuren zijn, behoeft geen betoog.

De aanval op het vliegveld Ockenburg — oorspronkelijk een sportterrein, dat eveneens in de nabijheid van Den Haag ligt — was al even weerzinwekkend. Hoe de Duitschers geweten hebben, dat Ockenburg een militaire vliegbasis was, is

onbegrijpelijk, want dit feit was zelfs vele Haagsche inwoners onbekend.

Naderhand oprukkende Limburgsche troepen wisten het vliegveld, dat aanvankelijk door de Duitschers werd ingenomen, weder op den vijand te heroveren en boekten daarmee een welverdiend succes.

Ook de slag aan den weg Wassenaar — Haagsche Schouw was meer dan verschrikkelijk! Woorden kunnen slechts een zeer flauw beeld geven van de werkelijkheid en misschien is het zelfs beter er maar het zwijgen aan toe te voegen en te trachten een zóó wreede herinnering, zoo mogelijk, uit het hart te bannen.

Wat de parachute-troepen betreft, kan nog het volgende gezegd worden. Zij waren over het algemeen uitstekend uitergerust. Veelal bestond hun wapenuitrusting uit niet minder dan een mitrailleur, drie pistolen en een groot kapmes, terwijl sommige parachutisten zelfs een opvouwbare fiets of een op-pompbare rubberboot met zich medevoerden. Bovendien droegen velen, zooals uit betrouwbare bron werd vernomen, op het bloote lichaam nog een stalen pantserplaat. Van niet te

onderschatten beteekenis was het feit dat het meerendeel der parachutisten in Hollandsch uniform was gestoken, zoodat vriend en vijand elkaar veelal niet konden onderscheiden, hetgeen aanleiding gaf tot de meest weerzinwekkende- en hartverscheurende tooneelen.

Onder het troepen-detachement, aan boord van het m.s. „Johan de Witt”, bevonden zich ook een tweetal jongemannen uit Helmond afkomstig. Daar zij de reis tezamen aanvaardden, vertoonen hun belevenissen analogie en kunnen wij derhalve volstaan met het relaas door één van hen gegeven.

Toen hij om vier uur 's morgens zijn huis verliet, werd hij op straat aangehouden door militaire politie. Na mededeeling te hebben gedaan van het feit dat hij naar Indië zou worden uitgezonden en zich derhalve te Aalsmeer bij zijn commandant moest melden, liet men hem zijns weegs gaan.

Op het gemeentehuis verschaftte men hem die documenten, welke hem van nutte konden zijn bij zijn poging om Aalsmeer te bereiken.

Aangezien alle verbindingen vanuit Helmond geblokkeerd waren, besloot hij het zekere voor het onzekere te nemen en legde den weg Helmond—Eindhoven—Best grootendeels te voet af. Om acht uur in den morgen bereikte hij Best.

Bij zijn tocht zag hij, dat alle bruggen over de Zuid-Willemsvaart, die dwars door Helmond loopt, door Hollandsche militairen waren opgeblazen. Ook de verbindingswegen had men geblokkeerd door locomotieven dwars op de rails te zetten.

In Best gelukte het hem een taxi aan te houden, die hem naar Den Bosch transporteerde. Een gelukkige omstandigheid was het, dat uit Den Bosch een militaire trein van niet minder dan twintig wagons, naar Utrecht zou vertrekken. Deze trein, welke uitsluitend voor militairen bestemd was, vertrok met vier (zegge en schrijve vier!) personen. Onderweg werd hij herhaaldelijk beschoten door Deutsche vliegtuigen, die hier en daar door afweergeschut werden verjaagd. De beschietingen door de Duitschers hadden geen enkel resultaat, want de trein bereikte zonder eenige beschadiging zijn plaats van bestemming.

Uit Utrecht vertrok een andere trein naar Amsterdam. Deze reis verliep zonder incidenten en éénmaal in Amsterdam aangekomen, kostte het betrekkelijk weinig moeite ook nog Aalsmeer te bereiken.

De volgende mededeelingen ontvingen wij van iemand, die vanuit Apeldoorn Amsterdam trachtte te bereiken.

Nauwelijks buitengekomen werd hij door de militaire politie aangehouden en medegenomen naar de Willem III-kazerne, alwaar hij ingedeeld werd bij den motordienst.

Aangezien men er in Apeldoorn reeds spoedig van was doordrongen, dat het moeilijk — zoo niet onmogelijk — zou zijn, den vijand op een afstand te houden, besloot men alle aanwezige goederen zooals uniformkleeding, lederen broeken, enz., een waarde van ongeveer f 50.000.— vertegenwoordigend, in brand te steken, opdat zij toch vooral niet in vijandelijke handen zouden vallen.

Nog meerdere militaire maatregelen werden getroffen. Zoo werden de bruggen — waar noodig — opgeblazen. Over het algemeen hadden de daartoe vereischte werkzaamheden een vlot verloop, met uitzondering van die, welke moesten leiden tot het vernietigen van de brug over het Apeldoorn—Dierenkanaal. De brug zelf werd slechts gedeeltelijk beschadigd, terwijl daarentegen een aangrenzend huis geheel en al in de lucht vloog. Een tweede lading dynamiet was echter voldoende om deze brug volkomen te vernietigen.

De vrijwel hopelooze toestand te Apeldoorn was aanleiding dat men bovengenoemden militair toestemming verleende om de reis naar Aalsmeer te aanvaarden, teneinde zich daar bij zijn Commandant te voegen.

Bij gebrek aan enig vervoermiddel werd de tocht tot Milligen gedeeltelijk per fiets, gedeeltelijk te voet afgelegd. Vandaar kon hij met een militair escorte mede tot even vóór Amersfoort, vanwaar weer een gedeelte te voet moest worden afgelegd.

In de onmiddellijke nabijheid van Amersfoort kwam men groote bevolkingsgroepen tegen, die bezig waren te evacueeren. De aanblik was triest en troosteloos. Sommigen verlieten de stad met niet meer dan een klein handkoffertje. Anderen aanvaardden den droeven uittocht per fiets. Soms ook kwam men een bakfiets tegen, volgeladen met eenig huisraad, een bed en dekens. Boerderijen in den omtrek waren door militairen in brand gestoken, teneinde te voorkomen dat zij dekking aan den vijand zouden bieden. Het rumoer en het tumult van den oorlog was dus ook hier doorgedrongen en had de anders zoo landelijke omgeving in een chaos herschapen.

In Amersfoort werd een nieuw militair escorte gevormd,

bestaande uit niet minder dan veertig auto's. Men had gedacht den Amersfoortschen weg, richting Amsterdam, te kunnen volgen, maar het bleek, dat deze geheel gebarricadeerd was met over den weg liggende boomen. Men stond voor de vraag : over de hei gaan, of den tocht staken.

Men verkoos het eerste. Rijdend over de hei, werd de colonne evenwel van beide zijden door Duitsche vliegtuigen beschoten. Men was derhalve gedwongen, de auto's tusschen de langs den weg staande boomen te parkeeren en zelf dekking te zoeken. Zoodra het terrein weer eenigszins veilig was, vervolgde men den moeizamen en gevaarlijken tocht. Edoch, de vijandelijke vliegtuigen keerden herhaaldelijk terug en tot driemaal toe werd men gedwongen de wagens in veiligheid te brengen en tot dekking toevlucht te nemen.

Ondanks de schier onoverkomelijke moeilijkheden mocht men toch het genoegen der overwinning smaken en tegen zes uur in den namiddag Zeist bereiken. Hier werd halt gehouden. De aanwezige militairen werden er ingekwartierd en vonden er een hartelijke ontvangst.

Het hierboven vertelde vond plaats op den 10en Mei 1940. De daarop volgende dag was er één van verschrikking en ellende. Om twaalf uur 's middags daalden in de omgeving van Zeist de eerste Duitsche parachutisten. Het waren er slechts weinigen. Oogenblikkelijk werd order gegeven ze neer te schieten. Eén parachutist daalde dood neer, een tweede werd opgevangen op een bajonet, drie anderen slaagden er in levend den grond te bereiken, maar werden onmiddellijk aangevallen en gedood.

Talrijke auto's reden Zeist binnen. Er waren erbij, die gedeeltelijk stukgeschoten waren; er waren er ook vol gewonden, bespat met bloed en modder, en ook vol dooden. Deze auto's waren afkomstig van de IJssel-linie en bevatten deels teruggetrokken troepen, deels gevluchte Hollandsche krijsgesvangenen.

Wat men toen te hooren kreeg, grensde aan het ongeloofelijke. Van een heele compagnie, bestaande uit honderdvijftig tot tweehonderd man, waren slechts twaalf overgebleven. Een compagnie infanterie was gereduceerd tot drie man. Men vertelde, dat er onder de parachutisten jongens van 17 jaar waren, die huilend bij hun mitrailleur stonden en desniettegenstaande schoten, met den moed der wanhoop, om eigen lijfsbehoud. Ook Duitsche dienstmeisjes — vroeger in Holland

werkzaam — schijnen medegedaald te zijn, om de parachutisten den weg te wijzen.

Wij willen U de rest van deze mededeelingen besparen en zullen onzen jongeman verder vergezellen op zijn tocht naar Aalsmeer.

Tegen één uur in den middag vertrok hij — dank zij de hulp van eenige officieren — per taxi naar Aalsmeer. De moeilijkheden welke hij echter nog moest ondervinden, alvorens veilig en wel het doel van zijn reis te bereiken, waren legio.

Onderweg werd hij herhaaldelijk aangehouden, hetzij door de militaire politie, hetzij door overige militaire posten. Hierbij bleek, dat de meeste Nederlandsche militairen het uniform van de soldaten der Koloniale Reserve niet, of ternauwernood, kenden. En daar onze reiziger als eenig identiteitsbewijs slechts een verlofpas bezat, leidde dit vaak tot allerlei ongewenschte complicaties.

In de buurt van het fort Muiderberg twijfelde men zelfs zóó zeer aan zijn Nederlander-zijn, dat men hem naar het fort meevoerde, alwaar hij aan een ernstig kruisverhoor werd onderworpen. Zelfs toen was men nog niet overtuigd en achtte men het noodzakelijk hem onder bewaking van een gewapend korporaal naar Aalsmeer te transporteeren. Deze laatste geleidde hem in de kazerne voor zijn Commandant en eerst na confrontatie was men ten vòlle overtuigd.

Met dit laatste incident was het einddoel, Aalsmeer, — zij het ook met een dag vertraging — bereikt.

Wij schrijven Zondag, 12 Mei 1940. Met heel veel moeite zijn elf Hollandsche jongens erin geslaagd Aalsmeer te bereiken, in de hoop dat er zich nog één of andere gelegenheid zal voordoen om Nederlandsch-Indië te bereiken.

De kans is er, maar zekerheid? Er is nog niemand, die hen diè kan geven.

Om vier uur in den namiddag wordt bevel gegeven, zich gereed te maken. Een angstige spanning maakt zich van allen meester. Wat zal hun lot zijn? Het front? Of misschien toch naar Indië?

En het is met een zucht van verlichting, wanneer zij tenslotte vernemen, dat de reis naar Amsterdam gaat, om zich daar in te schepen aan boord van het m.s. „Johan de Witt”, dat de moeilijke reis naar Insulinde zal aanvaarden.

Van de begeleidende onderluitenant ontvingen we de volgende mededeelingen :

Oorlog. Duitse inval. Dat waren de eerste gedachten, die opwelden toen we op 10 Mei 's morgens om ongeveer 4 uur werden gewekt door geronk van vele vliegtuigen en oogenblikkelijk daarop volgde mitrailleurvuur.

Ernstig stonden de gezichten van hen, die we op straat zagen verschijnen en van hen die een hooge standplaats op de daken der huizen hadden gekozen.

Wat was het doel der invallers ? Waar wilden ze neerstrijken en hun last van menschen of bommen laten vallen ? Allen verdwenen in Westelijke richting. Spoedig bleek dat het vliegveld Valkenburg, nog niet eens geheel gereed, hun doel was. Eenige uren later werd daar reeds hevig gevochten.

In afwachting van terugzending naar Indië, genoot ik juist van een toegestaan verlof, doch nu riep de plicht me weer terug en het was zaak zoo spoedig mogelijk in Aalsmeer te komen. Op de groote verkeersweg Den Haag—Amsterdam was alles nog zeer rustig. Wel waren om de 100 meter militaire auto's dwars op de rijbaan geplaatst, zoodat de weg niet als startbaan voor vliegtuigen kon worden gebruikt en waren op de viaducten mitrailleurs opgesteld, doch overigens was alles nog rustig. Zoo nu en dan hield een militaire patrouille me aan en werd me verzocht mij te legitimeeren. Dat ging met een rijbewijs behoorlijk vlot en zoo kon ik me 's morgens om half zeven melden bij den commandant der Kol. Res.

Toen kwam de verrassing, want het bleek, dat verlofgangers telegrafisch zouden worden opgevangen en ik dus weer naar huis kon gaan. Wel bestond er kans dat ik per eerste gelegenheid naar Indië terug zou kunnen gaan en toen des avonds krant en radio het bericht gaven dat getracht zou worden nog een schip uit Amsterdam te doen vertrekken, ging ik Zaterdag voor de tweede maal op pad naar Aalsmeer.

Ditmaal lang niet zoo gemakkelijk. Om uit Leiden te geraken kostte zeer veel moeite en tijd. Een gelukkige omstandigheid was dat ik eenige maanden als verplegingsofficier bij het 10e Dépôt-bataljon ben ingedeeld geweest en dus vele militaire persoonlijkheden kende, want ook waren in Leiden en vooral in de omstreken vele in Nederlandsche uniformen gestoken vijanden gesignaleerd.

Bij een der vele bruggen die gepasseerd moesten worden had

een vaandrig het commando over de wacht en van hem kreeg ik het wachtwoord zoodat van dat oogenblik af het oponthoud veel geringer werd.

Eenmaal buiten Leiden ging het tot Aalsmeer in één ruk door. Van mijn commandant aldaar vernam ik dat zoo mogelijk een detachement met het eventueel vertrekkende schip zou worden medegezonden, waarover mij dan het commando zou worden opgedragen. Zeker was nog niets, doch ik zou Zondag 's ochtends definitief bericht krijgen.

Weer naar huis langs den zelfden weg, nu evenwel niet zoo voorspoedig, want nauwelijks was ik gestart of vier Heinkels verschenen boven mij en het bleek dat hun doelen zich dicht in de buurt van Aalsmeer moesten bevinden, want uit ieder vliegtuig zagen we vier bommen vallen en een moment later hoorden we de ontploffingen en voelden den geweldigen luchtdruk.

Thuis gekomen was mijn eerste werk een weinig inpakken. Wat moet mee en wat niet! ? Herhaaldelijk werd ik weer weggehaald om hulp te bieden bij den luchtbeschermingsdienst en een der leiders ergens heen te brengen.

Bij een dezer gelegenheden passeerden we een onafzienbare colonne auto's vol met dooden en gewonden zoowel vriend als vijand. Een lugubere optocht.

Nu kwam nog het moeilijkste deel. Dat was mijn oudsten zoon, die in Katwijk aan Zee in het Zeehospitium verpleegd werd, terug te halen. Besloten werd dat ik het zoo vroeg mogelijk Zondagmorgen zou probeeren.

Eerst werd den garnizoenscommandant een bewijs gevraagd (en ook verkregen) om mij naar Katwijk te mogen begeven. Dat kleine stukje papier is mij van onschatbare waarde geweest.

De gewone weg, plus minus 8 km, was niet te volgen en ik moest trachten via Noordwijk mijn doel te bereiken. Tusschen Leiden en Katwijk, nl. bij Rijnsburg is hevig gevochten en de toestand is daar steeds zeer onzeker geweest.

Veel meer dan twee dagen tevoren waren thans sporen van den oorlog aanwezig. Bij het viaduct Warmond-Sassenheim was een $\frac{1}{2}$ uur tevoren een autobus vol militairen door een vultreffer uit een vliegtuig getroffen. Men was juist bezig de resten, van wat eens ferme soldaten waren geweest op te ruimen. Geen van de 31 heeft er het leven afgebracht. Een taxi die er vlak achter was, stond op de radiator in een gat in het wegdek. Van de vier inzittenden had er één het leven behouden.

Doch mijn doel lag verder en iedere minuut kon kostbaar blijken. Voort dus, zoo vlug de wagen wilde loopen. Na ongelooflijk veel oponthoud eindelijk in Katwijk, waar zware artillerie opgesteld stond. De bevelvoerende kapitein, die me persoonlijk aanhield, waarschuwde mij niet verder te rijden, daar op de boulevard, juist waar ik wezen moest, drie autobussen met Duitschers gesignaleerd waren. De risico was groot, doch keuze had ik niet en nam ze dus en dat was ook maar goed, want het bleek een vals bericht te zijn. De boulevard was volkomen verlaten.

Maar ook, en dat was een groter verrassing, het Zeehospitium bleek verlaten te zijn. Alle patiënten waren geëvacueerd naar Zandvoort, waar het directe oorlogsgevaar zooveel minder was. Vergeefs was dus mijn tocht geweest en zonder gevaar was ze zeker niet, want de onbekende Indische uniform bleek een grondig wantrouwen bij de stoere Katwijksche visschers te hebben opgewekt. Een viertal hunner naderden behoedzaam de auto en vroegen me waar ik heen wilde. Toen ik hen in goed Hollandsch zei, dat ik naar Zandvoort moest, dat verder het woord „Scherpschutter” geen moeilijkheden voor me opleverde en ze gerust konden zijn verscheen er een lach op hun gezichten. Toch bleek dat men overal voorzichtig was en achter ieder vreemd aandoend uniform een vermomming zocht.

Langs binnenwegen dan maar zoo vlug mogelijk naar Zandvoort zien te komen. Naar omstandigheden ging dat vlot en in de Zeebadplaats zelf bleek men die uniform wonder wel te kennen. Althans na het noemen van het wachtwoord kon ik ongestoord verder rijden. In een van de groote hotels bleken de jongens-patiënten ondergebracht te zijn en na van den geneeskundige de noodige informaties ingewonnen te hebben gingen mijn zoon en ik, op hoop van zegen, den terugweg aanvaarden. Na nauwelijks een kilometer of vier gereden te hebben, werden we aangehouden door zich goed verborgen houdende soldaten, die me aanrieten de auto te verschuilen, want eenige parachutisten, die zoo juist gedaald waren, moesten uit de boschjes, die omsingeld waren verdreven worden.

Wachten kon tot gevolg hebben heelemaal niet verder te kunnen, doorrijden groot risico om getroffen te worden. Toch maar doorgaan, zoo veilig mogelijk thuis zien te komen. En dat was maar goed ook, want achter ons klonk een hevig vuren. Nog maar een drukje op de gaspedaal en met een onverantwoordelijke vaart schoot ik door bochten en nauwe straatjes.

Verkeer was er niet, want de straten waren doods en verlaten. Op enkele punten moesten barricades geopend worden, om ons door te laten.

Zoo bereikten we Warmond weer en nauwelijks bij het viaduct werden we beschoten. Met een ruk stond de wagen stil en zagen we uit een greppel een Hollandsche soldaat op ons af komen. Geweer in den aanslag, vinger aan den trekker, om bij de minste verdachte beweging afdoende maatregelen te kunnen nemen. Toen we op gehoorafstand waren vroeg ik hem waar dat voor diende en kreeg tot antwoord dat er verscheidene Duitschers trachtten met motoren of auto's Leiden te bereiken en of ik maar even bewijzen wilde, werkelijk militair te zijn. Zelfs mijn internationaal rijbewijs kon hem niet overtuigen, en de loop van zijn geweer was geen oogenblik uit mijn richting.

Toen redde het kleine papiertje, me door den garnizoens-commandant verstrekt, de situatie en misschien ook wel mijn leven, want de soldaat deed naar mijn gevoel en erg zenuwachtig met zijn vuurwapen.

Eindelijk waren we thuis, doch voor het tochtje van ongeveer 50 km had ik $4\frac{1}{2}$ uur noodig gehad. Er wachtte me nog een taak, nl. iemand die genegen was mee te rijden naar Amsterdam, om mijn bagage te vervoeren, op te zoeken. Na veel praten en de belofte voor een militaire geleidebrief te zullen zorgen, vond ik twee chauffeurs bereid het te wagen.

Om twee uur startten we met deze auto's. Een geleidebrief kreeg ik van den compagniescommandant, dien ik persoonlijk kende en daar ging het maar weer via Aalsmeer, waar me de laatste orders werden gegeven, naar Amsterdam.

Ontelbare malen stoppen, twee maal de auto's uit wegens luchtalarm. Toch bereikten we om vijf uur de kade waar de „Johan de Witt” gemeerd lag en waar het detachement eenige oogenblikken later verscheen.

De beide chauffeurs die den moed hadden, me naar Amsterdam te brengen, mijn besten dank. Mogen ze behouden Leiden weer hebben bereikt, want zeker heb ik voor het grootste gedeelte het aan hen te danken, dat ik veilig aan boord kwam.

Nabetrachting van een passagier.

Holland, ons mooie dierbare vredelievende Holland, is in eenige dagen de prooi geworden van het naburige naziland, dat zich jarenlang prepareerde voor een ontzettenden oorlog en onder herhaalde verzekeringen, dat ze ons Hollandsch grondgebied zouden eerbiedigen, plannen smeedden om op een laaghartige wijze, in strijd met alle soldateneer, ons land binnen te vallen. Alles wijst er op, dat ze er vast op gerekend hadden, binnen een paar uur de bevolking zoodanig te demoraliseeren, dat tot overgave besloten moest worden, doch deze uren werden dagen en wanneer niet de bevolking van onze groote steden te veel blootgesteld ware geweest aan de genadelooze bombardementen, had Holland zeker langer stand kunnen houden. Door de groote dichtheid van bevolking, had elke geworpen bom een ontzettende uitwerking. Evacuatie van de bevolking der groote steden was ook weer een probleem in verband met de dichtheid der bevolking en het kleine oppervlak van Holland.

Ons leger is niet verslagen geworden, ons volk werd niet gedemoraliseerd; het leger heeft de wapens neergelegd, omdat het land en zijn bevolking door den totalitaireren oorlog der nazi's totaal vernietigd zou zijn geworden. De wapens werden neergelegd, maar van overgave is geen sprake geweest. Holland zal zich blijven verzetten, tot de laatste nazi het land heeft verlaten.

Waardoor is Holland tijdelijk in Duitsche handen gevallen? Holland was te klein, er was verraad en de overmacht was te groot. Jarenlang heeft de Duitsche propaganda haar gif doen werken. De N.S.B. is gebleken een werktuig te zijn in Duitsche handen. Hoe Hollanders zich hebben kunnen leenen voor zulk een misdadig bedrijf kunnen we niet begrijpen. Er is verraad gepleegd door onze eigen landgenooten, waarvoor we ons diep schamen, maar het aantal verraders is betrekkelijk gering geweest. En zeker mogen we de bevolking in zijn geheel geen verwijten maken. Was er onder de twaalf apostelen niet een Judas? Niet alleen verraad werd gepleegd door eigen landgenooten, maar wat even lafhartig was, door talrijke Duitschers, die jarenlang gastvrijheid hadden genoten op Neêrlands bodem. Er waren er, die als Joodsche vluchtelingen liefderijk door Holland's

bevolking waren opgenomen en die later door de Duitsche regeering bleken uitgestuurd te zijn om hun satanisch werk te verrichten. Ik weet niet welke groep van verraders het meest onze minachting verdient.

Hoe de Duitschers op allerlei slinksche manieren poogden binnen te komen toont het volgende voorbeeld :

Mijn zwager, dagblad-directeur te Roermond, tevens bestuurslid van den Kunstkring, ontving uit Duitschland een offerte van een cabaretgezelschap, dat te Roermond wilde optreden tegen een bepaald laag tarief. Toen hij het Duitsche gezelschap mededeelde, dat men er niet op in wilde gaan, ontving hij als antwoord, dat ze dan wel gratis wilden optreden. Het gezelschap bestond uit een groot aantal personen. Mijn zwager is er niet ingevlogen, maar hij weet, dat andere plaatsen geaccepteerd hebben. Door de Duitsche dienstboden in Holland is een georganiseerde spionnagedienst verricht, waarvan overtuigende bewijzen mij werden verstrekt. Het Hollandsche volk in zijn geheel is een voorbeeld geweest van fierheid en van wil zich de uiterste inspanning te getroosten, om den indringer het land uit te gooien. Met mij zijn allen, die de eerste vier dagen van den overval hebben meegemaakt, en met de laatste boot uit Holland, 9 Juli j.l., in Indië aankwamen, overtuigd, dat het Hollandsche volk zich der traditie getrouw gedragen heeft. Er was geen sprake van paniek, diep doordrongen van den ernst van den toestand las men de grimmigheid van het gelaat. De bevolking heeft zich, ondanks enerverende luchtalarmen, waarbij telkens en telkens in schuilkelders dekking moest worden gezocht of in het trappenhuis van de eigen woningen uren moesten worden doorgebracht, rustig en fier gedragen. Er zouden honderden staaltjes hiervan verteld kunnen worden. Een hiervan is zeer typeerend.

Toen wij op den Eersten Pinksterdag van Bussum naar Amsterdam trokken per taxi en wij bij Diemen (vlak bij Amsterdam) aankwamen, sommeerden ons de militairen uit de auto te komen en dekking te zoeken : vlug, vlug, bomaanval op Amsterdam. We keken even naar de lucht, zagen de vliegtuigen die bommen uitgooiden, en liepen een klein cafétje binnen. Daar hebben we minstens een uur moeten zitten. De vrouw van den kellner, een groote forsche vrouw, kwam naar mijn vrouw toe en zei op z'n Amsterdamsch : „Bint U geschrokken, nu ik bin heelemaal niet bang hoor, ik bin paraat”.

Wij hoorden in Diemen tevens het volgende :

Een meisje van negen jaar zag drie mannen in Hollandsche uniformen aan den kant van den weg een spelletje kaart spelen. Nieuwsgierig als zoo'n kind is, ging ze bij de mannen staan kijken. Het viel haar op, dat de „soldaten” zoo'n rare tongval hadden. Ongemerkt waarschuwde zij een sergeant van een dichtbijzijnde wacht, die onmiddellijk de drie mannen, die Duitsche parachutisten bleken te zijn, liet arresteeren. Dankbaar wilde de sergeant het meisje een presentje geven en diepte uit zijn zak vier dubbeltjes op, welke hij het kind wilde geven. Maar dit *kind* weigerde met de woorden: „Neen, 't was voor mijn vaderland.”

Dokter Bieseman, die de leiding had van den eerste-hulp-bij-ongelukken-post in het oude Kon. Holl. Lloydgebouw op de Martelaarsgracht te Amsterdam, en met zijn helpers de eerste hulp verleende op den Blauwburgwal, waarop Zaterdagmorgen de eerste bom was gevallen, sprak zijn diepe bewondering uit over de flinke en vastberaden houding van meisjes en vrouwen, die gewonden en afschuwelijk verminkten wegdroegen en verzorgden. Dit waren maar eenige voorbeelden.

Generaal Winkelman zeide in zijn dagorder van ons leger : „In alle deelen des lands houden onze troepen, voorzoover hun opdracht hiertoe leidde, verbeterden stand en treden den vijand waar noodig zelfs onversaagd en met succes tegemoet. De flinke houding onzer troepen weerspiegelt zich in de stemming van ons volk, die van vastberaden rust getuigt”.

Wij allen in Holland hebben geweten, dat wij op onze militairen konden rekenen. Gedurende de mobilisatie bleek ons door gesprekken in treinen enz., dat ieder militair van den ernst van den toestand doordrongen was. Er heerschte discipline en een goede kameraadschappelijke verhouding tusschen meerderen en minderen. Er werd hard, zeer hard aan de verdedigingsmiddelen gewerkt. Het leger was paraat, en ieder soldaat, dat hoorde men telkens en telkens, zou zijn leven duur verkoopen en tot het laatste het hem dierbare Holland verdedigen. En dat hebben ze gedaan. Hebben de nazi's zelf niet verklaard, dat de Hollanders dappere tegenstanders waren ? Daarom had ik persoonlijk gedacht, dat ze nu ook Holland zouden ontzien.

Ze moesten wijken voor de overmacht en ook waren ze niet voorbereid op de vuile strijdmethoden van de Duitschers. Het fort Pannerden werd vanuit de lucht met benzine overgoten, daarna werd er een brandbom op neergegooid, zoodat de zich daarin bevindende militairen levend verbrandden. Slechts één ontkwam er.

Wat zegt U van den Fries, die een vijand neerschoot, een tweede met de bajonet neerstak en een derde doodbeet?

Hoeveel groote daden van heldhaftigheid van onze militairen en burgers zullen later nog bekend worden?

Hieronder volgen nog eenige voorbeelden van persoonlijken moed, die waard zijn vermeld te worden. Ze zijn historisch juist.

De stations-chef van Mill, die een Duitschen pantser trein zag binnenstoomen, gooide de wissel om, waardoor de trein derailleerde. Hij werd onmiddellijk door de Duitschers doodgeschoten.

Toen door een dokter in Amsterdam telefonisch verbinding was verkregen met het kantoor van de Rott. Lloyd te Rotterdam, werd hem medegedeeld, dat alleen de bedienaar van de telefoon nog in het met kogels doorzeefde gebouw aanwezig was. Hij had zijn post niet willen verlaten.

Er is vermeld in de Indische dagbladen, dat in de eerste dagen van den oorlog te Venlo de spoorwegbrug in de lucht is gevlogen met tegelijk een Duitschen pantser trein. Nader werd mij in Holland uit bevoegde bron het volgende medegedeeld:

De Duitsche trein had de spoorbrug ongehinderd kunnen passeeren, omdat de commandant aarzelde de brug op te blazen. Een sergeant, verraad vermoedende, sloeg hem de hersens in, waarna hij het contact tot stand bracht dat de brug in de lucht deed vliegen.

Een sergeant werd vanuit een boerderij aangevallen. Hij liet zich op den grond vallen en hield zich dood. Uit de boerderij kwamen zijn aanvallers, vier stuks, die Duitschers bleken te zijn en reeds jarenlang gastvrijheid hadden genoten in Holland. Toen ze dichtbij waren, schoot hij achtereenvolgens drie van zijn aanvallers neer, de vierde kon ontkomen.

Holland heeft gestreden tot het uiterste en zal blijven strijden. Geen Hitler zal in staat blijken den trotschen Hollandschen leeuw te temmen, *Holland zal herryzen.*

v. G.

Beknopt verslag van de reis.

Vrijdag, den 10en Mei 1940, 's morgens vroeg vond de inval van Duitsche troepen in Holland plaats. Denzelfden avond stond er in de dagbladen een klein berichtje in den tekst, dat er waarschijnlijk nog een gelegenheid zou zijn, om belanghebbenden naar Nederlandsch-Indië te vervoeren. Hetzelfde bericht werd ook per radio verspreid. Geïnteresseerden moesten zich, ter verkrijging van verdere inlichtingen, den volgenden morgen (Zaterdag) om negen uur vervoegen aan het kantoor van de S.M.N., Scheepvaarthuis, Amsterdam.

Een lange rij menschen bewees reeds om negen uur, dat de belangstelling zeer groot was. Welke boot, wanneer, welke route, daaromtrent kon niemand iets vertellen. Eindelijk, na zeer lang wachten, kon men tot de drie loketten doordringen. Men kon niets met zekerheid zeggen. Naam en adres moesten worden opgegeven en het eenige, dat men kon mededeelen was, dat hij of zij, die niet reeds den volgenden dag met zeer weinig bagage tot vertrek gereed kon zijn, onverrichterzake huiswaarts kon gaan. Voor hen zou er zich voorloopig wel geen gelegenheid voordoen naar Indië te gaan. Velen trokken af daar zij tegen dien tijd niet gereed konden zijn. Anderen bleven, werden ingeschreven en konden niets meer te weten komen dan: „Misschien vaart er morgen een kleine boot uit. Wilt U mee, dan dient U morgen met Uw bagage aanwezig te zijn”. En zie, ook Zondagmorgen stond het vol menschen, voorzien van het allernoodigste.

Velen van buiten Amsterdam, die het bericht niet tijdig genoeg ontvingen, om zich reeds dien Zaterdag te melden, kregen bericht, niet meer ingeschreven te kunnen worden. Zij konden derhalve niet meer mee. De vele anderen wachtten en wachtten den ganschen langen eersten Pinksterdag (zoo nu en dan onderbroken door een verblijf in de schuilkelders bij luchtalarm) zonder te weten of zij wel zouden vertrekken.

Eindelijk kwam 's middags tusschen vier en vijf uur het bericht, dat er inderdaad een boot naar Indië zou vertrekken. Een ieder werd verzocht zich direct met zijn bagage naar de Javakade te spoeden. Zwarte contrôle van alle bagage midden op straat, in de omgeving van de boot, door gewapende militairen. Om zeven uur werd de verbinding met den wal

verbroken. We zouden gaan! Maar mis; wel was de loopplank binnengehaald, de hangars gesloten en het personeel naar huis gegaan, maar de boot bleef rustig liggen. Het werd avond en nacht, maar de „Johan de Witt” lag nog altijd aan de kade. Ook de tweede Pinksterdag ging voorbij en menigeen uitte de vraag, of we wel dan niet zouden vertrekken. Maar ja, 's middags om ongeveer vier uur werden de machines aanzet. De vele dwars op het IJ en in het geheele Noordzeekanaal liggende Rijnaken en binnenschepen werden opzij gehaald en de boot gleed den zoo bekenden weg, naar de Noordzee, in.

Wat zou de reis brengen? Het gevaar was niet gering. Bommenwerpers vlogen over Holland, mijnen en onderzeebooten zouden buiten wachten.

De kapitein had reeds den eersten dag alle passagiers in den eersten klas eetsalon laten komen en maakte daar de te nemen maatregelen bekend. „Er is”, zoo zei hij, „natuurlijk gevaar.” Dat zou iedereen zich wel bewust zijn. Er werd echter voor alles gezorgd, waarvoor men redelijkerwijs kon zorgen. De vrees voor bommenwerpers, moest men niet overdrijven. Het is voor een bommenwerper reeds niet gemakkelijk een vast object te raken; veel moeilijker is dit echter het geval bij een snel voorbijvarend schip. Het mijnen- en onderzeebootengevaar is aanwezig, maar alle maatregelen voor eventuele redding waren genomen. Verder zou men de eerste nachten na het vertrek niet in de hut mogen slapen. Men moest geheel gekleed blijven en de zwemgordels aanhouden. Een gemakkelijken stoel, dan wel een plaatsje op den grond, kon men innemen, doch men moest er altijd op bedacht zijn, bij het eerste signaal, kalm en rustig den aangegeven weg naar de reddingsbooten te volgen. Bij het signaal voor luchtgevaar daarentegen, moest men zoo diep mogelijk in het schip afdalen.

Aldus werd de reis begonnen. Onnoodig te zeggen, hoe ernstig de stemming aan boord was, al ontbraken hier en daar de optimisten gelukkig niet. Weliswaar zou hier het gevaar misschien een dag of tien aanwezig zijn, maar hoe zou de toestand zich in Holland ontwikkelen? Hoe waren die eerste oorlogsdagen niet verlopen? 's Morgens om vijf uur reeds alarm en dat een keer of tien per dag. Soms een uur of langer in een schuilkelder, iets waarover verreweg de meeste huizen niet beschikten.

De „Johan de Witt” vaart langzaam de Hembrug door en de lage landen links en rechts van het Noordzeekanaal voorbij in de stille rust van de vallende schemering. De vrede van het landschap wordt verbroken door de, overal aanwezige, militaire macht. Hartelijke groeten ontvangen we van de vele aken en van overal waar we menschen passeeren. Zouden al die welgemeende vriendelikheden van zooveel onbekenden zonder succes blijven? We weten het niet en geven ons aan de toekomst over. Deden we goed te vertrekken? Is het besluit niet te overhaast genomen? Wie zal het zeggen? Niet aan denken. Rustig vooruit. Wat komen wil, kome!

Het geheele schip is in duisternis gehuld. Lampen, ruiten en patrijspoorten zijn met zwart papier beplakt, opdat geen licht naar buiten kan schijnen. De ouders houden hun kinderen zoo dicht mogelijk bij zich en durven de oogen eenvoudig niet te sluiten. Hier en daar liggen eenige kleine kinderen. Toch weer een heerlijk gezicht, hoe zij het eigenaardige van het geval, onbewust, als een pretje opnemen en na eenigen tijd allen in een rustigen, diepen slaap zijn. De slaap bij de ouders wordt echter door andere gedachten ver gehouden.

Om ongeveer half negen 's avonds hebben wij de sluizen van IJmuiden bereikt. Vreemd, het is nog zoo vroeg; en het leek al zoo lang nacht! En wat gebeurt daar beneden voor geheimzinnigs? Menschen, die wij nog niet gezien hebben, schuifelen binnen, kinderen op den arm. Koffie en sandwiches worden aangedragen. Er wordt Engelsch en Hollandsch door-elkaar gefluisterd en uit de gesprekken vernemen wij dat de „Van Renselaer” van de Kon. Ned. Stoomboot Mij., welke een dag vóór ons van Amsterdam is vertrokken, op een mijn is gelooopen en gezonken. Deze menschen behooren tot de geredden. De kapitein en twee leden van de bemanning zijn verdronken. Van 's nachts twee uur tot den volgenden avond acht uur hebben deze geredden in schuilkelders in IJmuiden doorgebracht. Thans zijn ze bij ons aan boord, om opnieuw den overtocht naar Engeland, waar ze thuis behooren, te wagen. Ze moeten naar huis, waar familie wacht. Sommigen waren naar Holland gegaan, om ouders of kennissen te bezoeken, anderen, die in Holland hun werk en levenstaak hadden gevonden, waren met Hollandsche vrouwen getrouwd. Hoe zwaar valt het sommigen, om opnieuw zee te kiezen, na de doorgestane ellende!

Na een kop koffie en een sandwich wordt hun moed inge-

sproken. De eerste officier deelt hun daarna de maatregelen mede, welke voor de veiligheid getroffen zijn, waarna hij hun verzoekt, hem zoo geruischloos en kalm mogelijk te volgen naar het dek, waar hun de sloepen zullen worden aangewezen, voor het geval dat ook dit schip iets mocht overkomen. Alles gaat zoo kalm en rustig, dat een groot gedeelte van de passagiers van de „Johan de Witt”, die waakzaam de plaats naast hun kinderen oogenblik verlaten, eerst den volgenden morgen verneemt, wat er heeft plaats gevonden.

Een ander gedeelte verneemt reeds dadelijk, dat de „Van Renselaer” nog niet eens in zee was, toen het ongeluk gebeurde. Wel had men gezien, dat een Duitsch vliegtuig magnetische mijnen had losgelaten boven het vaarwater binnen de sluizen, maar het incident met de „Van Renselaer” had plaats tusschen de sluizen en de pieren. Deze mededeelingen stemmen hen die ze hooren, zoo mogelijk, nòg ernstiger. De mijnen zouden, waar noodig, door een marinevaartuig onschadelijk gemaakt worden. Dit is, zoo vernemen wij later, geschied ten koste van genoemd vaartuig, dat met één dier mijnen in aanraking is gekomen en waarbij de dappere bemanning, bestaande uit zeventien koppen, voor de helft om het leven is gekomen, terwijl de anderen zeer zwaar gewond werden. Waren wij op den vastgestelden tijd vertrokken, dan

Rustig glijdt onze boot verder. De kapitein, geassisteerd door zijn mannen op de brug, is een en al attentie naar alle zijden. De brug en het marconistation zijn gedeeltelijk met zandzakken beschermd. Een heldere maan spot met alle verduisteringsmaatregelen en zet het schip in een zilveren schijn. Het is zoo licht als de dag. Eigenlijk is alles bij zoo’n helderen maneschijn nog duidelijker te onderscheiden. Prachtig weer, helder staat Venus aan den hemel. De Noordzee is als verlaten. Schepen worden aanvankelijk niet gepasseerd. ’s Morgens, ongeveer bij zonsopkomst, komen drie vliegmachines op ons af, welke gelukkig spoedig als Britsche herkend worden. Ze cirkelen eenige malen over het schip heen en geven enkele lichtseinen. Later op den morgen passeeren wij eenige Britsche mijnenvegers en een snelvarend eskader Britsche kruisers.

Bij den ingang van de Downs stoppen wij bij het Britsche onderzoekingsvaartuig, waarvan de kapitein van ons schip instructies ontvangt om bij Deal ten anker te gaan voor onderzoek. Daar worden eveneens de schipbreukelingen van de „Van Renselaer” ontscheept. Ze zijn in-gelukkig en dankbaar,

dat voor hen de reis achter den rug is. Een hunner gaat nog met zijn hoed rond, om een drinkgeld voor de bemanning van de „Johan de Witt” te vragen, maar onze bemanning zet deze poging stop.

In tegenstelling met vroeger, liggen er nu maar enkele schepen op de reede. Eén daarvan is de „Sembilan” van de Mij „Nederland”, die twee dagen vóór ons vertrokken is. Onderweg werd zij door een Duitsch vliegtuig met mitrailleurvuur aangevallen, doch kwam er nog betrekkelijk goed af. Ook de „Bussum” van Vinke & Co. ligt er. Getroffen door een vliegtuigbom, daardoor lekgeslagen en in brand geraakt, heeft men haar tenslotte toch nog naar de Downs gesleept. Verder liggen er nog de bekende sleepboot „Zwarte Zee” en twee Nederlandsche oorlogsschepen n.l. een onderzeeboot en de mijnenlegger „Willem van der Zaan”.

Eenige uren later varen we het gevaarlijke Kanaal weer in, om den volgenden morgen, Woensdag 15 Mei, langs de kalkachtige kust van het eiland Wight, Southampton te bereiken. Ook dit gedeelte wordt gelukkig volbracht. Wij krijgen hier gelegenheid om brieven en telegrammen te verzenden naar Indië, waarvan een druk gebruik wordt gemaakt, naar Holland gaat helaas niet. De waarde van het £ wordt getaxeerd op f 10,—. Als afzender moet men naast de eigennaam het kantoor van de S.M.N. in Southampton noemen. Reeds na drie dagen komen er enkele antwoorden binnen, waaruit thans een ieder kan opmaken, dat de telegrammen in Indië zijn ontvangen. Na ons vertrek wordt bovendien de geheele passagierslijst nog naar Java geseind en die zal dientengevolge wel in de dagbladen zijn opgenomen. Wij zien hier een groot aantal sperballons hangen, waarvan we op het eerste gezicht de bedoeling niet begrijpen. Maar 's avonds als deze ballons „opgelaten” worden, wordt alles duidelijker. Ze gaan tot duizenden meters de hoogte in en hangen alle op verschillende hoogten. Een stalen kabel verbindt ze met de aarde of met op het water liggende booten en het is dit netwerk van stalen kabels, dat de vliegtuigen het landen in Engeland zal moeten beletten. Of het zal lukken? Wie weet, hoe spoedig we reeds antwoord op deze vraag zullen krijgen. Thans echter is het nog rustig en lijkt alles vredig in de laatste stralen van de prachtig ondergaande zon, welke nog juist de oude kasteelen tusschen hoog opgaande boomen, naast uitgestrekte landerijen beschijnt. Het kost even moeite te realiseeren, welke ellendige tafereelen op slechts

geringen afstand door diezelfde zon beschenen worden. Wat zou de wereld mooi zijn, als de menschen niet zoo slecht waren!

Nog vóór wij de reede van Southampton bereikt hebben, laat de kapitein de passagiers weer in den eetsalon bijeenroepen. Zijn vermoeide, ernstige gelaat maakt ons direct duidelijk, dat onaangename berichten zullen volgen. Met een van ingehouden aandoening bevende, maar toch kalme stem, leest hij de proclamaties voor van H. M. de Koningin en den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, zooals men die zoo goed mogelijk uit de Radio-Omroep heeft ontvangen. We vernemen, dat H. M. de Koningin en de regeering het land hebben verlaten en dat bovendien de hoogste militaire leiding, om verder bloedvergieten te voorkomen, besloten heeft voor de overmacht te bukken en ons land aan het Duitsche militaire bestuur over te geven.

Honderdduizend van onze jonge mannen hebben vergeefs hun leven geofferd; een vierde gedeelte van onze gewapende macht is gevallen en dit alles voor een oponthoud van vijf dagen. Er heerscht een diepe verslagenheid aan boord en ieder denkt aan zijn naaste familieleden, die daarbij betrokken kunnen zijn. Want het zijn immers niet alleen de honderdduizend gevallen mannen (misschien mogen we die niet eens het meest betreuren,) maar er zijn honderdduizend gezinnen, waar de treurige herinnering tot het einde van hun levensdagen zal blijven voortleven. Wat een onmenselijke kracht moet het kosten, dat te boven te komen! Wat baten berichten, dat de Duitschers zooveel meer verloren hebben? Een moeder, die haar zoon mist, voelt zelfs dan nog mee met die Duitsche moeders, die zooveel meer zonen missen. Want zouden diè moeders den oorlog gewenscht hebben?

Allerlei andere vragen dringen naar voren. Hoe zal alles nu verder gaan? Een ieder vraagt zich af, wat voor hemzelf de gevolgen zullen zijn. Bijna allen hier aan boord lieten alles achter en hebben ternauwernood voldoende kleeding bij zich. Geld was den laatsten dag al niet meer bij de banken op te nemen, zoodat de meesten ook daarvan krap voorzien zijn. Alles, waarvoor velen een menschenleeftijd in Indië werkten, is belegd in kleine eigendommen of berust bij een bank.

De kapperswinkel, het adres waar ieder passagier bij normale reizen datgene aanvult, wat hem ondanks wekenlange voorbereiding toch nog ontbreekt, heeft in 't geheel geen voorraad. Een enkel stuk scheerzeep, wat „Lux” en nog enkele dergelijke

artikelen is alles wat hij heeft aan te bieden. Gelukkig bezit hij zijn vakkennis en zijn de noodige krulapparaten enz. aanwezig, zoodat we althans behoorlijk geknipt en/of geonduleerd zullen kunnen worden. Ook wisselgeld is nagenoeg niet aanwezig. Wij storten *f* 10,— bij den kapper, bij den barkeeper en bij de administratie, en voeren dus, ondanks onze krappe kasmiddelen drie rekeningen-courant bij verschillende bankiers.

Het agentschap van de Mij. „Nederland” brengt eenige Engelsche couranten aan boord, welke door alle passagiers als één groot huisgezin worden verslonden. „Een bom ontplofte op slechts eenige mijlen afstand van de boot, waarmede onze Koningin overstak. Rotterdam voor één derde verwoest. Honderdduizend burgers gedood; Zeeland houdt nog stand”. De brave Belgen, nog niet bekomen van den vorigen oorlog en beziel met een intensen haat tegen alles wat Duitsch is, vechten als de bekende Vlaamsche Leeuw. Andermaal wordt hun grond gedrenkt met bloed, hoewel zij tot het uiterste gingen om oorlog te voorkomen. Andere berichten, welke niet altijd bevestigd worden, dringen tot ons door. Een Nederlandsche boot, welke vóór ons IJmuiden verliet, werd door een bom getroffen. De kapitein en bemanning zijn gered. Zeventienhonderd krijgsgevangenen, in de ruimen opgesloten, zouden verdronken zijn. Vreeselijk! De „J. P. Coen”, die wegens survey-werkzaamheden niet varen kon, zou naar IJmuiden zijn gesleept en daar door de Nederlandsche- en Engelsche marine tusschen de pieren tot zinken zijn gebracht, terwijl de machines, die de sluisdeuren in beweging moesten zetten, onklaar zouden zijn gemaakt.

We kunnen slechts dankbaar zijn, dat we althans dit gedeelte van de reis goed zijn doorgekomen, maar ons wacht nog een tiental zorgelijke dagen en nachten, voor we in veiliger water komen.

Men zegt, dat we hier eenige dagen blijven liggen wachten op het samenstellen van een convooi. Sommigen beginnen er zelfs aan te twijfelen, of we inderdaad wel verder zullen komen, daar Engeland geen schepen om te convoyeeren zou kunnen missen. In elk geval rusten we hier uit van de doorgestane moeilijke dagen.

De bemanning werkt regelmatig door aan de completeering van de boot. Aan een boot, die $5\frac{1}{2}$ maand lang stilgelegen heeft, wordt zoo nu en dan wat weggenomen, wat niet in een enkelen dag weer in orde gemaakt is. Reeds als we enkele dagen

aan boord zijn, komt de linnenjuffrouw de waschlijst brengen, en vraagt alles maar zoo veel mogelijk geregeld te laten loopen. Want zoo zonder regelmatig werk is het geen leven! Zij voorziet ons van die kleinigheden, welke juist het leven veraangenamen. Elken avond staat zij op haar post bij de entree van de eetzaal om mantels en hoeden in ontvangst te nemen, en blijft op haar post, ook als de geheele aanname uit één heerenhoed bestaat. Een leeslampje in bed wordt aangebracht, warm en koud, zoet- en zoutwater stroomen weer; er verschijnen 's avonds diner-lampjes. De hoefvormige tafel in de eetzaal, waar gewoonlijk de „koude"-kok troont te midden van zijn uitgezochte schotels paté de foie gras, uitgesneden paling, enz. enz. en welke de eerste dagen van de reis slechts met een tafelkleed gedekt was, zonder verdere „bovenbouw" dan wat schotels vruchten, is spoedig weer versierd met champagne-glazen, bekleed met gekleurd papier, waaronder een electrisch lichtje brandt, terwijl de verdere versiering het geheel een smakelijk aanzicht geeft.

Het schip neemt proviand en water in en ook de passagiers kunnen op bescheiden wijze eenige inkoop doen. De kapitein heeft er namelijk toestemming voor kunnen krijgen, dat een vertegenwoordiger van een kleedingmagazijn aan boord komt. Afscheiden van het groote nut dier inkoop, geeft het ook eenige afleiding.

Na die paar dagen rust varen we echter tòch! Buiten het eiland Wight om stoomen we naar een plaats, waar we ten anker gaan en met eenige andere schepen wachten op nadere orders.

Reeds den volgenden morgen om negen uur zetten we de reis voort, tezamen met zeven andere schepen. Een patrouille-vaartuig, dat voor ons uitvaart, beschermt ons. Omstreeks den middag sluiten wij ons aan bij een convooi, dat uit Londen komt. Elk schip heeft tevoren zijn plaats aangewezen gekregen en neemt die plaats nu op ordelijke wijze in. Het convooi wordt beschermd door een paar Engelsche oorlogsschepen en vliegtuigen.

Thans begint dus weer een gevaarlijk gedeelte van de reis en andermaal probeeren eenigen de nachten wakende naast hun kinderen door te brengen. Wel is het mogelijk, een enkelen nacht te waken, maar ten slotte doet ook de natuur zijn rechten gelden en daarom leggen vele ouders zich naast hun kinderen ter ruste, al is het hier en daar niet meer dan een hazenslaapje.

Anderen ziet men in Morpheus' armen weggezonden, als ware er geen vuiltje aan de lucht. De muziek- en rooksalon zijn in gemeenschappelijke slaapzalen gemetamorphoseerd. Het komische element ontbreekt zoo nu en dan gelukkig ook niet, als b.v. iemand bij het ontwaken, met een reddingsgordel om zijn hals en met verwilderde haren, vraagt, of het ochtendblad nog niet gekomen is, terwijl weer een ander zich beklaagt, dat hij al weer vergeten heeft, zijn schoenen buiten te zetten.

Hij : „ IS 'T OCHTENDBLAD NOG NIET GEKOMEN ?!! „
 Zij : „ NEE, EN IK HEB ALWÉÉR VERGETEN M'N SCHOENEN
 BUITEN TE ZETTEN !! „

Naarmate nachten zonder incident verlopen, stijgt het vertrouwen in de toekomst. De geest onder de passagiers is uitstekend. Zoo nu en dan vliegt één der Engelsche vliegtuigen over ons heen en dat geeft mede een gevoel van veiligheid. Soms vliegt het zóó laag, dat van overal welkomstgroeten opstijgen.

Na twee dagen varen sluiten wij ons opnieuw aan bij een ander convoi en aanvaarden daarna met vele schepen gezamenlijk de verdere reis. Het zijn alle koopvaardis-schepen van verschillende nationaliteit, waarvan de Engelsche en Fransche van afweergeschut zijn voorzien. De „Johan de Witt" heeft ongeveer in het midden een plaats, zoodat we tegen onderzeeërs wel beschermd zijn. Ook heeft Duitschland blijkbaar elders de handen vol, althans aanvallen van vliegtuigen en onderzeeërs blijven ons gelukkig bespaard. Pas later vernemen wij van den kapitein, dat hij toch nog radio-berichten heeft opge-

vangen, waaruit bleek, dat een Engelsch schip op ongeveer honderdvijftig mijl afstand van ons door een Duitsche duikboot is aangevallen.

Het consigne blijft: gekleed te bed, zwemgordel en een dikke jas direct bij de hand. In acht à tien dagen zijn we, behalve te Southampton, niet uit de kleeren geweest. En zoo men zich overdag nog eens flink wascht, dan moet dat toch zeer gehaast gaan, want stel je voor, dat er juist op zoo'n moment iets gebeurt. Elken morgen heeft men een dankbaar gevoel, dat gelukkig weer een nacht zonder ongelukken voorbij is gegaan. Het weer werkt mee. De kou der eerste dagen heeft plaats gemaakt voor mooi, zonnig weer.

Het is een zeer eigenaardig gezicht, zoo omringd te zijn door bijna veertig schepen, waarvan we echter 's avonds ternauwernood de silhouetten kunnen onderscheiden. Want ook bij hen is alles „blacked out”. Zelfs de mast- en de roode en groene bak- en stuurboordlichten zijn niet ontstoken. En onwillekeurig tellen we elken morgen, of alle schepen nog aanwezig zijn.

Langzamerhand beginnen de passagiers zich veiliger te voelen. Werd er de eerste dagen meer gedacht aan een veiligen overtocht, thans komen de verhalen los van alles wat men achterliet en van de moeilijkheden om weg te komen. Verder wisselen dam- en schaakspel, bridgen en „tossen”, elkander af.

Zoo gaat het door, tot we den 24en Mei, na elf dagen onderweg te zijn geweest, met eenige andere schepen op een sein van den convooileider het convooi verlaten. Een paar dagen tevoren hadden wij dat ook enkele andere schepen zien doen. Nu duurt het slechts enkele uren, of de in verschillende richtingen wegvarende booten zijn aan ons gezicht onttrokken.

Daarna verhoogt de „Johan de Witt” haar snelheid, welke tot nu toe slechts zeven à acht mijl per uur bedroeg, tot vijftien mijl. De passagiers kunnen zich weer behoorlijk ter ruste begeven en behoeven niet meer den ganschen dag met zwemvesten rond te loopen. Alleen de volmaakte „black-out” blijft bestaan. Het is een sinister gezicht, zoo'n totaal donker dek, waarop men werkelijk geen meter voor zich uit kan zien. Gaat men niet binnen door, waar alle lampen met getemperd licht branden en de ramen en glazen deuren met zwart papier geplakt zijn, dan moet men op den tast verder. Het is thans een ieder duidelijk, dat men in geval van een catastrophe, waarbij het licht uitgaat, hulpeloos is. Naar men ons echter verzekert, kan in zoo'n geval de gewone noodverlichting worden ont-

stoken. Niettemin zijn vele passagiers voorzien van een zaklantaarn, welke echter op het dek slechts gebruikt mag worden, als zij verduisterd is met blauwe stof of blauw papier.

Zes dagen na het loslaten van het convooi zullen we Dakar, op de kust van Fransch-Afrika bereiken. Zes dagen lang varen we dus onbeschermd verder en de „Johan de Witt” verhoogt haar snelheid aanvankelijk flink. Elken dag verder van het oorlogstooneel en dichter bij Java is voor allen een prettige gedachte. Hoe zullen we Java terugvinden? Zou het nog ons oude, vertrouwde Java zijn? Zou de handel, als gewoonlijk weer een weg gevonden hebben, nu buiten het moederland om? We weten het niet. Geen enkel bericht van Holland of Indië bereikt ons; wel dagelijks wat schaarsche berichten van het oorlogstooneel, welke voorloopig nog alle even treurig zijn.

De 29e Mei is een drukke dag aan boord. Er is een verzoek tot den kapitein gericht, om pogingen te doen, het zich aan boord bevindende Nederlandsche bankpapier, door de Javasche Bank ingewisseld te krijgen tegen Nederlandsch-Indisch bankpapier en wel à pari. De voorstellers gaan uit van de gedachte, dat geen onzer ook maar iets kon doen om zijn Nederlandsch papier, waarvan niemand bovendien een koers weet, om te wisselen in Indisch papier. Bovendien zullen we het Hollandsch geld ook op plaatsen, welke we zullen aandoen, wel niet kunnen wisselen. We zitten dus werkelijk zonder geld.

De kapitein is bereid, het verzoek telegrafisch naar de S.M.N. in Batavia door te seinen, waar thans één der Directieleden van zijn maatschappij aanwezig is. Maar vóór we een havenplaats aandoen, moet al het aanwezige bankpapier reeds geregistreerd zijn.

Elke passagier ontvangt een lijst, waarop hij zijn bankbiljetten moet invullen, gegroepeerd naar waarde en met opgave van letters en nummers. Deze lijsten moeten ten kantore worden ingeleverd. We beschikken over een bankier, die de eerste contrôle op zich neemt. Vervolgens controleert de administrateur en daarna de eerste officier, die er, na accoordbevin- ding, het stempel van de maatschappij op slaat. Driemaal ge- controleerd is dus onze portemonnaie, maar of de inhoud daardoor haar waarde zal behouden, moet nog blijken. Enfin, dit geeft den menschen werk en hoop, en vooral dit laatste is in de tegenwoordige dagen veel waard!

Den 31sten Mei verschijnt de kapitein voor de eerste maal in de eetzaal. Is het altijd een genoegen de kapitein van een

mailschip aan tafel te ontvangen, thans beteekent dit bovendien, dat wij ons in rustige omgeving bevinden, het is thans dus een dubbel genoegen.

Ook de eerste machinist en de administrateur nemen hun plaatsen in de eetzaal in. En spoedig blijkt ons dat zij, in afwijking van vroegere reizen, geen vaste plaatsen aan tafel zullen bezetten, maar dat zij, nu eens aan deze, en dan weer aan gene tafel plaats nemen. Een maatregel, welke door de passagiers zeer op prijs gesteld wordt.

Het is zeer prettig voor alle passagiers zoo nu en dan het genoegen te hebben, een der heeren aan hun tafel te begroeten, en het geeft het gesprek weer eens een heel andere wending.

Den 30sten Mei bereiken we Dakar. We zouden daar in den morgen aankomen en na twintig dagen aan boord, vinden de meesten het prettig weer eens aan wal te kunnen gaan. Bovendien is het interessant eens een kijkje in een Fransche kolonie te nemen en niet het minst hebben velen er behoefte aan, hun garderobe te completeeren. Wel heeft hier en daar een handel in natura plaats gevonden en werd een stel sokken geruild voor een das, een blouse voor een rokje en meer van dergelijke transacties, maar toch, een aanvulling zou hoogst welkom zijn.

De meesten zijn dus al zeer vroeg aan dek, waartoe ook de aankondiging van een mooien, zonnigen dag, uitlokt. Toch wordt het nog ongeveer tien uur, vóór de rotsachtige kust van Fransch-Afrika voor ons zichtbaar wordt. Voor de haven van Dakar ligt het rotsachtige eiland Goré, blijkbaar — evenals Kaap Manuel, die we dichtbij passeeren — geheel voor de verdediging van de haven ingericht. Op beide is een tweetal groote kanonnen dreigend naar zee opgesteld. Zijn naam zou het eiland danken aan de Hollandsche zeevaarders uit den tijd van De Ruyter, die het eiland „Goeree” gedoopt zouden hebben, waarschijnlijk omdat de vorm van het eiland veel overeenstemming vertoont met ons Nederlandsche Goeree. De van nature gunstig gelegen haven is door het aanbrengen van een pier nog belangrijk verbeterd. De geheele haven is geblokkeerd met de ons reeds bekende drijvende tonnen, waaraan de netten voor het opvangen van onderzeeërs verbonden zijn.

Een loods voert ons door een klein vrijgemaakt gedeelte, hetwelk 's avonds weer wordt afgesloten. Een groote Italiaansche tweepijper, de „Conte Grande”, vaart eerst de haven uit, alvorens wij naar binnen kunnen. Twee vliegtuigen cirkelen boven ons; we voelen ons andermaal beschermd en langzaam

en rustig varen we de buitenhaven in en gaan daar ten anker, totdat de autoriteiten ons toestemming zullen verleen, om ook de binnenhaven in te varen. We hebben volop gelegenheid de omgeving op te nemen. Van de reede gezien is Dakar een flinke plaats. Groote gebouwen op heuvelachtig terrein rijzen voor ons op. Meerdere booten, blijkbaar alle wachtende op orders of op toestemming om te mogen bunkeren, liggen om ons heen.

We ontdekken in de haven een kleine vrachtvaarder met de Hollandsche vlag achterop. Het is de „Rolph” uit Rotterdam, die hier op de kust vele kleine havens moet aanloopen. Verder ligt op de reede nog de „Rossum” van de reederij „Vinke”. Gelukkig, ver van het strijdtoneel waait nog de Hollandsche driekleur. Ook de Belgische vlag zien we naast ons. Ze is van de „Mafuta”, die op weg is naar de Belgische Congo.

Intusschen is de havenpolitie aan boord gekomen en nadat deze de vereischte inlichtingen van onzen kapitein gekregen heeft, wordt het vlaggesein geheschen, waaruit belanghebbenden kunnen opmaken, dat het schip met lieden van den wal in verbinding mag komen. Niet lang daarna komt dan ook een motorbootje langs zij met een afgezant van het agentschap der maatschappij.

Wat deze met den kapitein besproken heeft, weten wij, passagiers, niet. We zien hem echter weer spoedig naar den wal terugkeeren met eenige paperassen, welke blijkbaar noodig zijn om het schip in te klaren en eenigen tijd later komt het bootje terug, om den kapitein naar den wal te brengen.

We wachten en wachten ; het wordt middag en avond en de boot blijft liggen, zonder dat we iets vernemen. De loods had met een zekere voldoening gezegd, dat zij in Dakar nog niets merkten van den oorlog en nog geen bijzondere maatregelen hadden getroffen. We beleven dan ook voor het eerst weer, dat de lampen op het geheele schip op de gewone wijze aangaan ! Zelfs dit normale geval doet nu even vreemd aan.

Eindelijk, om ongeveer acht uur 's avonds, komt de kapitein van wal terug en zegt, dat de toestemming aan passagiers om aan wal te gaan, niet kan worden gegeven. Er is ook nog geen zekerheid, of we olie, welke we dringend noodig hebben, om de reis naar Kaapstad te kunnen vervolgen, kunnen inladen. Verder is geen koers bekend, noch van het Hollandsche, noch van het Indische geld.

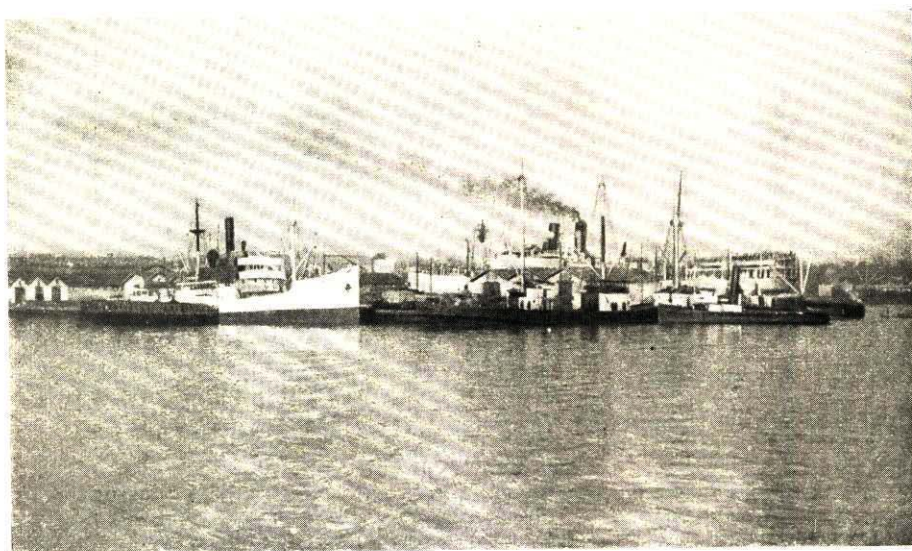
De kapitein van de Belgische boot, die onzen kapitein medegedeeld had, dat zijn schip nu al eenige dagen in de haven lag

Een Duitsche parachutist in volle uitrusting. Hij draagt op zijn rug (1) een opvouwbare fiets; (2) gasmasker; (3) veldkijker; (4) radiotoestel; (5) veldflesch; (6) tent. In de handen houdt hij een machinegeweer, dat voor onmiddellijk gebruik gereed is. Rechts beneden ziet men parachutisten, die reeds geland zijn en hun fietsen hebben ontfouwen. Zijn borst moet nog met een stalen plaat bedekt zijn.

GEZICHT OP DAKAR.

DAKAR — EEN GEDEELTE VAN DE HAVEN.

en geen clearing kon krijgen, wordt met hetzelfde bootje naar zijn schip teruggebracht. „Het was spijtig”, zoo zei hij, „dat de Belgen, nadat Koning Leopold gemeend had te moeten capituleeren, opeens niet meer zoo welkom waren als voorheen”.

Door dit alles zakt de stemming weer en plotseling wordt het ons opnieuw duidelijk, dat, al zijn we dan uit de gevaarlijke zône, we nog ver zijn van een veilige aankomst op Java. Wat kan er vóórdien nog veel gebeuren! Zullen we inderdaad Nederlandsch-Indië bereiken, en zal het dan nog „Nederlandsch” Indië zijn? Maar we zeggen mèt onzen kapitein, die den volgenden morgen weer naar den wal zal gaan: „We geven den moed nog niet op”.

Onze blikken en gedachten dwalen naar de Belgische boot. Daar, in België, hebben die brave menschen met heldenmoed standgehouden, hun kinderen en bezittingen opgeofferd, net zoolang, totdat, volgens hun koning, verder standhouden alleen massa-moord en massa-vernietiging zou beteekenen. In zijn oogen was dat nutteloos. Eenmaal zullen de geschiedschrijvers uitmaken, of hij, dan wel zijn ministers, die den strijd nog verder wilden voortzetten, het juiste inzicht hadden. Maar zeker is het, dat men dezen menschen, na hun ontzaglijke opofferingen, reeds nu, niet den naam van verraders mag geven. Eenigszins ontmoedigd gaan velen ter kooi: een illusie van een uitstapje in Dakar armer en weer wat rijker aan ongerustheid over de toekomst.

Zoo breekt de tweede dag voor Dakar aan. Are we downhearted? Neen, dat niet! Dat we niet aan wal kunnen, is het ergste niet, als we maar olie krijgen!

Om ongeveer tien uur gaat de kapitein andermaal aan wal. Dr. B., met een patiënt, vergezelt hem. Het wordt 's middags drie uur, als we hen terug zien komen. Uit bescheidenheid vragen we niets. Trouwens, de meeste passagiers hebben zich in de hut teruggetrokken. Om ongeveer vijf uur komt Dr. B. aan dek theedrinken en spoedig vormt zich een groote kring om den uitverkoren man, die het beloofde land mocht binnengaan. Langzaam dringt het resultaat van den morgen tot ons door. Het blijft er bij, dat we niet aan wal mogen; wel varen we morgen de binnenhaven in, om kolen te laden voor ballast, vertelt Dr. B. Vreemd! Een heel gesprek ontspint zich, over de moeilijkheid — volgens anderen, onmogelijkheid — om een olie-stokende boot weer om te bouwen in een kolenstokende boot, zonder te dokken.

De dames adviseeren, om de japonnen weer in de koffers te bergen en de naden met papier te beplakken, want kolengruis dringt overal door. Herinneringen van tempo dahoeleoe worden opgehaald. Het geval blijft echter vreemd! Op een gegeven moment verdwijnt Dr. B. in zijn hut, om zich voor tafel nog wat om te kleeden. Veel aan toilet doen we wel niet, maar aan tafel, nietwaar, dient het etiket van beschaafd mensch bewaard te blijven! Dr. B., die blijkbaar vindt, dat zijn mededeeling wat al te ernstig dreigt te worden opgevat, kiest thans de eetzaal uit, om te zeggen, dat hij omtrent dat kolengeval niet zoo heel zeker is! Ja, dat was voor hem natuurlijk de meest geschikte plaats, om deze bekentenis te doen. Je kunt iemand tenslotte moeilijk in een eetzaal terechtstellen!

Onder het gebruikelijke partijtje bridge vragen we ons echter af, wat er van zijn verhaal nu werkelijk zal overblijven. En we denken aan den appel uit Eliza's vlucht, veranderen de woorden van den dichter hier en daar wat en lezen dan:

Zoo wordt de tijd door ons verkort,
Al blijft hij eind'loos lang.
En wordt soms moed ons ingepaat,
Al blijft de toekomst bang,
Er raast en woedt een oorlogswind.
Wij denken veel aan Hollands kind
En hoe de dwingeland wreed en valsch,
Zich kronkelt om zijn hals.

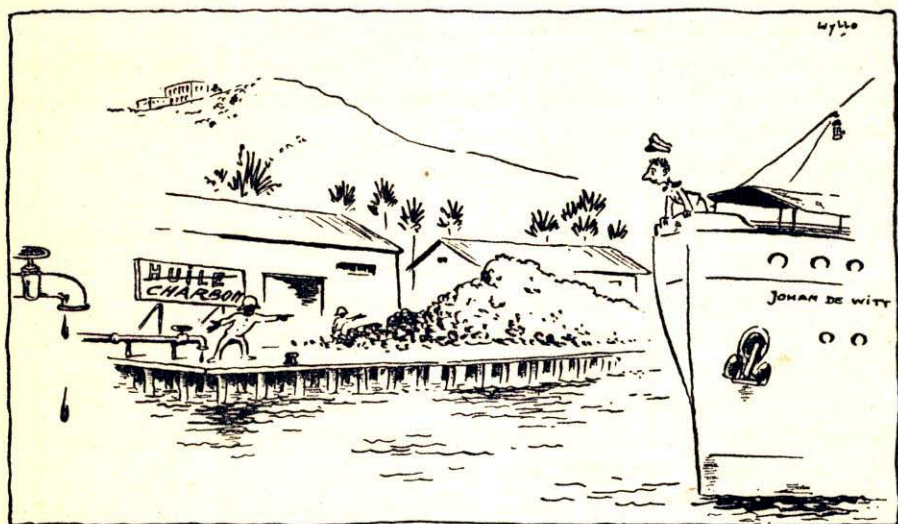
Den volgenden morgen biedt Dr. Br. echter spontaan aan toch nog een rapportje saam te stellen van zijn bezoek aan Dakar, wat dankbaar geaccepteerd wordt, en hieronder volgt:

„Er was eens een artsje loos,
Die wou gaan varen,
Die wou gaan varen.”

Ja, gevaren was er al heel wat, maar nu was er een bijzonder tochtje in het vooruitzicht en wel om drie redenen. Juist na al die dagen eens aan land te mogen gaan, was al een attractie, maar dan nog als eenig uitverkorene onder de passagiers Afrika te mogen verkennen en tevens misschien echte slaapziektelijdgers te kunnen zien, gaf wel een bijzonder cachet aan dit uitstapje. Vooral dit laatste trok. Min of meer slaapzieken

heeft men haast in elk gezin wel en vooral na de dagen van spanning is inhalen van het slaap-tekort voor bijna iedereen noodzaak geweest. Nu echter was er kans een ernstiger vorm van een overigens normaal levensverschijnsel te aanschouwen.

Weliswaar was van hoogerhand dit niet als doel van het tochtje aangegeven, maar zooals men graag zegt: „Het was meegenomen”. De medische opdracht betrof het onderzoek van een scheepspatiënt met behulp van het Instituut Pasteur en aanvulling van de medicamenten-voorraad, op verzoek van mijn collega, een goed geslaagde kruising tusschen een passagier en een beroeps-scheepsarts.

"KOLEN LADEN" TE DAKAR ----- !

De medische verlanglijst werd echter onmiddellijk aangevuld met een inkooplijstje voor verschillende damespassagiers, varieerende tusschen wit en zwart garen, chocolade, epileerpincetten, sokjes, nagellak en kranten. De grootste moeilijkheid gaf echter de financieele zijde van de zaak. Meegegeven werden een Engelsch pond, enkele francs en shillings. Helaas is toch van dit alles niets terecht gekomen, doordat, juist op het moment dat aan de feministische belangen gewerkt zou worden, de winkeliers, natuurlijk onbewust van hetgeen zij nu aan winsten gingen derven, hun zaken sloten, teneinde zich te kunnen begeven naar inrichtingen als: „Au gastronome Dakarien”, enz. Van 12 tot 2 was alles potdicht en zelfs de 4 apotheken waren „fermé” wat wel wat vreemd was. Na een

rondrit langs de gesloten pharmacies, werd echter met ijzeren volharding weer bij nummer één begonnen en na een eerste mislukking, werd de inspanning bij den volgende pillendraaier met succes bekroond en kon de medische lijst grootendeels afgewerkt worden. Voor de dames-wenkbrauwen en het onderwerp „kranten” zag het er echter weinig hoopvol uit. De verwachting, dat in de straten het geroep : „Le petit Dakarien” of „Dakar Soir” zou weerklinken bleek geheel mis te zijn. De laatste uit Frankrijk ontvangen krant, was, volgens den scheepsagent, reeds meer dan twee weken oud. Gelukkig kregen we den volgenden morgen een exemplaar van het plaatselijke blad „Paris Dakar” aan boord, dat echter weinig nieuws bevatte.

Van de verdere aankopen kon niets meer komen. Er waren overigens enkele dragelijke winkels, die echter niet in de schaduw konden staan van zaken zooals we die b.v. op Noordwijk in Batavia vinden.

De meeste straten waren geasphalteerd en het verkeer geschiedde in hoofdzaak met auto's, w.o. vele taxi's, fietsen van het bekende race-model en te voet. Hier en daar zag ik zelfs een neger-verkeersagent. Ook hier het gewone verschijnsel, dat de chauffeurs elkaar vriendelijkheden toeroepen. Wat ze zeiden, was meestal niet te verstaan, maar het was duidelijk, dat er „geen woord Fransch bij was”.

De Françaises dragen in Dakar allen helmhoeden, welke mogelijk praktisch zijn, maar een aardige panama of zooiets, zou toch wel flatteuser staan.

Onderweg naar het Instituut Pasteur viel op, hoe de bougainville ook hier een veelvuldig voorkomende stadsverfraaiing poogt te vormen en ook de flamboyant gaf door zijn bloei, af en toe een note gaie. De langs sommige straten geplante koningspalmen gaven blijk van hun armetierig bestaan door hun futloos bladerkroontje.

Dakar is grootendeels gelegen op een schiereiland en vanuit de zee ziet men al spoedig enkele niet onbelangrijke gebouwen, waarbij het Instituut Pasteur en vooral het Paleis van den Gouverneur opvallen. Ze zijn meest oranje-rood gekalkt, waarbij hier en daar meer het geel den boventoon voert. Voor de meeste der straten is de naam Boulevard-zoo en zoo wel wat grootsch gekozen. Toch zijn er pogingen gedaan, het typische boulevard-bedrijf ook hier leven in te blazen en zoo was het vreemd, ons viervoudig gestreept scheepsopperhoofd, na de kantoorsluiting, in heftig zakelijk gesprek met de scheeps-

agenten aan te treffen aan het bekende tafeltje met marmeren blad, onder het evenzeer bekende zonnescherp met den geschulpten rand.

Het Instituut Pasteur te Dakar is gevestigd in een nieuw gebouw en zeer goed toegerust. In de hal een buste van Louis Pasteur en een gedenkplaat aan den ingang, getuigende van de aanwezigheid van den bekenden tropenarts Sergent bij de opening. In de afdeeling van de broedstoven werd mij met trots een air-conditioner getoond, waardoor het werken aangenamer en dus vlotter mogelijk is. Cholera-typhus-vaccin was echter niet aanwezig. Men maakt alleen cholera-vaccin tegen het tijdstip, waarop de Mekagangers hun reis aanvangen. De Fransche collega's waren overigens zeer behulpzaam en ik werd al spoedig overgegeven aan een der doktoren van het bij het Instituut behorende ziekenhuis, die mij naar de afdeeling „slaapziekte" medenam. Er waren twintig lijdens opgenomen, meest afkomstig van de wat zuidelijker gelegen kuststrook. Enkele meer acute gevallen waren stevig in slaap en werden slechts af en toe wakker. De ziekte schijnt nogal eens tijdelijk vanzelf in een soort ruststadium te kunnen komen, doch meest niet volkomen te genezen.

Zeer gunstige resultaten worden echter in Dakar bereikt met het triparamide, een arseen-paeparaat. De rondleidende collega toonde mij den ziekteverwekker (*trypanosoma gambiense*) zooals hij het terecht uitdrukte „en deux minutes". Even een prik met een spuitje in een gezwollen halsklier. Een druppeltje van het vocht op een glaasje onder het microscoop en ik zag een trypanosoom lustig maar venijnig rondspartelen.

Al spoedig waren we in een diepgaand medisch gesprek gewikkeld en het was moeilijk met mijn enthousiaste collega weer geestelijk naar de nuchtere oppervlakte terug te keeren, om nog even tijd te vinden, voor een dankend afscheidsspeechje.

Onze entrée te Dakar, ging met eenige formaliteiten gepaard. Pascontrôle, verstrekken van een permis de passage, notitie van het medegebrachte geld. Buiten wandelde een neger-marinier op en neer, in wiens uniform de Fransche driekleur verwerkt was; roode pompoen, waaronder witte baret en blauwe kraag en tusschen de twee laatsten in, een volkomen black-out.: Voorwaar een pittige „grand mar(i)nier."

De terugrit naar de haven was eenvoudiger en voerde langs een aardig steenen station van de Dakar-Niger-spoorlijn en daarna door een ook weer aan onze Oost herinnerende tjemaralaan.

We passeerden daarna de haventerreinwacht en voeren per motorlaunch weer naar ons, naar olie en water dorstend, schip terug. Hier was het begrijpelijk, dat de open armen, waarmee we ontvangen zouden zijn, indien we met onze inkoop voor de dames geslaagd waren, slap omlaag vielen na onze mededeeling van „tida djadi”.

Toen lunch met den captain en daarna rust.

Dr. B.

Nu, wij passagiers, zijn met dit verslag zeer tevreden en vergeven de dokter nu maar, dat hij ons er met zijn kolenverhaal zoo heeft in laten loopen. En met een geleerd gezicht doen we nu ook maar, of we allen volkomen vertrouwd zijn met trypanosoma gambiense en dergelijke ziekteverwekkers.

Ten slotte kon hij toch ook moeilijk met één enkel £, aan de vele opdrachten voldoen.

Derde dag voor Dakar.

Maar iets is er dan toch in Dakar bereikt, want den volgenden morgen acht uur varen we inderdaad de binnenhaven in en meeren aan een kade, waar olie- en waterleidingen voor ons gereed liggen. De vloeibare kolen, noodig voor onze reis, komen dus toch aan boord. Het innemen neemt een geheelen dag in beslag, prauwen met levensmiddelen komen nu ook langszij. We worden flink voorzien van visch, groenten, meel, rijst, vleesch, enz. Vruchten zijn hier blijkbaar schaarsch, althans alleen een drietal manden met tomaten wordt ingeladen. Een vijftal negers, onder leiding van hun landsman-mandoer, blijkt daarvoor voldoende te zijn. Met twee groote manden en een sleng wordt op de overal gebruikelijke manier gewerkt. Alles gaat zeer vlug; de mandoer regelt uitstekend. Zijn bevelen bestaan uit slechts enkele woorden en het wijzen met zijn vingers, terwijl tegelijkertijd de winchman boven op onze boot door zeer duidelijke handbewegingen verneemt, of hij up of down, slow of hurry-up moet draaien. Het is duidelijk, dat deze menschen uitstekende werkrachten zijn. Geringe betaling spreekt echter uit hun armoedige, gescheurde kleeding en hun vragen om brood of een sigaret. Het wordt ons thans duidelijk, dat Europeesche oorlogen gevoerd worden om landen — rijk voorzien van kostbare delfstoffen, mineralen of producten en bewoond door een dergelijke goedkoope, zeer bruikbare, talrijke bevolking — tot kolonie te verkrijgen. Het is natuurlijk daarom, dat

Duitschland zijn vroeger gebied in Afrika terug wil hebben, dat Italië Abessinië en Engeland Zuid-Afrika wil bezitten. Maar laten wij ons niet aan politiek overgeven !

Jammer blijft het, dat wij de boot niet mogen verlaten en dus van het leven en werken van de bevolking niet anders zien dan de gedragingen van deze menschen en die, welke voor olie-inname zorgen. Graag hadden wij b.v. de winkels en de betere klasse van deze menschen, evenals hun werken en wonen, onder een Fransche regeering, eens van wat meer nabij beschouwd.

Maar zelfs als onze eerste officier even de loopplank af wil, om naar het vastmaken van onze boot op de kade te kijken, wordt dat pas toegestaan na een ondervraging door de gewapende zwarte politie bij de loopplank. Heelemaal vertrouwd worden we dus blijkbaar niet !!

Dakar heeft een mooie, drukbezochte haven, welke naar men meent te weten, door Hollanders zou zijn aangelegd. Tientallen booten van alle nationaliteiten liggen in de binnenhaven te laden en te bunkeren. Het voornaamste exportproduct is arachides (apennootjes), waarvan groote hoeveelheden op de kade liggen opgeslagen in de open lucht. Een groot aantal schepen ligt ook in de buitenhaven, of zooals de zeelui aan boord zeggen: op de reede en wachten daar op orders of op een plaatsje in de binnenhaven.

Het aantal Hollandsche schepen is inmiddels tot vijf aangegroeid. De „Keilhaven” uit Rotterdam, met een volle lading hout, zelfs hoog op dek opgestapeld, — geladen in West-Afrikaansche havens en oorspronkelijk bestemd voor Zaandam — is nu op weg naar een Fransche haven. Zijn kapitein komt bij den onzen op bezoek en heeft een patiënt medegenomen, welke door onzen scheepsarts geholpen wordt. Er zijn nog meerdere patiënten bij hem aan boord en daarom gaat onze arts met de motorboot naar zijn schip. Zeer tevreden over zijn succes en de vriendelijke ontvangst daar aan boord, komt hij, met de eerste gelegenheid, na vele uren weer terug.

Het is vooral de „Indrapoera” van de Rotterdamsche Lloyd, welke onze aandacht trekt. Zij had den 15den Mei van Genua naar Java moeten vertrekken, maar is nu, door omstandigheden, ongeveer een week na ons uitgevaren. In totaal heeft zij negenzeventig passagiers aan boord; waarschijnlijk verlofgangers, welke zich in Zwitserland of Italië bevonden. Enkele van onze passagiers hopen nog, dat hun, van Amsterdam of Rotterdam vooruitgezonden, bagage aan boord is en nu hier nog in hun

bezit zal komen, maar zooals zoovele andere wenschen wordt ook deze niet vervuld.

De kapper doet net, of hij nergens van weet; hij wil naar de „Indrapoera”, om te trachten iets van zijn collega los te krijgen. Achter den kapitein van de „Rolph” aan, die met zijn eigen sloep ook even langs zij en aan boord is gekomen, wil hij meeloopen, maar wordt subiet door de politie naar boord teruggestuurd. „Noppes”, zeggen sommigen met de bekende duimbeweging onder hun kin. Als de kapitein van de „Rolph” later van zijn tocht naar de „Indrapoera” nog even terugkomt, hooren we hem den kapper troosten met de mededeeling, dat hij dien collega toevallig nog even gesproken had, maar dat die vertelde, dat hij evenmin iets te missen had. En ziet, reeds op den dag van aankomst vaart de „Indrapoera” weer uit. Is haar kapitein minder gelukkig geweest dan de onze? Wat kwam zij hier doen, als zij niets noodig had en ook niets moest inkoopen? En ook de hoop van menig passagier, om daar even in dien kapperswinkel het vele nog ontbrekende — en misschien ook nog niet direct noodzakelijke maar toch wèl gewenschte — aan te koopen, vergaat in rook. Jammer nietwaar, er zijn gewoonlijk buiten een lippenstift en een poederdoosje nog zoo- veel andere artikelen in een kapperswinkel verkrijgbaar. Al was het maar eens een enkele doos bonbons of chocolade, waarvan niet het kleinste stukje in het gezamenlijk bezit van de passagiers is. Maar soit, ook daar zetten we ons met een twink overheen. Ʋe zijn alweer dankbaar, dat ons schip de noodige levenssappen bekomen heeft.

Jammer, dat er dikwijls iets verschrikkelijks gebeuren moet, alvorens men, voor blijkbaar eenvoudige dingen, dankbaar gestemd kan zijn.

Den derden avond dien wij nog op een „verlicht” schip zullen doorbrengen, zal er gelegenheid zijn tot dansen. Inderdaad, het staat op het bord „mededeelingen”. Is er dan muziek aan boord? Wel hadden we dezen avond voor het eerst dinermuziek, zij het ook enkel pianospel en we laten bescheiden in het midden, of dit al of niet als een voordeel moet worden opgevat. Maar, het behoort op een modern passagiersschip, nietwaar? Spoedig ervaren we, dat er, in deze dagen, voor- en tegenstanders zijn van dansmuziek. Even vrees ik, dat de bekende twistappel, welke op lange zeereizen zoo dikwijls rijp wordt, gevonden zal worden. In den vorigen oorlog werd er toch ook, en zelfs in Duitschland, gedanst, zeggen de voor-

standers; maar volgens anderen is dat geen argument.

De tegenstanders — toevallig goede bridgers — leggen als alle andere avonden hun kaartje, maar de plus minus vijftig jonge mensen, zoo van zestien tot zesentwintig jaar (of moet ik schrijven van zestien tot vijftig jaar?) blijken dankbaar te zijn voor de geste van den gezagvoerder en dankbaar voor onzen eenigen pianist, welke den geheelen avond geen rust meer krijgt. En de ouderen nemen meer en meer plaats op de stoelen, welke de paar vierkante meter dansvloer omringen, drinken hun splitje, en, alle partijen zijn tevreden. Van twist-appel geen sprake!

Den vierden dag, het is inmiddels 2 Juni geworden, merken we 's morgens vroeg, dat de olie- en waterleiding losgekoppeld zijn. We zijn dus van beide voorzien; zouden we wegvaren? Want een boot, die stil ligt, is gelijk een auto, die bijna op het mooiste punt van het gebergte niet verder kan. Ja, om plus minus negen uur gaan we de binnenhaven uit en de tonnen door. Het landschap, de verdediging, het is alles al weer oude kost en heeft maar matig onze belangstelling. „Gelukkig, we varen!” klinkt het steeds, aangevuld met: „en we hebben olie en water”. Ook deze vreugde wordt weer even getemperd, want nog zijn we — wat ik nu eenmaal de buitenhaven genoemd heb — niet uit, of daar gaat het anker omlaag. e hebben plaats moeten maken voor een andere boot en wachten op toestemming voor vertrek. Maar deze laat niet lang meer op zich wachten en omstreeks twaalf uur verlaten we definitief Dakar. Ook dit gedeelte van de reis is dus tot tevredenheid verlopen.

's Avonds is alles weer volkomen „blacked out”. Snel vaart het schip voort in volslagen duisternis, geleid door de mannen op de brug, die den weg aflezen in de weinige sterren. Wij zijn allen „duisterlingen” en het is merkwaardig, hoe snel wij ons in deze positie aanpassen. Wij leeren, dat ook de duisternis nog variaties heeft en dat het soms in een enkel uur afwisselend donker, donkerder en donkerst is, verder dat voorwerpen zich in het donker nog donkerder afteekenen, zoodat het niet noodig is overal tegen aan te loopen. Slechts als wij uit den verlichten rooksalon nog even aan dek gaan, moeten wij den weg naar de hut op den tast vinden.

Intusschen is het 's avonds lang licht, want de kapitein laat de zon pas om acht uur opkomen! Sterker dan ooit aan den wal wordt hier aan boord dus de zomertijd toegepast, zoodat wij te Dakar een verschil hebben van twee uren met den wal.

Voor een ieder heeft dat het groote voordeel, dat men 's avonds niet zoo vroeg in het duister zit, of opgesloten in de verlichte, maar warme, geblindeerde salons. In de hut is het bedompt warm, daar alles potdicht zit. Wel kan men de fan aanzetten, maar menigeen kan de koude luchtstroom niet lang achtereen op het lichaam velen. Onze fans zijn bovendien niet verstelbaar.

De slaap wil niet komen en de gedachten gaan naar de al zoo vele malen gehoorde verhalen van de passagiers. „Hoe zou het thuis zijn? Hoe is het met de nieuwe, nog niet geheel betaalde, auto afgeloopen? Zou de handelaar haar hebben teruggenomen en wat is mijn verlies? Hoe zou het onze aardige bouvier gegaan zijn, die bij ons overhaast vertrek nog aan de ketting lag? Waar zou moeder nu een ander huis gevonden hebben en zou men er in geslaagd zijn het te meubileeren? Er was niets te redden. Hoe zou het met mijn auto zijn afgeloopen, die ik zoo maar naast de boot moest achterlaten? Zij had een N.I.-nummerplaat, zoodat men misschien denkt: die is door een Indischman achtergelaten, die pikken we maar in. Waarom zou die taxi-chauffeur haar ook den volgenden dag pas weghalen en niet nog den avond van ons vertrek? En hoe is het met die triptiek van de K.N.A.C., welke zich nog in het kastje bevindt? Wat zou er van die aandeeltjes bij de bank terecht komen? Zouden we in Kaapstad aan wal mogen en hoe zou het in Java zijn? Zouden we”.

Zie, zoo dwalen de gedachten
Steeds het kringetje weer rond,
Zoo verlopen lange nachten
Tot den vroegen morgenstond.

Tot de djongos op de hut klopt,
Toean, toean, het is al laat,
En door 'n kopje sterke koffie
Alle onrust vluchten gaat.

We stappen aan dek; water en lucht, lucht en water. Alle dagen hetzelfde. Neen, toch niet, want die wonderlijke zee is elken dag weer anders. Vandaag regent het en de vale grauwe lucht werkt mee aan een wat gedeprimeerde stemming. Het voordek is gladnat en wie er over moet, dient vlugheid aan

voorzichtigheid te paren. Het kleine groepje, wat er van het voor Indië bestemde detachement overbleef, nadat het twee oorlogsdagen in Holland meemaakte (elf man), hokt tezaam onder de tent op het voordek. Jassen uit, sigaretten rookend. Het is een dag van lezen en luieren.

Dinsdag 4 Juni. Zeven uur aan dek. Water en lucht, lucht en water! Maar wat een verschil met gisteren! Nòg is de lucht bedekt met zware wolkenbanken, symptomen van den druilerigen, regenachtigen dag van gisteren, maar duidelijk is te zien, dat daar achter die wolken een strijd gevoerd wordt, dat de zon het terrein bekampt en dat zij er in slaagt, reeds hier en daar haar stralen door het donkere dek heen te boren. Gouden streepen vertoonen zich in het Oosten. Banken wolken, in tallooze schakeeringen, van donker tot een vaag grijs, teekenen zich aan den horizon af, gelijkende op een ijsbarrière van het hoge Noorden. En telkens en telkens verandert het geheele aspect van kleur, gaat allengs over van grijs naar een teer lichtgroen, om weer iets later te veranderen in een zacht blauw. Langzaam beginnen de wolkjes een rozen gloed aan te nemen, welke spoedig in kleurkracht toeneemt. Hier en daar worden de randen reeds met goud gekleurd en het oude gezegde : „Achter de wolken schijnt toch de zon”, wordt ten volle bevestigd. Maar nog is de strijd niet beslist. Even, heel even breekt een gedeelte van de zon door, om direct daarna weer achter een donkere wolkenmassa schuil te gaan. Zwakker en zwakker wordt echter het verzet en na een half uur is het pleit beslecht. De volle zon breekt stralend door en laat eensklaps duizenden en duizenden golfjes van goudgloed tintelen. Dat belooft een stralend warmen dag. Maar deze morgenuren zijn heerlijk na den drukkenden nacht in de gesloten hut.

De passagiers zijn plotseling allen op de tropen ingesteld, drinken koffie aan dek in pyama en kimono. De bemanning heeft het zwembassin, waarover kleinere booten beschikken, op het dek opgesteld. Het is een ruimte, opgetrokken uit nauw inelkaar gevoegde planken, waarover een zeildoek is gespannen. Het is wat klein, doch ondanks dat, een bron van groot genoegen, vooral voor de jeugd. Zelfs een lido ontbreekt niet en men kan daar, onder bescherming van de groote pajongs, heerlijk zonnen.

De tijd wordt zoo nuttig mogelijk besteed. Om half elf houdt Dr. B. een lezing over „Eerste Hulp bij Ongelukken”. Er is veel belangstelling. Eén der passagiers heeft een groote teeke-

ning van het menschelijk lichaam gemaakt, aan de hand waarvan de spreker zijn verklaringen geeft. Een tweede teekening, welke in roode en blauwe inkt is uitgevoerd, geeft de bloedsomloop aan. Het beloven belangrijke voordrachten te worden.

We besteden onzen tijd nuttig, want den volgenden dag, 5 Juni, houdt een andere B. zijntweede voordracht over „De Maleische taal en de adat der inheemsche bevolking”. Dank zij de samenwerking van enkele leden van de bemanning met onzen passagier Ir. Einthoven, is er thans een loundspeaker aangebracht, wat een enorme verbetering blijkt te zijn. Thans is de spreker duidelijk te volgen, hetgeen bij zijn eerder gehouden inleiding op 3 Juni, niet het geval was, en het zijn vooral de nieuwelingen welke voor het eerst naar de tropen reizen, die ijverig aantekeningen maken. Maar ook de oudgasten krijgen zoo nu en dan de verklaring van een woord, meermalen door hen gebruikt, zonder het ontstaan of de eigenlijke beteekenis daarvan gekend te hebben. Zoo wisselen de voordrachten over „Maleische taal en Adat” en „Eerste Hulp bij Ongelukken” elkander af en vele passagiers noemen zich studenten, die dagelijks college loopen.

Ook de bemanning heeft zijn eigen tijdpasseering en houdt zoo nu en dan, inplaats van de gewone binnenkamer-amusementen, een bokswedstrijd in „de kuil”, omringd door vele nontonners. Het gaat er wel eens warm, maar zeer geanimeerd, toe. Als de bakker en drukker tegenover elkaar staan, geven wij den laatsten, die belangrijk kleiner is, weinig kans. Maar als het sein gegeven wordt en de kleine watervlugge drukker, als een wervelwind, om den zich goedmoedig ronddraaienden bakker heenwaait, worden we toch een beetje benauwd voor ons versche kadetje van morgen. Gelukkig, de bakker weet zich te handhaven, zonder dat er ongelukken gebeuren.

Donderdag, 6 Juni, passeeren we den evenaar. We hebben Neptunus echter niet gezien. Zou de zee zelfs hém te onrustig zijn geworden? Wel vliegen zoo nu en dan zwermen vliegende visschen voor ons op, in grootere getale, dan we ooit zagen. En 's middags zien we een school van honderden bruinvisschen. Een zoo groote hoeveelheid zagen we eveneens nog nooit bijeen. Het is de paartijd, zegt een der passagiers. Ik zal er in Batavia Brehm's Tierleben eens op naslaan, want ik merk, dat er veel aan mijn biologische kennis ontbreekt en dat ik niet kan zeggen, waar, hoe en wanneer de kleine bruinvischjes te water gelaten worden.

8 Juni begint 's morgens om 10.15 uur de volgende voordracht van Dr. B. over E.H.B.O. Na hoofdzakelijk de werking van de longen en de ademhalings-organen behandeld te hebben, wordt overgegaan tot kunstmatige ademhaling bij het redden van drenkelingen. Twee personen worden als drenkelingen op den grond gelegd, terwijl enkele anderen, onder toezicht van den dokter, moeten trachten de verdwenen levensgeesten weer te doen functioneeren. Soms krijgt het slachtoffer het wel wat benauwd door deze kunstmatige toevoeging van lucht, waaraan hij overigens volstrekt geen gebrek heeft. Verder worden er nog wel eens fouten gemaakt en zijn zoo af en toe de behandelende „redders” wel wat hardhandig. Maar het is een zeer leerzame morgen. Ook het groepje militairen maakt veel aantekeningen. Wie weet, hoeveel voordeel zij zich hiermee nog kunnen doen, bij het overtrekken van rivieren en op plaatsen, waar medische hulp ver is.

's Middags om vier uur is het thé-dansant. Weer iets nieuws, 'smiddags dansen, maar het valt ook ditmaal in goede aarde en hoewel bij de opzet voornamelijk aan de jongelui gedacht is, is het niet mogelijk een grens te trekken, waar jong eindigt en oud begint.

Tot besluit van den dag vertoont Ir. Einthoven eenige films van „Pangadaran” en „Een tocht naar Caïro en Jeruzalem”. Het is zeer warm in den geheel afgesloten eetsalon, want lezer, denk erom, we zijn nog altijd „black-out” en velen in Indië zullen begrijpen wat dat wil zeggen. De Maatschappij zorgt voor een kopje thee tusschen eenige films door, een luxe, welke we tot op heden nog niet hadden gekend. Als na de pauze nog een paar films worden afgedraaid, meent de Heer E., dat het nu voor velen wel voldoende zal zijn, maar een enquête uitgevoerd door „zitten of opstaan”, toont duidelijk aan, hoe het gebodene geapprecieerd wordt, zoodat de Heer E., moeite en warmte trotseerende, nog een langen film afdraait. Een drukken en welbesteden dag achter den rug en weer een etmaal dicht bij Kaapstad!

10 Juni. Wat kan geld toch zorgen meebrengen! Daar heeft één van de passagiers vandaag voor den derden keer in acht dagen de sweepstake gewonnen. Inlage en uitbetaling vinden plaats zonder dat men geld ziet. De arme man heeft zich derhalve genoodzaakt gezien, er een vierde bankier op na te houden en zijn vierde rekening-courant te openen.

11 Juni. Bridge-drive, voor eerste en tweede klasse passagiers gezamenlijk, welke een zeer geanimeerd verloop heeft en tot één uur 's nachts duurt. En juist dan begint de zee onrustig te worden, welke onrust eenige dagen aanhoudt.

De vele dagen van water en lucht wil ik benutten om op te schrijven wat wij zoo hoorden van kapitein en bemanning. Van den kapitein weten wij, dat hij te Genua afgelost werd op de „Christiaan Huygens” en dat hij daarna met zijn vrouw een weekje vacantie in Italië genoot. Den 9den Mei kwamen zij 's avonds met den trein, via Parijs, te Amsterdam terug, niet vermoedend, dat dit de laatste trein uit Frankrijk was, die Nederland binnenkwam. Zooals ieder ander, werden ook zij den volgende morgen heel vroeg gewekt door afweergeschut en het geronk van vliegtuigmotoren. Om zes uur meldde de kapitein zich telefonisch bij de Directie der Mij. „Nederland”, voor het geval men hem voor één of ander noodig mocht hebben. Hij kreeg echter te hooren, dat er, behalve de twee opleggers „Johan de Witt” en „J. P. Coen”, maar één schip binnen was. Over dit schip dat den volgende dag zou varen, had men reeds een kapitein aangesteld en bovendien waren er nog meerdere kapiteins binnen, zoodat hij — zooals hem in uitzicht was gesteld — wel kon rekenen op eenigen tijd vacantie.

Maar Zaterdagmorgen werd hem gevraagd, of hij Zondag met de „Johan de Witt” kon varen, daar de andere kapiteins niet meer te bereiken waren. Hij antwoordde daarop bevestigend en nog dienzelfden middag werd gemonsterd. Al zijn bagage moest echter nog van de „Christiaan Huygens” uit Genua komen. Deze bagage was, tezamen met die van de passagiers van de „Indrapoera”, via Duitschland verzonden en nog niet aangekomen. Dus geen enkel wit pak, geen uniform in zijn bezit. Zijn boeken, aantekeningen, kijker, sextant, radio, enz., alles weg! De kapitein van de, op vertrek liggende, „Sembilan” was echter juist met zijn garderobe bezig en van hem kon hij een donker uniform, eenige witte pakken en een uniform-overjas overnemen en gelukkig paste alles zoo ten naaste bij. Het ontbrekende, meest noodige, moest op dien Zaterdagmiddag vóór Pinksteren nog in de stad bijgekocht worden, waarbij zijn vrouw hem assisteerde. Hélaas slaagde hij er niet in, al het noodige te verkrijgen. Voorts viel er natuurlijk nog veel van allerlei te doen en aan veel te denken en vanaf dien Zaterdagmorgen is het dan ook één „rush” geweest.

En dit is dan, wat onze kapitein over zichzelf heeft losgelaten. Nauwelijks in het land terug, met een vacantie in het verschiet, is hij, practisch zonder uitrusting, aan boord gekomen, heeft het commando aanvaard en is vertrokken. Voor hoelang? Wanneer zal hij weer een boot naar Nederland terugvoeren?

anneer zijn vrouw en familie terugzien of iets van hen vernemen? Daarover praat hij niet, zoomin als de andere leden van de bemanning dat doen.

Ik vraag mij dagelijks af hoe het komt, dat we toch zoo goed als nergens gebrek aan hebben. In één dag een schip uitrusten voor een lange reis met een 420-tal personen aan boord; een schip, dat in 5½ maand niet gevaren heeft, daarvoor moet toch nogal iets gepresteerd zijn. Moet ik zijn bij den Maître d' Hotel of bij den Chef Hofmeester? Nergens een goed antwoord. „Och meneer, dat loopt vanzelf!” Maar als ik dan iemand aan het praten krijg, zegt hij: „Ja, toen ik van den eersten schrik wat bekomen was, toen begreep ik, dat ik er uit moest. Ik dacht: ik moet naar de Maatschappij, moet weten hoe het er is en of ze mij ook kunnen gebruiken. Ik ging vergezeld van mijn vrouw. Onderweg voelde ik mij geruster. Vele maatregelen waren reeds genomen. Reeds werden geen onbekenden meer toegelaten tot de terreinen der Maatschappij. Op een schip was men druk bezig een aantal bedden op te maken voor de forensen onder de beamten der Mij., aangezien voor hen geen gelegenheid bestond per trein hun woonplaats te bereiken. Wij gingen weer huiswaarts na een bespreking op het kantoor maar reeds denzelfden middag hield ik toezicht aan boord van het m.s. „Johan de Witt”.

Zaterdagmorgen. Veel was er veranderd sinds den vorigen dag. Een oproep per radio aan hen, die binnenkort naar Indië moesten vertrekken, bracht velen naar het Scheepvaarthuis.

8.30 uur v.m. Een order naar boord, dadelijk alle bergplaatsen openmaken en onmiddellijk een aanvang maken met het aan boord brengen van het benoodigde linnengoed. Het schip moet morgen kunnen varen. Ongeloovig keken wij elkaar aan. Bijna onmogelijk leek het. Binnen weinige oogenblikken zag men van alle zijden menschen aankomen, ieder met zijn eigen taak en met den vasten wil, de order te doen slagen.

Wal-, Machine-, Dek- en Civiele dienst, alles was in de weer. Toegangen waren reeds opengemaakt. De schoorsteen begon reeds te rooken. Men was dus reeds bezig de ketels op te

stoken. Ieder werkte door, zonder ook maar te bedenken, dat anders Zaterdagmiddag en op Pinksterdagen niet gewerkt wordt.

Wagens met proviand uit koelpakhuizen kwamen reeds aan en alle afdeelingen werkten op topprestatie. Lading werd niet ingenomen. Daardoor bleven de ruimen ter beschikking om er tijdelijk provisie in op te bergen. Er is geen tijd, om alles naar den regel in de vaste bergplaatsen te stuwen. Zooveel mogelijk aan boord brengen is het parool. Proviand, zoowel als machine-onderdeelen, het een na het andere verdween in de ruimen. Zou het gelukken? Het *moet* gelukken, niettegenstaande de arbeid herhaalde malen door luchtalarm onderbroken wordt.

Den volgenden dag zal het schip moeten vertrekken. Het leek er niet op in de eerste oogenblikken, maar geleidelijk kwam er orde in den chaos, in salons en gangen.

Dien middag kwamen reeds om vier uur de passagiers aan boord. Het was geen blijde uittocht zooals anders. Stil en bedrukt ging ieder zijn gang. Niemand wist precies hoeveel en wie er kwamen. Gisteren waren er nog mogelijkheden, die vandaag niet meer bestaan.

Wat in deze moeilijke dagen gepresteerd is, danken we in de eerste plaats aan de organisatie der verschillende diensten der Maatschappij te Amsterdam, die met aller medewerking, in nog geen twintig werkuren een opgelegd schip zeeklaar wist te maken."

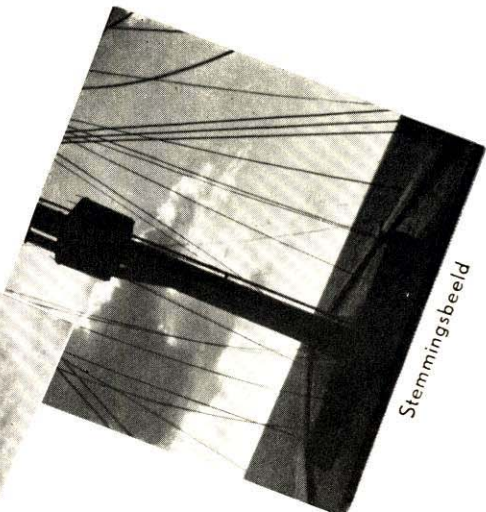
Tot zoover de berichtgever. Inderdaad daar moet enorm veel gepresteerd zijn, want niemand van de opvarenden zal willen ontkennen, dat nagenoeg alles loopt, zooals men dat in dezen tijd zou kunnen wenschen.

Na dit onderhoud over den Civielen Dienst, spreek ik met eenige leden van de bemanning. Van hun vele wederwaardigheden vindt men drie verhalen opgenomen, onder den titel „Het Varen in Oorlogstijd", welke een duidelijken kijk geven op het leven van den zeeman, vooral in deze tijden. Een heeft na een reis van negen maanden, juist nog even Holland gezien, zonder een voet aan wal te zetten, ging eenige malen de Noord-zee over en is nu op deze lange reis. Een ander moest juist toen Schiphol — in welke omgeving zijn woning gelegen was — gebombardeerd werd, vrouw en kind achterlaten, om deze reis te beginnen.

En in een dergelijke positie verkeerden nagenoeg allen. „Ja, meneer, dit is het zeemansleven".

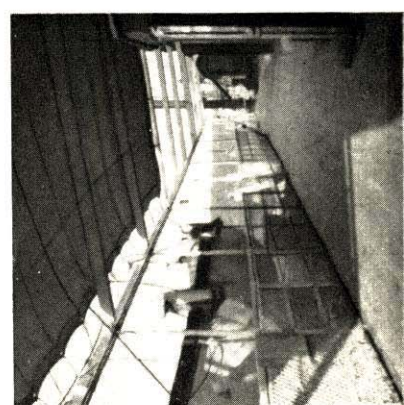
Woelige zee

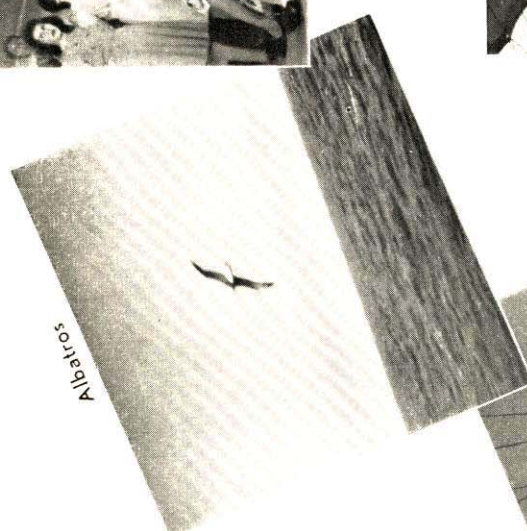
Stemmingsbeeld

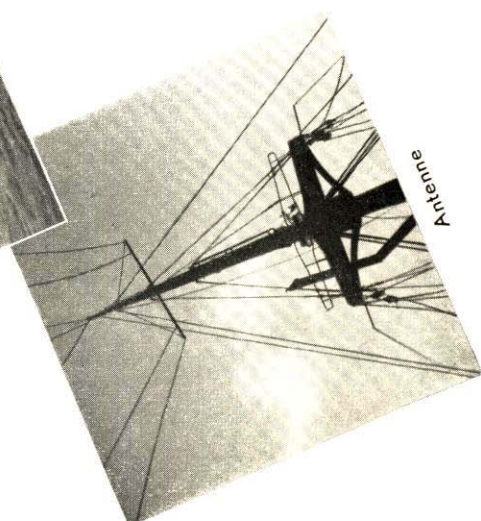
Zangvereniging

Verlaten dek

Albatros

Antenne

Voor een daarna volgend onderhoud, met den Commandant van het Detachement Troepen, en de leden daarvan, wordt verwezen naar hetgeen daarvoor hiervoor werd opgenomen.

11 Juni. Volgens de aan boord ontvangen nieuwsberichten heeft Italië gisteren den oorlog verklaard aan Frankrijk en Engeland. Opnieuw verslagenheid aan boord, hetgeen over de geheele wereld niet anders zal zijn.

Sinds eenige dagen wordt onze boot gevolgd door een drietal Albatrossen. Waar deze sierlijke vogels vandaan komen, weet niemand; plotseling waren ze er en met buitengewone gratie en elegance scheren ze nu al eenige dagen en nachten achter onze boot aan. Zouden ze dan nooit moe worden? Opvarenden vertellen, dat het voorgekomen is, dat deze vogels een boot volgden van Kaap de Goede Hoop tot Australië. Hun vlucht is bijna twee meter, het lichaam in verhouding klein, terwijl ze bijna geen staart hebben. Bij voorkeur scheren ze laag over het water, gaan bij aanrollende golven juist voldoende omhoog, om direct daarop weer in het waterdal omlaag te glijden. Deze vogels kunnen op het land niet leven, men vindt ze dan ook niet in dierentuinen. Worden zij toch gevangen gehouden, dan sterven zij na korten tijd aan een schimmel, vertelt ons één der passagiers. Eenige dagen later is hun aantal tot tien à twaalf gestegen.

Het is inmiddels flink koud geworden. Geleidelijk aan zijn we van tropische, weer naar Europeesche kleeding teruggekeerd. Eerst moest de lichte jas plaats maken voor een donker jasje en enkele dagen later hebben we het aan dek, ondanks winterjas en halsdoek, nog koud. En wie deze 'nuttige kleedingstukken niet bij zich heeft, sluit zich op in de hut — waar het overigens ook koud is — of in de salons, die verwarmd zijn. Als we nu ook nog sneeuw te zien krijgen, dan hebben we gedurende deze reis alle Europeesche seizoenen meegemaakt.

Maandag, 17 Juni, bereiken we Kaapstad en in den vroegen morgen ankeren wij tegenover den zoo bekenden Tafelberg. Evenals in Dakar loopen allen reeds om acht uur 's morgens, gekleed met jas en hoed, aan dek. Want ondanks den mooien, zonnigen dag is het vrij koud. Om niet te langdradig te worden, volge maar direct, dat we, evenals in Dakar, van uur tot uur wachten, om aan wal te mogen gaan, doch uiteindelijk vernemen we toch, dat we daar niet worden toegelaten. Enkele passagiers met bijzondere vergunningen denken, dat zij daarin toch

zullen slagen. Zij krijgen toestemming, om met den agent mee te gaan, bereiken de kade, maar komen niet verder. Een oogeblik later zijn ze aan boord terug.

De familie A., wier zoon reeds vijf jaar in Kaapstad woont, meent tot de gelukkigen te kunnen behooren. Zij hadden vooraf een telegram gezonden, maar zoomin de zoon aan boord mocht, mocht de familie aan wal. Den ouders werd niet toegestaan hun zoon te begroeten, zelfs niet telefonisch. Wij zijn dus wel menschen, die op een afstand gehouden worden. Den volgenden dag echter is de zoon fortuinlijker en krijgt toestemming van de autoriteiten, om een paar uur aan boord door te brengen. Gelukkig!

Eén familie was zoo fortuinlijk, een briefkaart uit Java te ontvangen, terwijl een ander een telegram ontving, dat 6 Juni uit Batavia was afgezonden, meldende dat alles daar nog vrij normaal doorging, maar dat er nog geen communicatie met Holland was. Verder uit Indië geen berichten, noch couranten.

Van de reede af heeft men 's avonds een mooi gezicht op Kaapstad. De duizenden lichtjes van de stad, uit het haven-emplacement oplopend tegen den Tafelberg, leveren een bijzonder mooien aanblik op. De kleureffecten der lichtreclames steken aardig af tegen de gewone straatverlichting, terwijl de donkere bergmassa's in den maannacht een karakteristieken achtergrond vormen. Een zilveren maan giet haar stralen uit over de silhouetten der schepen en doet duizenden golfjes tintelen. Het geheel ademt een rust, welke wel in strijd is met onze gevoelens, nu wij ons niet in die stad mogen bewegen. Ook mag onze boot niet verlicht worden. Het is overigens niet noodig, want een hoogere Macht, dan de door menschen uitgeoefende, zorgt dat er licht genoeg is. Het is volle maan.

De tweede dag voor Kaapstad biedt geen andere aspecten. Alleen is nu definitief bepaald, dat we ook de komende dagen niet aan wal zullen mogen, iets wat ons noch verwondering, noch zelfs teleurstelling meer geeft. Als één der redenen wordt opgegeven, dat van een passagiersschip, dat vóór ons Kaapstad aandeed, een vijftal menschen niet aan boord teruggekomen is en nu dus als niet-gewenschte personen in Zuid-Afrika achtergebleven is. Zoo bederft de één het voor den ander, wat ook al geen nieuws onder de zon is.

De hoofdreden is echter, dat de haventerreinen door niemand mogen worden betreden, waarschijnlijk uit vrees voor sabotage. Om die reden mogen ook inwoners van Kaapstad niet op de

haventerreinen komen, behalve in zeer bijzondere gevallen en dan pas, wanneer men na veel moeite een schriftelijke „permit” heeft gekregen. Aanvankelijk gold dit ook voor alle scheepsbemanningen, maar na veel bemoeiingen van consuls en anderen heeft men tenslotte toch schoorvoetend voor hen een uitzondering gemaakt. Aan boord van ons schip wordt van die toestemming gretig gebruik gemaakt. Men gaat in drie groepen: 's morgens, 's middags en 's avonds.

Allen worden druk bewerkt met verzoeken voor aankopen van tabak, sigaretten, enz. Ook de hofmeesteressen krijgen hun deel, om de dames van vele kleine geriefelijkheden te voorzien. Moeilijkheden volop wat de betaling betreft, maar met groote bereidwilligheid helpt men elkaar en iedereen is tot credietverleening bereid. Helaas komt er zeer weinig van dit alles terecht. Het Hollandsche geld wordt aan den wal niet geaccepteerd en het Indische — waarvan trouwens zeer weinig in ons bezit is — wordt ook niet al te goed vertrouwd. Daarbij is de omrekening van dien aard, dat men, van datgene wat verkrijgbaar is, niet tot aankoop durft over te gaan. Een sigaar zou zodoende op veertig à vijftig cent komen, een paar jongens-sokken op f 2,75 enz.; prijzen waardoor men de opdrachten niet aandurft en ook niet kan uitvoeren. Gelukkig hooren wij, dat het schip voor voldoende rookvoorraad gezorgd heeft, wat echter — wegens douanevoorschriften — pas mag worden verkrijgbaar gesteld, als wij weer varen.

Wij genieten inmiddels van het heerlijke klimaat, er is een zwakke, verfrisschende wind en warme zonneschijn. Een twintigtal booten ligt op de ree, elk wachtend om op hun beurt de haven binnen te mogen varen voor het innemen van hun benodigdheden. Ook in dit opzicht derhalve veel overeenkomst met onze ligdagen te Dakar. De jeugd en de militairen houden zich onledig met visschen. Veel kleine haaien worden gevangen, maar, als zijnde waardeloos, daarna weer in zee gegooid. Den anderen eetbaren vischsoorten wacht een andere bestemming.

19 Juni, 's middags vijf uur, varen we eindelijk de haven van Kaapstad binnen en liggen spoedig aan de kade, hoewel het vrij moeilijk lijkt om te meeren. Een flinke sleepboot moet ons letterlijk tegen de kade aanduwen. Zoodra we vastliggen, begint het olie-innemen. Wat gemakkelijk is het tegenwoordig toch om een boot van brandstof te voorzien en wat een verschil bij vroeger, toen het kolen-inladen, b.v. te Port-Said, geschiedde door een groot aantal koelies, elk een mandje kolen

dragende en in cirkelgang rondlopend om hun mand op te nemen en leeg te storten. Het schip was in dien tijd één en al kolenstof, ondanks het feit, dat men vooraf alle deuren en naden met strooken papier dichtplakte. Thans merkt bijna niemand, dat er olie ingenomen wordt. Wel ziet een ieder de groote hoeveelheden vleesch en groenten, evenals tal van kisten met alles wat noodig kan zijn om ons schip voor geruimen tijd te proviandeeren.

Enkele leden van de bemanning komen hier aan boord terug en anderen gaan nu weer de stad in. De contrôle is streng en zonder een door onzen kapitein geteekende verklaring, mag niemand de boot verlaten. Men komt terug met de mededeeling, dat het een mooie stad is, waar men met genoeg een paar uren kan rondwandelen. Maar ondanks veel moeite wordt den passagiers toch geen toestemming tot passagieren verleend.

Wij vinden het dan ook allen prettig, als den volgenden morgen, 20 Juni, vroeg de machines aangezet worden en wij de haven uitvaren, de ruime zee in. Het is heerlijk mooi weer, met een vlakke zee. Even later wordt onze goede stemming toch weer wat getemperd door de mededeeling op het bord, dat wij weer aan oorlogsgevaar moeten denken. De oude bepalingen, dat wij weer doorlopend onze zwemgordels bij ons moeten hebben en een flinke jas gereed moeten houden, zijn weer van kracht. De hutdeur niet sluiten, alleen op de haak zetten, enz. Zijn we nu dan alweer op gevaarlijk terrein? Enfin, we berusten en herlezen nog eens de mededeeling, die zegt, dat er geen direct gevaar bestaat, maar dat voorzichtigheid desondanks geboden is. Een verstandige voorzorgsmaatregel derhalve. Ook moeten wij zuinig zijn met drinkwater, willen we tenminste rantsoeneering voorkomen. Het drinkwater heeft een zacht-bruine kleur en hoewel het volmaakt onschadelijk voor de gezondheid moet zijn, lokt het niet erg tot drinken.

Nu we in zee zijn, mag de kapper zijn inkoop van Kaapstad aan opdrachtgevers uitreiken. De dames openen met veel genoeg hun pakketjes en vele kleine geriefelijkheden zijn ze rijker geworden. Het blijkt, dat de kapper er zeer goed in geslaagd is de vele opdrachten uit te voeren. We hooren althans, dat hij op den morgen van den 21sten Juni, vóór twaalf uur, reeds vierhonderd plakken chocolade verkocht heeft.

Het is heerlijk zonnig weer en ondanks den reddingsgordel aan den arm, voelt men zich opgewekt. Ook de mededeeling, dat we geen enkele plaats meer aan zullen doen en ongeveer

9 Juli in Batavia kunnen zijn, draagt bij tot deze stemming. Met tevreden gezichten wandelen pijp-, sigaar- en sigaretten-rookers over het dek — alsof men in geen weken gerookt had — terwijl anderen hun nieuwe tennisschoenen of das toonen.

23 Juni wordt ons de mededeeling gedaan, dat wij de zwemgordels niet meer bij ons behoeven te dragen. Dat is dus ook weer achter den rug. De black-out blijft echter gehandhaafd. De boot vaart snel, de zee is vrij woelig, zoodat wij flink schommelen. Veel last hebben de passagiers er blijkbaar niet van. Ze worden allen „zeevast”.

De verjaardagen worden en-familie gevierd. „Oom Geus” echter is voor iedereen en gedurende den geheelen dag jarig ! Hij blijkt de vriend te zijn van jong en nog jonger. In de morgenuren van dien dag is hij alleen bereikbaar voor de Heeren Officiëren en het varensperoneel. Zoo tegen de lunch komen wat oude bekenden een dronk halen, maar op het thee-uurtje komen alle jonge dames daar theedrinken. Tusschen zes en zeven uur lijkt het meer op een officiële receptie, welke in den rooksalon wordt gehouden. Hij zetelt als een pater-familias in den grooten stoel van wijlen Johan de Witt, welke met kunstbloemen — wie weet waar vandaan ? — versierd is. De heele rooksalon is gevuld en er speelt muziek. Ook de kapitein komt zijn opwachting maken en verhoogt door zijn aanwezigheid het officiële karakter van de receptie.

Onderbroken door het diner, duurt de gezelligheid voort tot middernacht. En we dansen en schertsen, als ware alles normaal !

De Heer Einthoven maakt zich zeer verdienstelijk met het vertoonen van interessante films van hemzelf en van den Heer van Gessel.

Zoo gaan de vele dagen water en lucht toch vlug voorbij. Driemaal in de week houdt Dr. B. zijn voordrachten; op andere dagen geeft de Hr. v. G. zanglessen; een tooneelstukje wordt ingestudeerd, waarvoor veel repetities noodig zijn.

De Heer Zwiep heeft zich bereidwillig als sport- en spelleider beschikbaar gesteld, wat voor de kinderen een groot genoegen is. De jongens van 15—20 jaar zijn ook aan het werk gezet, en zagen uit triplexhout diverse modellen van onderzeeboten en kruisers. De opbouw wordt gecompleteerd met afweerschut, lanceerbuizen, zoeklichten, enz. Tenslotte wordt het geheel grijs geschilderd, alles geheel conform den geest des tijds !

Het vlechten van mandjes blijkt zoo aantrekkelijk te zijn, dat wij er dames van zeker 4 à 5 kruisjes mee bezig zagen.

En de heeren, die zich voor dit alles te „rustig” gevoelen, bridgen en schaken enz. Vooral des avonds, als wij nog altijd geen lichten mogen aanhebben en ons dus in de salons moeten bezighouden, wordt er veel gekaart.

Midden op den dag ontvangen wij de nieuwsberichten, welke uiteraard met veel belangstelling worden gelezen. /apenstilstand? Vrede in zicht? 't Is het beste, daarover niets te schrijven. Want hoe zal de toestand zijn, als dit boekje in druk verschijnt?

Met de woorden: „Wat komen moet, kome” zijn we aan boord gegaan en met dezelfde gedachten gaan wij verder.

De zee is nog altijd zeer onrustig en het leege schip schommelt nogal. Toch valt het mee, zooals de passagiers daaraan blijkbaar gewend zijn. En de reis begint al meer en meer op een „gewone” reis te gelijken. Sport en spel en kinderfeesten, zooals gebruikelijk, worden georganiseerd. En ook tot besluit de geslaagde afscheidsdiners op 6 en 7 Juli, resp. van de 3de klasse en 1e en 2e klasse, als wij nog ruim een dag voor Batavia zijn. Men staat er over verbaasd, met welke eenvoudige middelen de beide toegangen tot de eetzaal stemmig, maar smaakvol zijn versierd. De eerste en tweede klasse dineeren gezamenlijk, waardoor de zaal geheel vol is.

Kort na het begin van den maaltijd verzocht de kapitein een der passagiers een vers voor te lezen, hetwelk op nevenstaande pagina is afgedrukt, dat bedoeld was om te worden opgenomen in dit boek. Dit afscheidsfeest te beginnen met eenige woorden in dichtvorm van ernstige strekking, was inderdaad een goede gedachte.

Tegen het einde van den maaltijd houdt de kapitein zijn gebruikelijke afscheidsspeech. De passagiers, die zich voor het schip verdienstelijk maakten, krijgen hun welverdiende bedankjes. Eerst nu blijkt, dat de aanwezige doktoren, tandartsen en dames, die vroeger iets aan verplegen deden, een complete dienstregeling hadden opgesteld voor het geval er gedurende de reis ernstige ongelukken zouden zijn gebeurd. Velen waren ontroerd toen de kapitein aan het slot van zijn speech een dronk instelde op H. M. de Koningin en gezamenlijk het Wilhelmus werd gezongen. Nadat de kapitein het woord heeft gevoerd, wordt hij en de geheele bemanning namens de passagiers zeer hartelijk toegesproken. En als de Heer T. speciaal den kapitein en zijn staf de verzekering geeft, dat de

Nu is de reis bijna volbracht
En zijn wij straks weer thuis,
In ons aller tweede vaderland
Ver van het ouderhuis.

Wat zag het er soms donker uit
Op de eindelooze plas,
Met vliegtuig-, bom- en mijngevaar,
Of er geen doorgang was.

Wij gingen niet voor ons plezier,
Maar hielden 't oog gericht
Op wat bij ieder voor moet gaan :
Vervulling van den plicht.

Zoo werd de lange reis aanvaard
Met angst en zorg in 't hart,
En gaf ook 't overhaast vertrek
Veel droefenis en smart.

Maar welke zorgen men ook had,
Toch hielden wij in gedachten,
Dat, wat het lot ons brengen zal
Berust bij Hoogere Machten.

Dat gaf ons allen goeden moed,
De toekomst werd vertrouwd,
Want wie in Hem vertrouwen stelt,
Heeft niet op zand gebouwd.

Als straks het wederzien van Java
Ons allen 't hart verblijdt,
Zenden wij dan een dankwoord op
Aan Hem die alles Leidt.

passagiers hen niet licht zullen vergeten, onderschrijft een uitbundig applaus deze woorden.

Later geeft de Heer H. nog een vers ten beste, hetwelk wij op pagina 161 afdrukken.

Bij de koffie geeft een groep dames, onder leiding van den Heer van Gessel eenige zangnummers ten gehoor, een geste welke hoogelijk wordt geapprecieerd. Tenslotte blijft men tot laat in den avond gezellig bijeen.

Het was een avond, welke een waardig slot vormde op deze zoo bijzondere reis.

Den volgende Maandag, 8 Juli, het gebruikelijke pakken; morgen vroeg — dus precies zoo als in Kaap de Goede Hoop in uitzicht werd gesteld — zullen we Priok bereiken.

Hollandsche zeemanschap tot het laatste moment !

Ongeveer om twee uur namiddags kregen wij aan de horizon voor het eerst de vage omtrekken van land te zien en eenige uren later vaarden we de ons bekende Straat Soenda in door de Behouden Passage, het vaarwater tusschen Prinsen Eiland en den Javawal (Java's eerste punt).

Was dit voor de meesten onzer een prettige gewaarwording, nog prettiger was het toen omstreeks 6 uur ter hoogte van het eiland Krakatau twee Nederlandsche torpedojagers in zicht kwamen. De Nederlandsche vlag achterop. Het bleken de „Evertsen” en de „Witte de With” te zijn. Er werden seinen gewisseld en toen de laatste ons dicht aan stuurboord genaderd was werden wij door den Commandant door den scheepsroeper hartelijk welkom geheeten in Nederlandsch-Indië, waarop onze kapitein op dezelfde wijze bedankte. Een stevig driewerf hoezee van den oorlogsbodem werd met enthousiasme aan boord van ons schip beantwoord.

Nadat nog eenige seinen gewisseld waren wendde de „Witte de With” den steven en verdween spoedig uit het gezicht. De „Evertsen” bleef echter bij ons en heeft ons tot Tandjong-Priok begeleid.

De hartelijke ontmoeting tusschen Marine en Koopvaardij gaf ons een warm gevoel van saamhoorigheid. Voor allen was het een prettige sensatie onze landgenooten begroet te hebben en onder hun bescherming het einddoel der reis tegemoet te gaan.

Den volgende ochtend Tandjong-Priok, heerlijke mooie, rustige haven in de zachte tropen-morgen ! Het eerste prettige

12 Mei, toen wij ons bij de „Nederland” vergaarden,
Kwam eindelijk het besluit de reis te aanvaarden,
Dus vlug op weg om aan boord te geraken
Van het schip, waarmee wij de reis zouden maken.

13 Mei lagen wij nog steeds aan de kade
En terwijl mooi Amsterdam in het zonlicht zich baadde,
Werkten in de machinekamer
Oom Geus en zijn helpers met druk gehamer.

De tocht door het kanaal langs talloze aken,
Schitterend varend zonder er een van te raken,
Door 't heerlijk groen landschap met koeien en huizen
Bereikten wij veilig de IJmuider-sluizen.

Nog tientallen menschen slopen hier aan boord
Wie het waren? U hebt het reeds gehoord,
Binnen de pieren loerde reeds het venijn,
De „Van Renselaer” raakte een magnetische mijn.

De sluizen gaan open, wij varen naar buiten,
Met gedoofde lichten en verduisterde ruiten,
Iedereen op zijn post tot alles bereid
En vertrouwend op Kapitein Hoogendijk's beleid.

En van de vijf laatste schepen, die vertrokken,
Waren wij de eenigste, die zonder brokken
De Duins bereikten, waar wij liggen bleven
Totdat een convooi zich op reis zou begeven.

Toen het gevaar kleiner werd en de stemming minder gespannen,
Hoorde men al spoedig van allerhande plannen
Om voor afleiding te zorgen, en dat dat goed was bekeken
Is ons later wel duidelijk gebleken.

Het koor van Van Gessel dient het eerste genoemd,
't Werd door ieder, die het hoorde ten zeerste geroemd,
De twee cabarets kan men niet genoeg loven,
Zij gingen onze stoutste verwachtingen te boven.

Dan waren er de bridge-lessen van van Cooten,
Daar heeft het heele schip heusch van genoten,
Je zag vrij normale menschen in gaten en hoeken,
Nu uren lang naar een honourtrick zoeken.

Dan was er Oom Geus, de oom veler nichten,
Die hem steeds omringden met blijde gezichten,
Hij heeft er zooveel, dat zijn hut wordt te klein,
Dat kan nooit de bedoeling van den scheepsbouwer zijn.

De reis spoedt teneinde, wij kunnen ons verblijden,
Hoe moeilijk het ook valt om thans te scheiden
Van 't schip, dat ons veilig overbracht,
Naar Indië's gordel van smaragd.

Wij zien morgen in den loop van de dag,
Indië's kust met de Nederlandsche vlag,
Denk dan, al moge alles erg somber thans schijnen
Die vlag, die kan en zal nimmer verdwijnen.

God lof, er komt een goed einde aan de spanning,
Hulde aan den Kapitein en heel de bemanning
Met „Kaerels” als deze, knoop dat in Uw oor,
Vaart Nederland en de „Nederland” rustig door.

H.

bericht was, dat reeds zeer vroeg eenige heeren van de Javasche Bank aan boord kwamen om ons Hollandsch geld, nagenoeg à pari om te wisselen in Indisch geld. Ons verzoek was derhalve ingewilligd, een meer dan prettige geste. Bij de kade gekomen mochten onze „afhalers” niet aan boord, zelfs niet op de kade komen. Wat duurde het lang, ondanks alle mogelijke medewerking van de douane, voor alle formaliteiten achter den rug waren.

En daarna bespaar me het gevoel te beschrijven als ouders en kinderen elkaar onder deze omstandigheden in de armen mogen sluiten.

Slotwoord van den Gezagvoerder.

Er is mij gevraagd om voor dit boekje een voorwoord te schrijven, wat ik zeker gaarne wilde doen, maar ik heb toen de voorkeur gegeven aan een slotwoord. Dit n.l. geeft mij evengoed de gelegenheid om het boekje van mijn goede wenschen te laten vergezellen, maar tevens om op den inhoud hier en daar een enkele verduidelijking of opheldering te geven.

Uit de meeste verhalen blijkt hoelang de onzekerheid geduurd heeft of het schip, waarvan de naam om begrijpelijke redenen niet genoemd werd, werkelijk wel zou varen.

De beslissing lag bij de Directie van de Maatschappij Nederland, en het zal een ieder duidelijk zijn welk een groote verantwoordelijkheid daarbij op haar rustte.

Voor al toen bekend werd, dat de „Sembilan”, een vrachtboot onzer Maatschappij, welke Zaterdag 's avonds den 11den Mei vertrokken was, op de Noordzee een zwaren aanval had moeten doorstaan van een Duitsch vliegtuig, is de Directie bij zichzelf en anderen ernstig te rade gegaan. Zij heeft toen aan de Nederlandsche Marine gevraagd om inlichtingen en een gewapend convoi. Daarop is Zondagmiddag telefonisch antwoord ontvangen, dat de verdediging van het land alle beschikbare zeestrijdkrachten had opgeëischt, zoodat onmogelijk aan het verzoek om convoi kon worden voldaan; dat echter op de Noordzee en met name in de nabijheid der Nederlandsche kust meerdere geallieerde zeestrijdkrachten aanwezig moesten zijn, zoodat geacht kon worden, dat het schip toch niet geheel zonder bescherming zou zijn.

Na kort beraad is toen het besluit om te vertrekken genomen.

Om begrijpelijke redenen moest het uur van vertrek geheim blijven. Het schip kon pas te 7 uur op zijn vroegst gereed zijn, maar dat was al later dan de tijd, die het meest tot vertrek geschikt leek. Toen dan ook om 7 uur inderdaad begonnen werd met vertrekken en zich plotseling een ernstig mankement in de machinekamer voordeed, waarvan reparatie meerdere uren zou vorderen, is spoedig daarna besloten om het vertrek bijna een vollen dag uit te stellen, hoezeer ook alle tijdverlies onder de omstandigheden bedenkelijk werd geacht.

Om te voorkomen, dat iets omtrent ons vertrek bekend zou worden, is niemand van het opnieuw vastgestelde vertrekuur in kennis gesteld en niemand toegestaan om van boord te gaan.

En zoo zijn wij dan Maandagmiddag om kwart over vieren vertrokken. Het was n.l. opgevallen, dat de Duitsche vliegers in de morgenuren en vooral in de vroege morgenuren het meest actief waren en dat het later in den middag veel kalmer leek. Het was dus zaak om op een zoodanig uur te vertrekken, dat wij zoo spoedig mogelijk na het invallen van de duisternis IJmuiden zouden kunnen verlaten om dan te trachten den volgenden morgen zoo ver mogelijk van de Nederlandsche kust verwijderd te zijn.

Van alle veiligheidsmaatregelen die genomen zijn, acht ik dan ook de keuze van het vertrekuur als de allerbelangrijkste.

Dat de „Van Rensselaer” binnen de pieren op een mijn was geloopt, en dat men een Duitsch vliegtuig drie magnetische mijnen had zien strooien tusschen de Velzerbrug en de sluizen was ons bij vertrek bekend en dienovereenkomstig hadden wij vaaraanwijzingen van den havenmeester bekomen. Echter moet tusschen ons vertrek van Amsterdam en onze aankomst te IJmuiden het marinevaartuig, belast met het opruimen van die mijnen, verongelukt zijn.

De vaart door het Noordzeekanaal was wel bijzonder. Het gezicht, zoover het oog reikte, van die honderden binnenscheepen, die dwarsliggend het kanaal versperden, was een werkelijkheid geworden zeemansnachtmerrie! Maar met een goeden loods en goede sleepboothulp bleek de doorvaart niet onmogelijk; schade werd niet gemaakt, maar wel kostte het ons vijf kwartier van onzen tijd.

Op de sluis van IJmuiden kreeg ik het verzoek om mij bij den wachthebbenden Marine-officier te vervoegen om van hem te vernemen wat de veiligste route over de Noordzee moest worden

geacht. Als gevolg van de militaire bewaking door goed hun plicht doende, maar niet schrandere soldaten ben ik van het kastje naar de muur gestuurd, in casu van het kantoor van den zeeofficier naar de wacht van de bewakingsmanschappen, welke localiteiten zeker 10 minuten gaans van elkaar gelegen waren. Zoo was contact dus eerst na een half uur verkregen. Telefonisch werd mij zoowel door den plaatselijken Marinecommandant als door een Engelsch zeeofficier dringend aangeraden geen minuut tijd te verliezen en zoo spoedig mogelijk te vertrekken; de situatie van IJmuiden zou den volgenden dag zonder twijfel zeer ernstig worden en de vliegtuigaanvallen der Duitschers zouden zeker niet minder zijn dan de vorige dagen.

De aanbevolen route, zooals die mij werd opgegeven, klopte geheel met mijn eigen opvatting. Zij werd zoo genomen, dat wij in den kortsten tijd zoo ver mogelijk verwijderd zouden zijn van de Nederlandsche kust, rekening houdende met de als „gevaarlijk” aangegeven gebieden; navigatiebezwaren moesten in dit geval wijken voor andere gevaren.

Den Engelschen zeeofficier, met wien ik getelefoneerd had, ontmoette ik nog even op de sluis, waar hij blijkbaar aanwezig was geweest bij de inscheping van de schipbreukelingen van de „Van Rensselaer”. Hij droeg zijn arm in verband, den dag te voren was hij in gevecht met den vijand gewond.

Bij vertrek uit Nederland stond geenszins vast welke havens zouden worden aangedaan en welken weg naar Indië zou worden gevolgd. E.e.a. diende te worden vastgesteld aan de hand van de best verkrijgbare inlichtingen en adviezen, afhankelijk van de omstandigheden, zooals die zich zouden voordoen.

Het is niet zonder bedoeling geweest, dat aan het begin van het afscheidsdiner in de 1ste en 2de klasse op mijn verzoek het vers is voorgelezen, dat in dit boekje op pagina 159 is afgedrukt. Kerksch of niet kerksch, elke zeeman is ervandoordrongen hoezeer hij afhankelijk is van een Hoogere Macht; het „Force Majeure” uit officieele stukken is voor hem geen theoretische formule; zoowel bij een noodlottige als een succesvolle reis voelt hij deze afhankelijkheid en het is waarschijnlijk daarom, dat hij, zoo gemeend, afwijzend staat tegen elken uitbundigen lof. Maar wel doet het hem goed, als door anderen een juist begrip getoond wordt voor de moeilijke omstandigheden, waaronder hij, vooral in deze tijden, zee kiest. Wáár dit begrepen wordt door zijn landgenoten zal bij den Nederlandschen

zeeman wederkeerig een warm gevoel van sympathie en saamhoorigheid ontstaan.

De bemanning van een schip levert teamwork, zooals in een voetbalelftal teamwork wordt geleverd, en in zoo'n elftal hoeft de captain nog niet altijd de beste speler te zijn, maar wel vertolkt hij, bij daartoe geëigende gelegenheden, de gevoelens van zijn ploeg. Welnu : zoo benut ik dan deze gelegenheid, om bovenbedoelde erkentelijkheid te betuigen voor de vriendelijke gevoelens en het juiste begrip, dat deze reis zoo veelvuldig en op verschillende wijzen door de passagiers jegens mijn ploeg is tot uiting gebracht.

Ik moge besluiten den uitgever en samensteller en allen medewerkers aan dit boekje succes toe te wenschen, m.a.w. dat moge blijken, dat het gestelde doel, zooals dit is omschreven in de Inleiding, inderdaad is bereikt.

DE KAPITEIN.

Nu dit boekje in druk verschijnt is het misschien goed, om ook nog eens op deze plaats, de Stoomvaart Maatschappij „Nederland” dank te zeggen voor de gelukkige gedachte op het laatste moment nog de vele Indische verlofgangers in de gelegenheid te stellen, naar Nederlandsch-Indië terug te keeren. Dat zij daarvoor zéér erkentelijk zijn, bewijst de groote stroom menschen, welke daarvan gebruik hebben willen maken en waarvan velen zullen betreuren, dat zij Amsterdam niet tijdig genoeg hebben kunnen bereiken.

Eveneens lijkt het goed hier nog eens de woorden, gesproken door den Heer T. op het afscheid-diner, te onderstrepen: „dat de passagiers van de „Johan de Witt”, de geheele bemanning van hoog tot laag, van vóór tot achter en van stuurboord tot bakboord hartelijk, zeer hartelijk dank zeggen voor hun moed en plichtsbetrachting betoond gedurende deze moeilijke reis.”

*Door de dames-zangclub werd onderstaand vers
op den afscheidsavond, gevoelvol gezongen.*

VREDE.

*Vrede, spreidt gij uw zachte vleugels
Over de donkere aarde heen,
Over de moeden en gewonden,
Over de duizenden, die verzwonden,
Over al die snikkende monden,
Die nu verbleekt zijn van geweën.*

*Vrede, daalt gij uit lichte sferen,
Waarheen gij vluchtet voor wereldsmart,
Daalt over hen, die U verraadden,
Over de dwazen, die op U smaadden,
Over de blinden, die om U baden,
O daalt gij weder in ons hart.*

*Dat Uw Liefde hier weder wone,
Opdat Uw Liefde ons weer genas,
Liefde ver boven ijdlе wensen.
Liefd' over alle ijdlе grenzen,
Liefde alleen van mens tot mens
Die eindlijk leerden wat Liefde was.*

(ADEMA VAN SCHELTEMA)

